

דוח תקופתי

מצב העסקים הקטנים והבינוניים בישראל

2023

www.sba.org.il

משרד הכלכלה והתעשייה
הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

דבר הסגנית הבכירה למנהל הסוכנות

שש מאות ושישים אלף העסקים הקטנים והבינוניים בישראל הם המנוע המרכזי של כלכלת המשק. הם מייצרים ערך גבוה לחברה, למשק ולתעסוקה ומהווים חומר גלם לחדשנות וליזמות. השנים 2022 ו-2023, עד פרוץ המלחמה, היו שנות צמיחה לעסקים הקטנים והבינוניים, שהמשיכו להתאושש מהקשיים שחוו בזמן הקורונה. ואולם פרוץ המלחמה החזיר את העסקים לטלטלה של ירידה בביקושים, לקשיים בנושא כוח עבודה, במיוחד כוח העבודה שגויס למילואים, ולקשיים לוגיסטיים.

הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, שהייתה ערוכה לעבוד עם העסקים בעתות שגרה, עברה לעבודה בזמן חירום, נערכה לתת לעסקים ייעוץ והדרכות הנדרשים בתקופת החירום הזו ואף פתחה מוקדי סיוע לעסקים במלונות שבהם מתגוררים בעלי עסקים מהיישובים שפונו. הסוכנות גם פעלה לקדם את האינטרסים של מגזר העסקים הקטנים הבינוניים בפני גורמי הממשל והכנסת, והיא עושה זאת גם כיום בעיצומו של מצב החירום. הסוכנות גם מסייעת לשלטון המקומי לשפר את המדיניות שלו לטובת עידוד של עסקים קטנים ובינוניים, הן בחירום והן בשגרה.

דוח זה מייצג את המצב של העסקים בישראל בתקופה שקדמה לפרוץ המלחמה. הדוח גם מפרט את הפעולות השונות שעשתה הסוכנות כדי לתמוך בעסקים בתקופה זו. פעולות אלו כללו הצעת מגוון של כלי סיוע בתחומי ייעוץ והדרכות, המהווים מעין "מכון כושר" למנהלי עסקים וליזמים שרוצים להקים עסקים. הסוכנות גם פועלת כדי לעודד עסקים להטמיע טכנולוגיות חדשות ולשפר את יכולותיהם הדיגיטליות, מסייעת להקים מאיצים עסקיים ברשויות מקומיות רבות וכן מסייעת לרשויות המקומיות להיות ידידותיות יותר לעסקים הפועלים בהן. כמו כן הסוכנות פועלת לשיפור האווירה העסקית במדינה ולהקלה על נטל הבירוקרטיה והרגולציה המוטל על העסקים.

מחקר שערכה הסוכנות הצביע על גורמים שונים שמעכבים הטמעה של טכנולוגיות דיגיטליות בעסקים קטנים ובינוניים. בשל כך עסקים מתקשים להיות חדשניים ותחרותיים, וגם יעילות הפעלתם נמוכה יותר משל עסקים שהטמיעו בהצלחה מערכות דיגיטליות. לאור זאת הסוכנות מתכוונת בשנה הבאה לשים דגש על סיוע לעסקים בכל הנוגע להטמעה של מערכות וטכנולוגיות דיגיטליות.

נעמי הימין-רייש

תקציר

בשנת 2022 נמשכה ההתאוששות של מגזר העסקים הקטנים והבינוניים ממשבר הקורונה עם גידול במספר העסקים ובמספר המועסקים ביחס לשנת 2021. הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים פעלה בשנה זו הן באמצעות פעולות סיוע לעסקים והן באמצעות סיוע לכינון סביבה עסקית נוחה וידידותית לעסקים הקטנים והבינוניים במשק.

הסוכנות פעלה בשנת 2022 במטרה להנגיש מידע לעסקים הן באמצעות פעילויות בדיגיטל והן בייעוץ ובהדרכה לעסקים ויזמים. במהלך השנה קיבלו 36,686 עסקים ויזמים סיוע בייעוץ ובהדרכה ממעוף.

הקרן הלוואות בערבות מדינה החלה לפעול ב-2022 במתכונת חדשה עם שבעה בנקים וארבעה גופים חוץ-בנקאיים. תוכנית SAWA למיקרו-מימון נתנה 1,628 הלוואות לנשים יזמיות מהמגזר הערבי, ומסלול המענקים לשיפור המחשוב אישר 76 בקשות של עסקים לשדרוג מחשוב (במסגרת מקצה תחרותי). הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים בחרה ב-2022 ארבעה מיזמי סיוע לעסקים קטנים ובינוניים, והיא משתתפת בעלויות של הגופים המפעילים אותם.

הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים הכשירה מעל 100 מקדמי עסקים ברשויות מקומיות, והיא גם מייעצת לרשויות מקומיות בנושאים של קידום עסקים קטנים ובינוניים (ל-134 רשויות אושר לקבל ייעוץ). בשנת 2022 אושרו שמונה פורומים דיגיטליים של עסקים.

בשנת 2022 סקרה הסוכנות 831 מכרזים שפרסמו רשויות מקומיות וגופים ציבוריים וטיפלה ב-18 מכרזים, שבהם נמצאו חסמים בקרב עסקים קטנים ובינוניים.

יחידת המחקר של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים ביצעה בשנת 2022 שמונה סקרים של שביעות רצון בקרב עסקים שקיבלו סיוע ממעוף וביצעה מגוון רחב של סקרים על מצב העסקים בישראל. כמו כן היחידה ביצעה שורת מחקרים על צרכים וחסמים בקרב עסקים ויזמים בחברה הערבית, על הטמעת טכנולוגיות דיגיטליות בעסקים קטנים ובינוניים והעלות של עיכוב בהטמעה כזו, על הגורמים לסגירה של עסקים וכן מחקרי הערכה לתוכניות סיוע של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים.

בשנת 2022 היו בישראל 660 אלף עסקים שהעסיקו כ-3.4 מיליון מועסקים (מהם מעל 60% הועסקו בעסקים קטנים ובינוניים). התוצר של העסקים עמד על 813 מיליארד שקל, 55% ממנו - של עסקים קטנים ובינוניים. משנת 2012 ועד 2022 גדל המגזר העסקי מכ-458 אלף עסקים לכ-660 אלף עסקים - גידול של כ-202 אלף עסקים; כלומר, גידול ממוצע של כ-20 אלף עסקים בשנה.

התרומה השנתית לתעסוקה של עסקים קטנים ובינוניים צעירים מסתכמת בכ-90 אלף משרות חדשות. בשנת 2022 ניכרה התאוששות ברווחיות של העסקים, ושיעור העסקים שדיווחו על ירידה ברווחיות ירד מ-67% ל-37%. בקרב עסקים ללא מועסקים החסמים העיקריים שמאפיינים עסקים ללא מועסקים הם מציאת לקוחות, ואילו בקרב העסקים הקטנים והבינוניים החסמים העיקריים הם זמינות כוח עבודה או ניהול מיומן.

בשנת 2022 16% מהעסקים דיווחו על הפעלת חנות מקוונת. 11% מהם ציינו שהחלו להפעיל מסחר מקוון רק אחרי תחילת 2020, ועוד 47% דיווחו על עלייה בהיקפי המסחר המקוון.

היקף האשראי לעסקים קטנים ובינוניים עומד על כ-22% מהאשראי העסקי במשק – כ-8% לעסקים בינוניים, כ-8% לעסקים קטנים וכ-6% לעסקים זעירים (אף שתרומתם הכוללת של עסקים הקטנים והבינוניים לתוצר היא כ-56% מהתוצר העסקי).

חלה ירידה בביקוש למימון בקרב העסקים הזעירים (מ-60% מהעסקים ב-2021 ל-50% ב-2022) ובקרב העסקים הקטנים (מ-55% מהעסקים ב-2021 ל-53% ב-2022). לעומתם, בקרב העסקים הבינוניים חלה עלייה בביקוש למימון (מ-45% מהעסקים ב-2021 לכ-63% ב-2022). הסיבה העיקרית לצורך במימון ב-2021 הייתה מחסור בהון חוזר או בעיה בתזרים המזומנים, ואילו בתחילת שנת 2022 הצורך העיקרי היה מימון להרחבת הפעילות העסקית. השימוש במקורות חוץ-בנקאיים (אשראי חוץ-בנקאי וכסף פרטי) עלה במהלך השנה האחרונה וכלל גידול מתון באשראי לעסקים קטנים ובינוניים בשנת 2022 ואף ירידה באשראי ברבעון הראשון של 2023, לצד גידול בהיקף האשראי לעסקים גדולים, הביאו לצמצום משמעותי בחלקם של העסקים הקטנים והבינוניים מסך האשראי הבנקאי. בעוד בסוף שנת 2019 חלקם באשראי העסקי במערכת הבנקאית עמד על 46.7%, בסוף הרבעון הראשון של 2023 ירד חלקם ל-38.6%.

בפילוח העסקים לפי גודל ניתן לראות שעסקים קטנים עם מחזור של 5-10 מיליון שקל חוו את העלייה הגדולה ביותר בעלויות הריבית - שיעור של 62% תוך שנה. לעומת זאת עסקים גדולים עם מחזור של מעל 250 מיליון שקל חוו עלייה של כ-13%.

במדד הידידותיות של הבנקים לעסקים קטנים ובינוניים 2022, בנק מרכזית הגיע למקום הראשון, ואילו בנק הפועלים יצא הבנק הפחות ידידותי מבין הבנקים.

הצרכים של היזמים מהחברה הערבית חולקו לשני סוגים: (א) צרכים ברמת המאקרו – צרכים הנוגעים בסוגיות רחבות, כמו תשתיות וסביבה תומכת יזמות, כחלק מפיתוח כלכלי כולל בחברה הערבית. צרכים אלו כוללים בעיקר את חיזוק היכולות של הרשויות המקומיות הערביות להוביל פיתוח כלכלי, פיתוח של אזורי תעשייה ומסחר ביישובים ערבים, שיפור היצע האשראי ליזמים ועסקים ערבים והנגשה טובה יותר של השירותים הציבוריים ליזמים ולעסקים ערבים. (ב) צרכים ברמת המיקרו – צרכים של היזם או היזמת ברמת העסק היחיד. הצרכים שזוהו כוללים בעיקר סיוע להשיג מימון, סיוע בשיפור הידע והיכולות היזמיות וסיוע להגדלה של קהל הלקוחות של העסק.

נמצא שהצורך העיקרי שהביא את בעלי העסקים להטמיע כלים טכנולוגיים הוא צורך בהתייעלות תפעולית (30%). אחריו בדירוג מתפלגים באופן יחסית שווה - הצורך בתקשורת ותיאום בתוך העסק (18%), מניעה של אובדן מידע (17%), הגדלת מכירות (16%) ושמירת קשר עם לקוחות (16%).

הממוצע של תוספת המכירות לעסק מהטמעת טכנולוגיות דיגיטליות הוא 147 אלף שקל. הממוצע של הרווח התפעולי לעסק עקב הטמעת טכנולוגיות דיגיטליות הוא 90 אלף שקל. הן העסקים והן היועצים העריכו שהתועלת הרבה ביותר לעסק מתקבלת בעקבות התייעלות תפעולית (עסקים העריכו התייעלות בשיעור

של 10.6%). לגבי תועלת של גידול במכירות, העסקים העריכו את שיעור השיפור במכירות ב-4.75% ואת הגידול ברווח התפעולי ב-4.12%.

במחקר נמצא שהגורם השכיח ביותר לסגירת העסק בשנת 2022 היה - העסק לא רווחי (29%). אחריו בדירוג - סיבות אישיות / משפחתיות (23%), השפעת הקורונה (12%), קושי בהשגת מימון (9%), הזדמנות לתעסוקה אחרת (9%), סגירה מתוכננת מראש (9%), הזדמנות לסגור את העסק (3%), מדיניות ממשלתית / בירוקרטיה (3%) ופרישה לגמלאות (2%).

הסיבות לסגירת עסק שהשפעתן היא הגדולה ביותר הן: עלויות הייצור או העבודה וגישה למימון שמגדילים פי 17.49 ו-14.57, בהתאמה, את הסיכוי שבעל העסק ישקול את סגירת העסק. חסמים נוספים שמשפיעים על כוונת הסגירה הם עומס בירוקרטי, המגדיל את הסיכוי פי 10.3, וזמינות כוח עבודה וניהול מימון - פי 8.8. מציאת לקוחות, אתגר שבשנים רגילות מרבית העסקים מגדירים כחסם העיקרי של העסק, מגדיל פי 12.2 את הסיכוי שבעל העסק ישקול לסגור אותו.

צמצום במצבת כוח האדם של העסק, בהשוואה לעסקים שלא עשו שינוי במצבת כוח האדם, מגדיל פי 3 את הסיכוי שבעלי העסקים ישקלו לסגור את העסק. בעסקים שבהם ירדה הרווחיות, בהשוואה לעסקים שרווחיות העסק לא השתנתה, הסיכוי שבעלי העסק ישקלו לסגור אותו גדולה פי 2.64. בבחינת גודל העסק או רואים, בדומה לניתוחים אחרים, שככל שהעסק גדול יותר, יש סיכוי נמוך יותר שהבעלים שלו ישקלו לסגור אותו. בעלי עסקים ללא מועסקים שוקלים פי 3.4 יותר לסגור את העסק בהשוואה לעסקים בגודל בינוני (20-99 מועסקים), ועסקים זעירים (עם 1-4 מועסקים) שוקלים לסגור את העסק פי 1.88 יותר מעסקים בגודל בינוני.

בקרב עסקים שנזקקו למימון, עסקים שקיבלו מימון חלקי לעומת המימון שביקשו, שקלו לסגור את העסק פי 2.47 יותר ממי שקיבלו את מלוא המימון, ומי שלא קיבלו את המימון שביקשו, שקלו לסגור את העסק פי 2.17 יותר מאשר עסקים שקיבלו את מלוא המימון. בנוסף לכך, כאשר ירד היקף הפעילות של העסק או כאשר העסק היה צריך יותר אשראי, ההסתברות שבעלי העסק שקלו לסגור אותו הייתה גבוהה באופן מובהק ומשמעותי. כמו כן, נמצא שככל שהעסק גדול יותר, בעליו שוקלים פחות לסגור אותו (כל תוספות של 10 עובדים למצבת העובדים מקטינה את ההסתברות שהבעלים ישקול לסגור את העסק ב-19%). נמצא גם שבקרב עסקים שזקוקים למימון, גברים שוקלים לסגור את העסק שלהם פי 2.26 יותר מנשים. כאשר בודקים את שנות הפעילות של העסק, בעסקים שקיימים בין שלוש לשש שנים, הבעלים שוקלים לסגור את העסק פי 1.98 יותר ביחס לעסקים שפועלים מעל עשר שנים.

במחקר שנעשה על התמודדות של עסקים קטנים ובינוניים עם מתקפות סייבר נמצא שעסקים בגודל קטן (5 - 20 מועסקים) הם בעלי הסיכון הרב ביותר להיחשף למתקפת סייבר (11% נחשפו למתקפה), והסיכון הנשקף להם גבוה יותר מהסיכון של עסקים זעירים (שמעסיקים פחות מחמישה מועסקים) או של עסקים שמספר המועסקים בהם גבוה מ-20. כמו כן נמצא שהסיכון הגבוה ביותר להתקפות סייבר נמצא בענפי התעשייה, ש-10% מהעסקים בהם נחשפו לתקיפת סייבר.

48% מהעסקים הקטנים והבינוניים משתמשים באמצעי התגוננות בפני תקיפות סייבר. מהם 18% משתמשים באמצעי התגוננות אחד, 7% משתמשים בשני אמצעי התגוננות ו-23% משתמשים בשלושה אמצעי התגוננות או יותר. אמצעי ההתגוננות השכיחים ביותר הם ביצוע גיבויים תקופתיים ושימוש בתוכנות הגנה מובנות. מערך הסייבר ממליץ לעסקים קטנים ובינוניים להשתמש בשבעה אמצעי התגוננות. נראה שבהתייחס להמלצות של מערך הסייבר, עסקים קטנים ובינוניים רבים חסרים מודעות מספקת לסיכון הנשקף מהתקפות סייבר ולדרכי ההתמודדות הנדרשות להקטנת סיכון זה.

תוכן עניינים

חלק א' המדיניות ועיקרי פעילות הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

- 1. מדיניות 14
- 2. פעילות הסוכנות בשנת 2022 16

חלק ב' מצב העסקים הקטנים והבינוניים בישראל ותרומתם לכלכלה

- 3. תרומת העסקים הקטנים והבינוניים לכלכלה 25
- 4. מגמות בהתפתחות מגזר העסקים הקטנים והבינוניים 31
- 5. דמוגרפיה של עסקים 34
- 6. חסמים והזדמנויות לעסקים קטנים ובינוניים 42
- 7. מימון לעסקים 47

חלק ג' מחקרים שונים הנוגעים לעסקים קטנים ובינוניים

- 8. מדד הידידותיות של הבנקים לעסקים קטנים ובינוניים 2022 58
- 9. ממצאי מחקר - צרכים של יזמים ועסקים קטנים ובינוניים בחברה הערבית 66
- 10. חסמים ועיכובים בהטמעת דיגיטציה בעסקים קטנים ובינוניים 68
- 11. סיבות לסגירת עסקים 70
- 12. תקיפות סייבר על עסקים קטנים ובינוניים ואופני התגוננות 75

הקדמה לדוח

כדי לכלול בדוח זה תמונה על מצב המשק בשנת 2022 הכינה הסוכנות תחזיות, למשתנים שעדיין לא היו לגביהם נתונים רשמיים, כמו לדוגמה כמות העסקים, כמות העובדים ושיעור התוצר בעסקים הקטנים והבינוניים. הערכות אלו התבססו על נתונים מהמוסד לביטוח לאומי ומהלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן - הלמ"ס).

כמו בשנים קודמות גם השנה דוח זה מחולק לשלושה חלקים: החלק הראשון מתמקד בסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים ומציג את מדיניות הסוכנות, את עיקרי פעילותה ואת הפעילות הענפה שהיא מבצעת כדי לסייע לעסקים להצליח. החלק השני מציג תמונת מצב עדכנית על העסקים הקטנים והבינוניים בישראל לפי נתונים סטטיסטיים מישראל ומחו"ל, והוא מתאר את תרומת העסקים הקטנים והבינוניים לכלכלה המקומית בישראל ואת ההתאוששות של העסקים מהפגיעה שספגו בעקבות משבר הקורונה. החלק השלישי והאחרון מציג נושאים שונים שיכולים לתרום לבניית סביבה עסקית ידידותית יותר לעסקים בישראל ולסייע לעסקים לשוב למגמת צמיחה.

נדגיש כי בחלק השלישי של הדוח מופיעה סקירה של שלושה מחקרים שביצעה יחידת המחקר של הסוכנות בשנה האחרונה: מחקר על המצב של עסקים קטנים ובינוניים ושל יזמים בחברה הערבית, מחקר על העיכוב בהטמעה של טכנולוגיות דיגיטליות בעסקים קטנים ובינוניים, מחקר על סגירה של עסקים קטנים ובינוניים ומחקר על התגוננות של עסקים קטנים מפני מתקפות סייבר.

עורך הדוח

ד"ר ניר בן אהרון

מנהל יחידת המחקר, המדיניות

והקשרים הבין-לאומיים

חלק א'

המדיניות ועיקרי פעילות הסוכנות
לעסקים קטנים ובינוניים

1. מדיניות

הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים אחראית לקידום של מגזר העסקים הקטנים והבינוניים, המונה כ-660 אלף עסקים בישראל (עד גודל של 100 מועסקים). עסקים אלו אחראים ליותר ממחצית מהתוצר העסקי במשק, הם מעסיקים כ-60% מהמועסקים במגזר העסקי, והם בין הגורמים העיקריים לצמיחה הכלכלית הגבוהה בשנים האחרונות. הפעילויות העיקריות של הסוכנות לטובת העסקים הקטנים והבינוניים נחלקות בין פעולות של סיוע ישיר לעסק לבין פעולות שמטרתן לייצר סביבה עסקית תומכת, שמאפשרת לעסקים להתפתח, למצות את הפוטנציאל העסקי שלהם ולהתחרות.

לסוכנות הן יכולות לגיבוש מדיניות והן יכולות ביצוע כלפי שני קהלים עיקריים: העסקים, שהם מושא כלי הסיוע, וגופים שלטוניים אחרים, שיש להם ממשק עם עסקים קטנים, ובפניהם הסוכנות מייצגת מגזר זה.

תרומת העסקים הקטנים והבינוניים לכלכלה

בין השנים 2009-2022 גדל מגזר העסקים הקטנים והבינוניים באופן עקבי, ובסוף 2022 עמד מספרם על כ-660 אלף עסקים (למעט עסקים פטורים ממע"מ). העסקים הקטנים והבינוניים תורמים למשק כשני מיליון משרות, לרבות העסקה עצמית של עצמאים, שמהוות כ-60% מהמשרות במגזר העסקי. כמו כן הם מייצרים 55% מהתוצר במגזר העסקי. גם משבר הקורונה לא עצר את הגידול בכמות העסקים הקטנים והבינוניים במשק, וגם התוצר שלהם, שהצטמצם בכ-2.5% בשנת 2020, חזר לצמוח בשנת 2021 ונראה שהמשיך כך גם ב-2022.

מטרות-על

הסוכנות תשאף להגדיל את הביצועים של מגזר העסקים הקטנים והבינוניים בישראל לרמה העולה על הממוצע הקיים במדינות ה-OECD מבחינה של שיעורי התרומה לתוצר ולתעסוקה.

למימוש מטרות-על אלה התוותה הסוכנות עשרה עקרונות פעולה:

1. מקצועיות: ריכוז הידע המקצועי הרלוונטי ליצירת מוניטין של גוף מקצועי מוביל בתחום העסקים הקטנים והבינוניים (SME).
2. "להקשיב לעסקים": מיסוד גופים ופורומים שבהם נציגי העסקים יכולים להשמיע את עמדתם ואת תלונותיהם ולוודא כי יובאו בחשבון בהכנת חוקים, בתקנות ובצעדי מדיניות.
3. "יד על הדופק": ביצוע סקרים ומחקרים כדי לקבל תמונת מצב של העסקים הקטנים והבינוניים ומעקב אחר הצרכים שלהם ומגמות שינוי החלות בהם.
4. קידום רפורמות: קידום רפורמות ממשלתיות שנועדו להתגבר על הכשלים המרכזיים שעימם העסקים הקטנים והבינוניים מתמודדים, לרבות מיסוי ישיר ועקיף, מדיניות הפיקוח על הבנקים ושיפור הנגישות לרכש ממשלתי.

5. עומס בירוקרטי: הקטנת העומס הבירוקרטי על העסקים הן באמצעות ריכוז והנגשה לרמת השטח של כלל המידע הרגולטיבי הנדרש להקמה ולתפעול עסק והן באמצעות מעורבות ברפורמות לשיפור היכולת של העסקים לקבל את כלל הרישיונות הנדרשים.
6. כלי סיוע ממשלתיים: תכנון והפעלה של כלי סיוע ממשלתיים המיועדים להתגבר על כשלי השוק של העסקים, כפי שתוארו לעיל, תוך הדגשה של שיפור הנגישות לאשראי שוטף ואף לאשראי להשקעה ושיפור הנגישות לידע ניהולי, מקצועי ופיננסי באמצעות ייעוץ והדרכה.
7. הערכה ושיפור: פיתוח מתודולוגיות להערכת עלות/ תועלת של כלי הסיוע שהסוכנות מפעילה ושיפור מתמיד של הכלים.
8. שיתוף פעולה: עידוד שיתוף פעולה (מובנה או לא-פורמלי) בין עסקים ליצירת מסה קריטית של משאבים.
9. יזמות עסקית: עידוד יזמות עסקית בקרב אוכלוסיות מיוחדות או מוחלשות, כגון חרדים, מינוטים, עולים חדשים, אוכלוסיית הפריפריה, מובטלים וכדומה.
10. עידוד סביבה מקומית מעודדת עסקים: עידוד רשויות מקומיות וגופים מקומיים לקדם סביבה מקומית ידידותית לעסקים קטנים ובינוניים.

הגדרת קבוצות גודל של עסקים קטנים ובינוניים בישראל

גורמים רבים במשק מעורבים במדיניות בנוגע לעסקים קטנים ובינוניים: משרדי ממשלה שונים, רשויות וגופים ציבוריים, השלטון המקומי ועוד. כיום אין עדיין הגדרות אחידות לקבוצות גודל, כגון עסקים זעירים, קטנים ובינוניים, וכל גוף במשק מגדיר אותן כראות עיניו. היעדר הגדרות קבועות מקשה על איסוף מידע על עסקים קטנים ובינוניים, על ניתוח הבעיות שלהם והמחסומים שניצבים בפניהם, על ביצוע השוואות או בנייה של שיתופי פעולה בין תוכניות סיוע ועוד.

הסוכנות מציעה להחיל הגדרות קבועות על קבוצות הגודל של עסקים באופן הבא: **עסקים קטנים ובינוניים הם עסקים שמעסיקים עד 100 שכירים בעסק או עסקים שמחזור מכירותיהם קטן מ-100 מיליון שקלים בשנה.** במסגרת זו הוגדרו גם קבוצות משנה:

1. עסק בינוני מוגדר כעסק שמעסיק 20 עד 100 שכירים או שמחזור מכירותיו עומד על 20 עד 100 מיליון שקלים בשנה.
2. עסק קטן מוגדר כעסק שמעסיק עד 20 שכירים או שמחזור מכירותיו מגיע עד 20 מיליון שקלים בשנה.
3. עסק זעיר מוגדר כעסק שמעסיק עד חמישה שכירים או שמחזור מכירותיו מגיע עד שני מיליון שקלים בשנה.
4. עצמאי הנו עסק הרשום על שם הבעלים שלו ואינו מעסיק עובדים בשכר.

2. פעילות הסוכנות בשנת 2022

2.1 פעילות בתחום הנגשת הידע

פעילות בדיגיטל ובתקשורת: הנגשת מידע לציבור באתר הסוכנות וברשתות החברתיות - פרסום מידע רלוונטי, שאלות ותשובות, כלי סיוע וכו' תוך עדכון שוטף של השינויים בתקנות ובהנחיות; פרסום וקידום תוכניות הסיוע הייעודיות שהסוכנות מפעילה (רדיו ודיגיטל).

ייעוץ וליזוי עסקי: יועצים מקצועיים מסייעים לעסקים להשתפר במגוון תחומים, כגון תהליכי עבודה וניהול, החדרה של שיטות ניהול חדשניות ושימוש בטכנולוגיות מתקדמות. כמו כן ניתן ייעוץ במגוון תחומים: ייעוץ ראשוני לקראת קבלת החלטה על פתיחת עסק, ייעוץ עסקי וייעוץ להכנת תוכנית עסקית, ייעוץ בתחום השיווק והמכירות, ייעוץ פיננסי ועוד. אופי ומשך הייעוץ מותאמים אישית לכל פונה בהתאם לצורכי העסק.

פעילויות הדרכה: מערך מעוף מציע קורסים וסדנאות במגוון רחב של נושאים המותאמים ספציפית לעסקים קטנים ובינוניים וליזמים. בין הנושאים הנלמדים: שיווק דיגיטלי, הקמת עסק וניהולו, ניהול משאבי אנוש, ניהול פיננסי, סחר אלקטרוני, נטוורקינג (רישות עסקי) ועוד.

תוכנית "יזמים עסק": תוכנית זו מיועדת ליזמים המעוניינים להקים עסק, והיא מציעה לימוד עקרונות תיאורטיים ומעשיים כיצד להקים עסק וכיצד לנהלו בדרך אפקטיבית. למשתתפי התוכנית מוצע מסלול הכשרה ייחודי ומקיף הכולל קורס מתוגבר ליזמות עסקית, ייעוץ עסקי, סיוע בקבלת מימון מקרנות וכמובן ליזוי ומעקב. במסגרת סקר שבוצע נמצא כי מעל 45% מהמסיימים של מסלול יזמים עסק פותחים עסקים.

במהלך 2022 קיבלו 36,686 לקוחות שירותי סיוע במעוף. 19,090 יזמים ובעלי עסקים קיבלו שירותי ייעוץ ו-17,596 יזמים ובעלי עסקים השתתפו במגוון קורסים והדרכות, מהם 6,803 יזמים השתתפו בקורס יזמים עסק (3,637 סיימו אותו בהצלחה, לרבות הכנת תוכנית עסקית).

ליזוי לקבלת מימון והכנת תוכניות עסקיות: סיוע ליזמים ולעסקים קיימים בהגשת בקשות לקבלת מימון מקרנות ומגופים פיננסיים משלב מילוי הטפסים ועד שלב של ניהול הכספים שהתקבלו. המטרה היא לסייע לעסק לממש את חלופות המימון המתאימות ביותר עבורו ולהוציא לפועל את הפעילות העסקית המתוכננת. **במסגרת זו ניתן סיוע במהלך שנת 2022 לכ-725 יזמים ועסקים.**

קידום יזמות היי טק בפריפריה: לשם קידום יזמות טכנולוגית הקימה הסוכנות את תוכנית MaofTech. במסגרתה פעלו 22 אקסלרטורים במהלך 2019 ו-2020 בכל רחבי הארץ, והשתתפו בה 744 יזמים מ-466 מיזמים; 605 מהם גברים, 139 נשים, 88 מהמגזר החרדי ו-56 מהמגזר הערבי. הסוכנות השקיעה בתוכנית כ-30 מיליון שקל, והחברות שצמחו בתוכנית גייסו עד אמצע 2022 כ-228 מיליון דולר, מכרו בהיקף של מעל 5.7 מיליון דולר והעסיקו כ-670 עובדים.

בחודש נובמבר 2022 החל מחזור הכולל 11 אקסלרטורים באזורים האלה: אצבע הגליל, כנרת, מרכז הגליל, בית שמש, שומרון, בנימין, אילת, נגב מזרחי, נגב מערבי, שדרות, אקסלרטור ארצי של משרתי מילואים פעילים. מטרת התוכנית היא לספק תשתית לפיתוח יזמות היי טק ותרבות הסטרטאפים (הזנקים)

באזורי עדיפות לאומית, גאוגרפית ו חברתית של ישראל, ליצור שיתופי פעולה בין אנשי עסקים, משקיעים וסטרטאפיסטים ולהרחיב את ההיכרות עם ההזדמנויות הקיימות בפריפריה עבור העולם העסקי.

קהילות עסקים: הסוכנות מפעילה 11 קהילות וירטואליות. מטרת הקהילות להיות סביבה תומכת לעסקים ומקום לשתף בו ידע וניסיון. רוב הקהילות הן של נשים והן כוללות אלפי משתתפים. לדוגמה, קהילת מעוף ליזמיות ובעלות עסקים בגליל ובגולן, קהילת מעוף לסטרטאפיסטים בגליל, קהילת מעוף ליזמיות ובעלות עסקים בטייבה, עסקיות"א - קהילת מעוף לנשות עסקים ויזמיות באזור תל אביב ועוד.

לוח הטבות לעסקים: בלוח מפורסמות מעל 200 הטבות לעסקים בתחומים שונים. מטרתו להעלות את הנגישות לשירותים ולמוצרים עבור מגזר העסקים הקטנים והבינוניים באמצעות פרסום בלוח ההטבות באתר האינטרנט של הסוכנות והפצה ליועצי המעוף. **בשנת 2022 נוספו כ-25 הטבות ללוח.**

2.2 פעילות בתחום המימון

הקרן לעסקים קטנים ובינוניים בערבות המדינה: המדינה מפעילה באמצעות החשב הכללי (להלן - החשכ"ל) במשרד האוצר ובשיתוף עם הסוכנות קרן הלוואות לעסקים קטנים ובינוניים בערבות מדינה. החשכ"ל מעניק ערבות לגופים פיננסיים, שנותנים הלוואות לעסקים קטנים ובינוניים במסגרת הקרן. הקרן הלוואות בערבות מדינה החלה לפעול בדצמבר 2022 במתכונת חדשה.

השינויים העיקריים שבוצעו בקרן:

- הכנסת גופים נוספים לקרן ואפשרות להוספת גופים באופן שוטף. (בקרן 2016 זכו ארבעה בנקים במכרז. בקרן 2022 לוקחים חלק שבעה בנקים וארבעה גופים חוץ-בנקאיים).
- הפחתת הבטוחות שהעסק צריך להעמיד בקרן מ-25% ל-15%.

תכנית SAWA למיקרו-מימון של יזמיות מהמגזר הערבי, שהסוכנות מפעילה יחד עם קרנות קורת, נתנה בשנת 2022 הלוואות ל-1,628 נשים יזמיות מהמגזר הערבי בסכום כולל של כ-14.5 מיליון שקל. בכל שנה מצטרפות לתוכנית כ-650 נשים.

מסלול מענקים לשיפור המחשוב: זוהי תוכנית סיוע לעסקים בתחומי התעשייה המסורתית, מסחר ושירותים. הסיוע בתוכנית ניתן לעסקים שביצעו השקעות בעלות היבטים חדשניים לקידום המחשוב. מדובר בהשקעות הכוללות הטמעת טכנולוגיות ושיפור תהליכים, אשר יביאו לגידול בפירוש וישפרו את כושר התחרות שלהם תוך ייעול ושיפור עבודתם. **בשנת 2022 התקבלו כ-400 בקשות מעסקים, מהן אושרו 76 בקשות בהיקף מענקים כולל של כ-20 מיליון שקל.**

קידום מיזמים של סיוע לעסקים קטנים ובינוניים: על מנת לעודד קידום ופיתוח מיזמים שיסייעו לעסקים קטנים ובינוניים לפעול ולצמוח יצאה הסוכנות בקול קורא להשתתפות בעלויות ההשקעה של מיזמים. בשנת 2022 הוגשו כ-45 מיזמים, מהם אושרו ארבעה בהיקף של כעשרה מיליון שקל.

מדד הידידותיות של הבנקים: על מנת לעודד בקרב הבנקים את המודעות והתחרותיות בתחום האשראי לעסקים קטנים ובינוניים בנתה הסוכנות מדד המגדיר את רמת הידידותיות של בנקים כלפי עסקים קטנים ובינוניים. המדד מסתמך על כמה מרכיבים: נתונים פיננסיים המפורסמים על ידי הבנקים, סקר שביעות רצון של עסקים מהבנקים השונים וכן משוב שערכה הסוכנות בקרב יועצים פיננסיים ויועצי מס המסייעים לעסקים לקבל שירותים שונים מהבנקים (פירוט על המדד מוצג בחלק ג של פרסום זה).

הנחה בארנונה לעסקים שהמחזור העסקי שלהם נפגע: ממשלת ישראל אישרה תוכנית למתן הנחה בארנונה בשיעור של עד 95% לעסקים שנפגעו ממשבר הקורונה. ההנחה ניתנה באופן דיפרנציאלי בהתאם לחלוקה לעסקים עם מחזור שנתי עד 200 מיליון שקל (שמחזורם נפגע בשיעור של לפחות 60%) ולעסקים עם מחזור שנתי עד 400 מיליון שקל (שמחזורם נפגע בשיעור של לפחות 80%) ביחס למחזור העסקאות באותה תקופה בשנה קודמת. פטור מלא לחודשים נובמבר ודצמבר ניתן לעסקים שנפגעו בשיעור של 25% לפחות בחודשים ספטמבר ואוקטובר.

התוכנית הסתיימה בסוף שנת 2022, ובמסגרתה הגישו כ-70 אלף עסקים כ-200 אלף בקשות בהיקף כולל של כ-1.1 מיליארד שקל.

2.3 פעילויות עם רשויות מקומיות ועידוד הכלכלה המקומית

הסוכנות מפעילה תוכניות לרשויות מקומיות שמסייעות להן להתמודד עם האתגרים הכלכליים בזירה המקומית בנושאים האלה:

פיתוח מקדמי עסקים ברשויות: הסוכנות סיעה לרשויות מקומיות להכשיר בעלי תפקידים שיוכלו לסייע לעסקים בתחומן באמצעות קורסים ובניית קהילה דיגיטלית של מקדמי עסקים במעל 100 רשויות מקומיות. מלבד הכשרה של מקדמי העסקים הפעילות מסייעת לחבר בין קהילת העסקים לבעלי התפקידים שמטפלים בעסקים. מקדמי העסקים חברים בקהילה שהסוכנות מנהלת, ובמסגרתה מתקיימים מפגשים אזוריים וארציים ללימוד נושאי העשרה, בנוסף למידע שניתן בקורס, וללימוד עמיתים.

ייעוץ לרשויות מקומיות: הייעוץ כולל פיתוח תפקיד האחראי על עסקים ברשות; ניהול הגורמים ברשות שנמצאים בממשק עם העסקים: זרימת המידע, חלוקת עבודה, ניהול צוות עובדים מרחוק; בנייה של תוכנית עבודה לניהול בשעת חירום ופיתוח של נוהלי עבודה בחירום. **134 רשויות קיבלו אישור מהסוכנות להשתתף בתוכנית ייעוץ לקידום עסקים ברשות המקומית.**

סיוע בהקמת פורומים של עסקים: הסוכנות מסייעת לעסקים קטנים ובינוניים להיות בקשר באמצעות פורומים דיגיטליים לשם קבלת מידע, החלפת דעות וליבון בעיות באמצעות מימון מומחים, שמרכזים את הפורומים השונים, וסיוע למומחים אלו. **בשנת 2022 אושרו שמונה פורומים.**

מדד עשיית עסקים ברשויות: המדד מדרג את 75 הרשויות המקומיות בישראל שבהן מספר העסקים הוא הגדול ביותר. מטרת המדד לשמש כלי עבודה בידי הרשות המקומית, והוא מבוסס על דירוג סקר שביעות רצון של עסקים, דירוג מדד הארנונה, דירוג תוצאות בדיקה של נגישות המידע של אתר האינטרנט של הרשות ודירוג הנגישות של מרכזי רכש של הרשות לעסקים קטנים ובינוניים (פירוט על המדד מוצג בחלק ג של פרסום זה).

2.4 פעילות בתחום הרגולציה

ייצוג העסקים הקטנים בגיבוש חקיקה ורגולציה: הסוכנות פועלת להתאים את החקיקה ליכולות של עסקים קטנים. עסקים קטנים מתאפיינים במיעוט משאבים, ומשום כך במקרים רבים אינם מכירים את הרגולציה או שאין ביכולתם ליישם אותה מסיבות כלכליות ובשל מחסור בכוח אדם. בדרך כלל גם הסיכונים הכרוכים בפעילותו של עסק קטן נמוכים יותר לעומת עסק גדול, ויש להביא זאת בחשבון בקידום מדיניות של רגולציה יחד עם הרגולטורים השונים. בהתאם לכך הסוכנות מטרת הצעות חוק המשפיעות על עסקים קטנים, מכינה ניירות עמדה המתייחסים לחוקים אלו, משתתפת בדיוני חקיקה פנים-ממשלתיים ובוועדות הכנסת ועובדת עם הרגולטורים לטיוב המפרטים והתאמתם לעסקים קטנים. כמו כן הסוכנות חברה בוועדה הבין-משרדית לרישוי עסקים הפועלת לטייב את הרגולציה ברישוי עסקים ולהקל על הנהלים הבירוקרטיים וכן מטפלת בסוגיות שונות העולות מעת לעת.

רכש ציבורי: הגדלה של היקף הרכש מעסקים קטנים ובינוניים היא אחת המשימות של הסוכנות, והיא מקדמת אותה בשיתוף פעולה עם מינהל הרכש ועם אגף החשב הכללי באוצר. במסגרת זו קודמה אסדרה, ולפיה יש להתאים מכרזים לעסקים קטנים. הסוכנות מקיימת באופן שוטף בקרה על יישום מדיניות זו. מהלכים אלו הובילו להפחתה של עלויות מכרזים בדרכים שונות: באמצעות התווייה של שיקול הדעת של ועדות מכרזים בקביעה של גובה הערבות, באמצעות מתן פטור מערבות במקרים מסוימים וכן באמצעות הקלות בדרישות הביטוח. כדי להטמיע את המדיניות שתוארה הסוכנות מקיימת הסברה והדרכה בנושא הנגשת מכרזים במסגרת קורס מנהלי רכש, מפיקה ומפיצה חומרי הסברה כתובים ומצולמים וכן עורכת סדנאות לעסקים בנושא השתתפות במכרזים. בנוסף לכך, הסוכנות מפיקה כנסי ספקים, ובהם חושפים עסקים מקומיים להזדמנויות עסקיות חדשות שחברות או ארגונים גדולים מציעים. נוסף על כך נסקרים מדי שבוע מכרזים פעילים ומטופלים חסמים שמוצאים בהם. **בשנת 2022 נסקרו 831 מכרזים, והסוכנות טיפלה ב-18 מכרזים עם חסמים.**

2.5 פעילות בתחום המחקר

הסוכנות עורכת מחקרים וסקרים שונים בהקשר לעסקים קטנים ובינוניים בישראל:

- **סקרי שביעות רצון** מהשירותים של מעוף וביצוע השוואות על שביעות רצון והשוואות תוצאתיות בין תקופות שונות, בין אוכלוסיות שונות ובין מפעילים שונים. יחידת המחקר עורכת מדי שנה שמונה סקרי שביעות רצון מהשירותים של מעוף.
- **סקרים על חסמים** בפני צמיחה של עסקים, ביקוש והיצע של מימון לעסקים, מוסר תשלומים, דיגיטציה, כוונות סגירה של עסקים, צרכים של עסקים בחברה הערבית ועוד;
- **שמירת קשר עם ה-OECD** לצורך קבלת עדכונים על מדיניות כלפי עסקים קטנים ובינוניים במדינות אחרות, ביצוע השוואות בין ישראל למדינות הארגון, ייצוג ישראל בדיונים על המדיניות המומלצת של ה-OECD לתמיכה בעסקים קטנים ובינוניים וייצוג ישראל בוועדה לעסקים קטנים ובינוניים של הארגון;
- **מחקר על צרכים ועל חסמים** של יזמים ועסקים בחברה הערבית (פירוט על תוצאות המחקר מוצג בחלק ג של פרסום זה);
- **מחקר על הנזק שנגרם למשק** מעיכוב בהטמעת טכנולוגיות דיגיטליות בקרב עסקים קטנים ובינוניים ועל החסמים העומדים בפני הטמעת טכנולוגיות כאלו (פירוט על תוצאות המחקר מוצג בחלק ג של פרסום זה);
- מחקר על **הגורמים לסגירה של עסקים בישראל**;
- **מחקרי הערכה** לתוכניות סיוע של הסוכנות, כגון תוכנית הייעוץ, מרכזי עסקים ומיקרו-מימון ליזמיות במגזר הערבי (תכנית סאוה). בשנת 2022 הוכנה, בשיתוף עם הלמ"ס, תוכנית מחקר לבדיקת התרומה של פעילות הייעוץ וההדרכה במעוף.
- **ניתוחים ודוחות** על מאפיינים שונים של עסקים קטנים ובינוניים בישראל: מחנק אשראי, מוסר תשלומים וסיבות לכוונה לסגור עסקים;
- **מדדים** לתוכניות סיוע של הסוכנות ומדידתם.

2.6 סיכום פעילויות סיוע לעסקים של הסוכנות בשנת 2022

ייעוץ שניתן על ידי מעוף לעסקים וליזמים:

ייעוץ	גודל העסק
3,919	יזמים חדשים
9,310	עסק זעיר
1,844	עסק קטן
4,017	עסק בינוני
19,090	סך הכול

פעולות הדרכה שניתנו על ידי מעוף לעסקים וליזמים:

ייעוץ	גודל העסק
6,803	יזמים חדשים
8,871	עסק זעיר
826	עסק קטן
1,096	עסק בינוני
17,596	סך הכול

הלוואות שניתנו למיזמים זעירים בתוכנית "SAWA"

מספר הלוואות	סכום הלוואות
1,628	14,555,500

חלק ב'

מצב העסקים הקטנים והבינוניים
בישראל ותרומתם לכלכלה

חלק זה כולל סקירת נתונים נבחרים על אודות מצב העסקים הקטנים והבינוניים בישראל ועל חלקם בכלכלה הישראלית תוך שימוש בהשוואות בין-לאומיות, ככל שהן מתאפשרות. עסקים קטנים ובינוניים מהווים הרוב המכריע של המגזר העסקי בישראל. כדי לאפשר התפתחות של כלכלה בריאה מגזר עסקים זה צריך להיות דינמי, יעיל ותחרותי, וצריך לאפשר לכל יזם להקים ולהפעיל מיזם או עסק. לשם כך עסקים קטנים ובינוניים צריכים להרוויח ולפעול ברמה מסוימת של ביטחון תוך שימור תחרות בריאה בינם לבין עצמם ובינם לבין העסקים הגדולים.

כחלק מהשגשוג בכלכלת ישראל עד משבר הקורונה, וכפי שניתן לראות להלן בחלק זה, מגזר העסקים הקטנים והבינוניים נהנה מהתרחבות ומצמיחה בשנים שקדמו למשבר. הן התבטאו בגידול בתוצר (ערך מוסף) של העסקים, בגידול במספר המועסקים, בגידול במספר העסקים ועוד. המשבר פגע במגזר העסקים הקטנים והבינוניים בצורה קשה יותר מבעסקים הגדולים, אולם פגיעה זו הייתה מצומצמת בארץ יחסית לפגיעה בכלכלות של מרבית הארצות המפותחות. לאחר המשבר ניתן לראות המשך צמיחה מואצת של עסקים קטנים ובינוניים בארץ.

בחלק זה מוצגים:

1. התרומה של העסקים הקטנים והבינוניים לכלכלה, לרבות התפלגות העסקים והמועסקים במשק לפי קבוצות גודל, התרומה לתוצר והמחזור הכספי של העסקים;
2. מגמות בהתפתחות של מגזר העסקים הקטנים והבינוניים המציגות את התוספת של העסקים והמועסקים ואת המגמות בתוצר וברווחיות העסקים במהלך השנים האחרונות;
3. מאפייני התוצר והפיריון של העסקים המתארים את התפלגות התוצר והפיריון לפי סוגי עסקים;
4. הדמוגרפיה של העסקים לפי ריכוזיות גיאוגרפית של העסקים, ניתוח של שיעורי פתיחה וסגירה של עסקים, שרידות העסקים ורמת היזמות במשק;
5. דינמיות של עסקים, לרבות ניתוח של התרחבות והצטמצמות של עסקים;
6. חסמים והזדמנויות שעומדים בפני עסקים קטנים ובינוניים, לרבות הסתכלות על חסמים העומדים בפני התפתחות והקמת עסקים וכן שיעורי מסחר מקוון;
7. מימון לעסקים קטנים ובינוניים, לרבות ניתוחים על סוג האשראי, כמות ותנאי האשראי הניתנים להם ועל הצרכים ומקורות המימון שלהם.

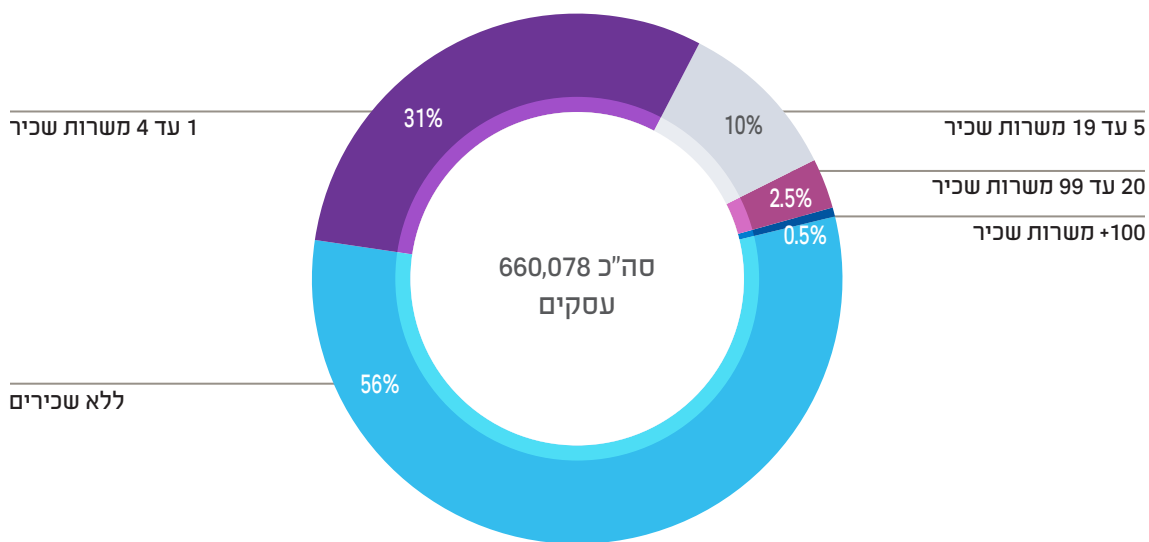
הנתונים של שנת 2022 מבוססים בעיקר על סקרי עסקים שביצעה הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים. חלק הנתונים ממקורות הסטטיסטיקה הלאומית (כמו הלמ"ס, המוסד לביטוח לאומי ומע"מ) המוצגים בחלק זה לא כוללים את הנתונים הרשמיים של שנת 2022, מכיוון שנתונים אלו עדיין לא היו מוכנים בזמן פרסום דוח זה. לכן ביצעה הסוכנות תחזיות להשלמת חלק מהנתונים.

3. תרומת העסקים הקטנים והבינוניים לכלכלה

3.1 מספר העסקים לפי קבוצות גודל

בשנת 2022 היו בישראל 660 אלף עסקים פעילים מכל הסוגים. תרשים 3.1 מציג את התפלגות העסקים הללו על פי קבוצות גודל.

תרשים 3.1 התפלגות מספר העסקים במגזר העסקי לפי קבוצות גודל, 2022

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

כפי שניתן לראות בתרשים זה, כ-99.5% מסך העסקים בישראל הם עסקים קטנים ובינוניים המעסיקים פחות ממאה מועסקים. בהתייחס לעסקים הקטנים והבינוניים: 56% הם עסקים ללא שכירים, כ-31% הם עסקים זעירים (1-4 שכירים), כ-10% הם עסקים קטנים (5-19 שכירים) והשאר (כשלושה אחוזים) הם עסקים בינוניים.

סוגי רישום של עסקים

המגזר העסקי בישראל מורכב מעצמאים (עוסק מורשה¹ ועוסק פטור), חברות בע"מ, שותפויות ואגודות שיתופיות ושותפויות מע"מ². ישנם שיקולים רבים שבעל עסק מביא בחשבון בהחלטה על אופן רישום העסק, כגון שיקולים של תכנון מס³, שיקולים של הקטנת סיכון אישי לבעלים⁴, שיקולים של בעלות משותפת או שינוי בעלות⁵, שיקולי תדמית ושיקולים של עלויות החזקה של חברה⁶. שיקולים רווחים נוספים הנוגעים להחלטה על אופן הרישום הם שיקולים בירוקרטיים (רישום ודיווח על חברה מורכבים יותר), שיקולים משפטיים (חברה היא ישות משפטית נפרדת בניגוד לעוסק) ושיקולים תדמיתיים.

ככל שעסק גדול יותר, כך הבעלים שלו נוטים יותר לרשום אותו כחברה בע"מ. ניתוח של מספר העסקים לפי קבוצות גודל וסוג רישום מעלה את הממצאים המפורטים להלן.

- 1 כולל עסקים של תושבי חוץ ושטחים.
- 2 שותפות מע"מ היא קבוצת עסקים, שאינה שותפות רשומה, המדווחת במרוכז לרשויות המע"מ כ"שותפות מע"מ" (או "איחוד עוסקים). שותפות מע"מ אינה ישות משפטית נפרדת, והיא יכולה להיות מורכבת גם מעוסקים וגם מחברות. הישות המשפטית שייכת לכל עסק בשותפות בנפרד, ורק הדיווח נעשה במרוכז. מכיוון שהדיווח למע"מ (ולעתים גם למוסד לביטוח לאומי) נעשה במרוכז, ההתפלגות של המחזור ושל המועסקים בשותפויות המע"מ, לפי קבוצות גודל, מבוססת על אומדנים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. במקרים חריגים שותפות מע"מ נספרת כעסק בודד, רק אם לכל אחד מהעסקים השותפים לא נמדדת פעילות כלכלית נפרדת (נתוני פדיון ותשומות ממע"מ ו/או העסקה מהמוסד לביטוח לאומי).
- 3 בעוד חברה משלמת מס חברות קבוע (כיום 23%), מס נוסף אם היא מחלקת דיבידנד (30%), ואם נותרים רווחים, הם יכולים להישאר בחברה ללא מיסוי, עוסק מורשה ישלם מס על כל הכנסתו החייבת בשיעור זהה למס של שכירים (עד מס שולי של 50%).
- 4 חברה בע"מ היא ישות משפטית הנפרדת מהבעלים שלה.
- 5 לא ניתן לבצע שינוי בעלות או להיות בבעלות משותפת כעוסק מורשה, כיוון שעוסק מורשה מזוהה עם האדם שעל שמו הוא רשום (פ.ח. של העסק זהה לתעודת הזהות של הבעלים).
- 6 הרישום והדיווח של חברה מורכבים יותר, והיא נדרשת לשלם תשלומי עמלות שונים ולעתים להעסיק רואה חשבון וגורמים אחרים, שהעסקתם כרוכה בעלויות נוספות.

טבלה 3.1 התפלגות מספר העסקים במגזר העסקי לפי סוג עסק וקבוצות גודל, 2022

סה"כ	שותפויות מע"מ	שותפויות רשומות ואגודות שיתופיות	חברות וחברות זרות	עוסק מורשה (יחיד)	קבוצת גודל של עסקים
370,244	9,256	892	36,059	324,037	ללא שכירים
201,860	9,293	468	74,310	117,789	משרות שכיר 1-4
67,036	3,761	383	44,657	18,235	משרות שכיר 5-19
17,724	2,337	254	14,390	743	משרות שכיר 99-20
3,214	983	54	2,177		משרות שכיר +100
660,078	25,630	2,051	171,593	460,804	סה"כ

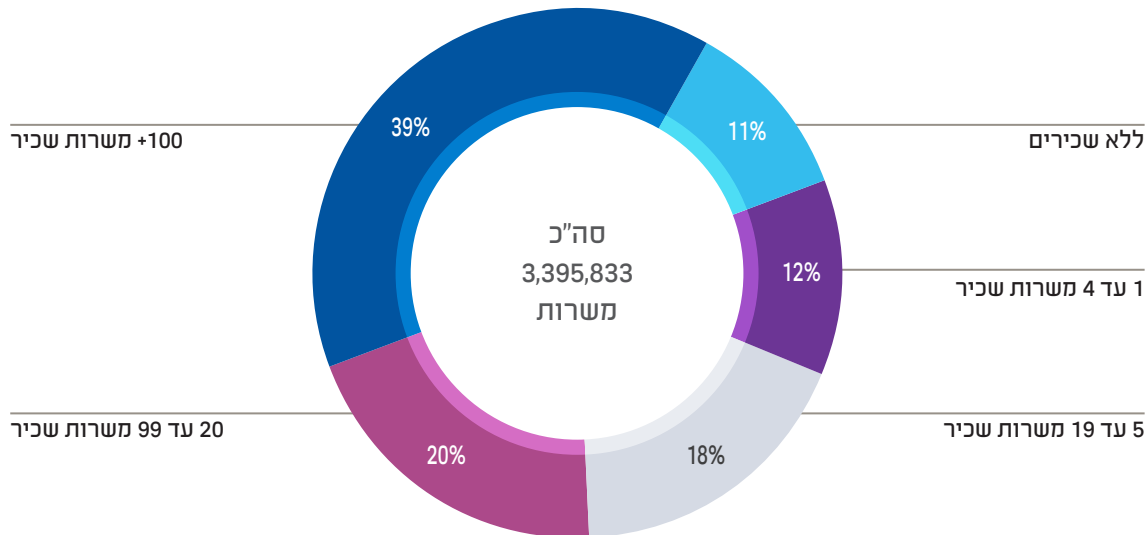
מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

כפי שעולה מהטבלה לעיל, מקרב העסקים הקטנים והבינוניים (עד מאה עובדים) כ-70% רשומים כעוסקים מורשים, כ-26% רשומים כחברות והשאר רשומים כשותפויות רשומות או שותפויות מע"מ. שיעור העוסקים המורשים בקרב עסקים ללא שכירים הוא גבוה - כ-88%, והוא הולך ויורד, ככל שמספר השכירים עולה. בחברות בינוניות (20-99 משרות שכיר) שיעור העוסקים המורשים עומד על כארבעה אחוזים בלבד.

3.2 מספר משרות במגזר העסקי

בשנת 2022 הועסקו במגזר העסקי בישראל כ-3.4 מיליון מועסקים. מתוך סך המועסקים, כ-61% (דהיינו כשני מיליון מועסקים) הועסקו בעסקים קטנים ובינוניים.

תרשים 3.2 התפלגות מספר המשרות במגזר העסקי לפי קבוצות גודל, 2022

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

ניתוח של מספר המועסקים לפי גודל עסק מראה ש-11% הם עצמאים שאינם מעסיקים שכירים, 12% מועסקים בעסקים זעירים (1-4 שכירים), 18% מועסקים בעסקים קטנים (5-19 שכירים), 20% מועסקים בעסקים בינוניים (20-99 שכירים) ו-39% מהמועסקים עובדים בעסקים גדולים שבהם מאה עובדים או יותר

טבלה 3.2 התפלגות מספר המשרות במגזר העסקי לפי סוג עסק וקבוצות גודל, 2022

סה"כ	שותפויות מע"מ	שותפויות רשומות ואגודות שיתופיות	חברות וחברות זרות	עוסק מורשה (יחיד)	קבוצת גודל של עסקים
370,244	9,256	892	36,059	324,037	ללא שכירים
385,570	26,775	997	152,317	205,481	משרות שכיר 1-4
606,792	53,839	4,027	412,838	136,088	משרות שכיר 5-19
701,397	116,182	10,991	552,410	21,814	משרות שכיר 99-20
1,331,830	557,709	12,555	761,566		משרות שכיר +100
3,395,833	763,761	29,462	1,915,190	687,420	סה"כ

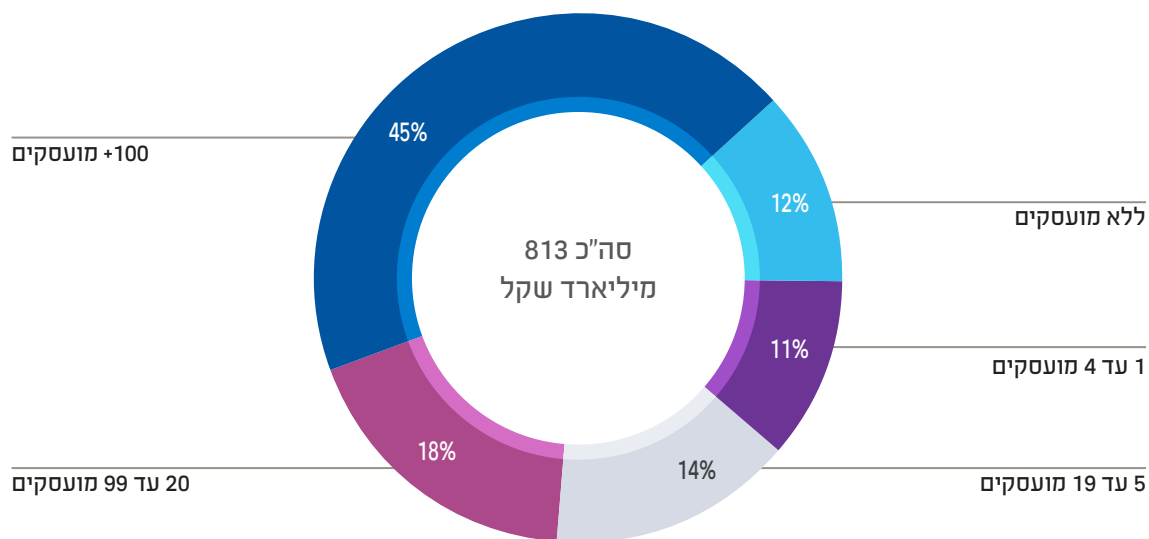
מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

3.3 התוצר של המגזר העסקי

לפי התחזית של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים בשנת 2022 התוצר העסקי עמד על 813 מיליארד שקל.⁷ תרומתם של העסקים הקטנים והבינוניים לתוצר העסקי עומדת על כ-55% מהתוצר לעומת כ-45% מהתוצר שהעסקים הגדולים מייצרים, בניכוי חברות ללא שכירים.⁸

מעקב לאורך העשור האחרון מגלה מגמת עלייה בפלח מגזר העסקים הקטנים והבינוניים בכלכלה המקומית בהשוואה לפלח העסקים הגדולים. מגמה זו מצטמצמת משנת 2017 ואילך, ומאז יש דמיון רב יותר בצמיחה בין התוצר של העסקים הקטנים והבינוניים לבין התוצר של העסקים הגדולים.⁹

תרשים 3.3 התפלגות תוצר במגזר העסקי לפי קבוצות גודל, 2022

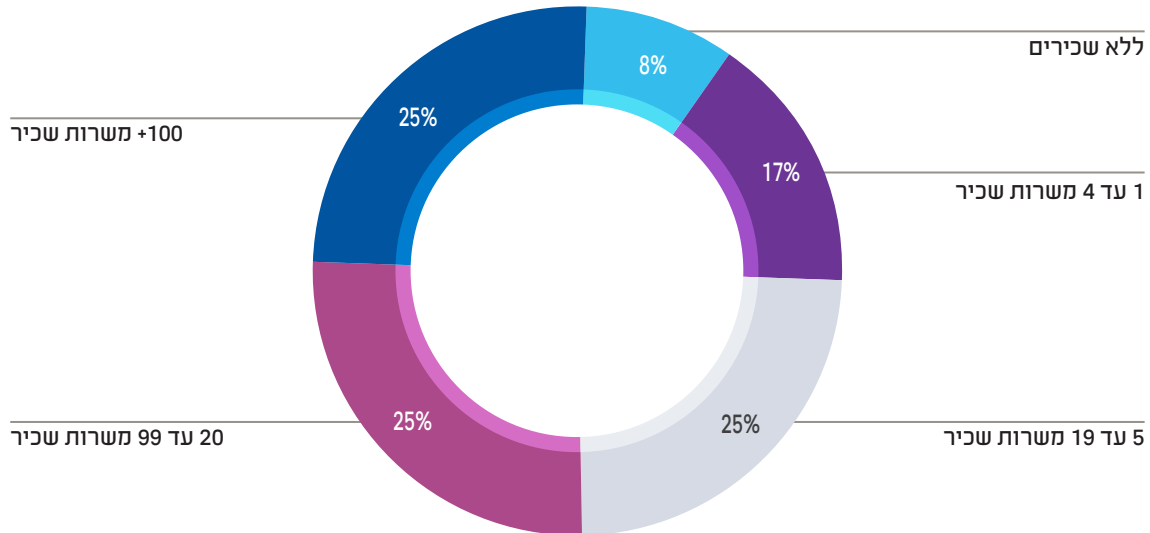
מקור: אומדן של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לשנת 2022 על בסיס נתוני למ"ס לתוצר 2020 נתוני שכר מהמוסד לביטוח לאומי, וחישוב אומדן לעצמאים המתבסס על שינוי בכמות העצמאים.

3.4 המחזור הכספי של העסקים

הסוכנות הכינה אומדן להתפלגות המחזור הכספי של העסקים במשק על סמך נתוני 2021 (נתוני למ"ס, למעט שותפויות מע"מ¹⁰).

7 התוצר של המגזר העסקי לא כולל את התוצר של המערכת הבנקאית.
 8 מכיוון שחסר מידע באשר לאופי הפעילות הכלכלית של חברות ללא שכירים (למשל, ישנן חברות שהן חברות-בת של חברות גדולות המוקמות משיקולי מיסוי או משיקולים משפטיים), הוחלט שלא להכליל אותן בחישוב קבוצות הגודל של העסקים.
 9 התפלגות התוצר מבוססת על תחזית תוצר ל-2022 על בסיס סקרים של ענפי הכלכלה של הלמ"ס לשנים 2017-2019. לצורך חישוב הצמיחה מ-2019 ל-2022 נעשה שימוש בשיעור הגידול המצטבר בשכר לפי קבוצות של גודל עסק.
 10 התפלגות זו לא כוללת שותפויות מע"מ.

תרשים 3.4 התפלגות מחזור הדוח לפי קבוצות גודל, 2021

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

ניתוח המחזור הכספי הממוצע לעסק לפי ענפי המשק העיקריים¹¹ מעלה את הממצאים האלה:

טבלה 3.3 מחזור שנתי ממוצע לעסק לפי קבוצות גודל וענף כלכלי (במיליוני ₪), 2021

קבוצות גודל	סך הכול	תעשייה	בינוי	מסחר	שירותים
עסק זעיר (פחות מ-5 משרות)	0.62	0.73	0.95	1.24	0.47
עסק קטן (בין 5 ל-19 משרות)	5.69	5.55	6.64	9.50	3.72
עסק בינוני (בין 20 ל-99 משרות)	24.84	27.05	43.99	44.97	15.16
ממוצע לעסקים קטנים ובינוניים	3.33	5.55	3.62	5.87	2.30

מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

כפי שניתן לראות מניתוח זה, המחזור השנתי הממוצע בענף לעסק קטן ולעסק בינוני בענף המסחר הנו הגבוה ביותר מבין הענפים בשל אופיו של הענף.¹² פרט לענף המסחר, המחזור השנתי בענף התעשייה גבוה יותר מבשאר הענפים. הסיבה העיקרית לכך היא תמהיל העסקים בכל ענף. בקרב ענף התעשייה יש יותר עסקים בינוניים מעסקים קטנים.

11 מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. הניתוח אינו כולל את העסקים ללא שכירים שלא ניתן לפלגם

12 ענף המסחר מגלם בתוכו הוצאות והכנסות גבוהות כתוצאה מקניה ומכירת סחורות

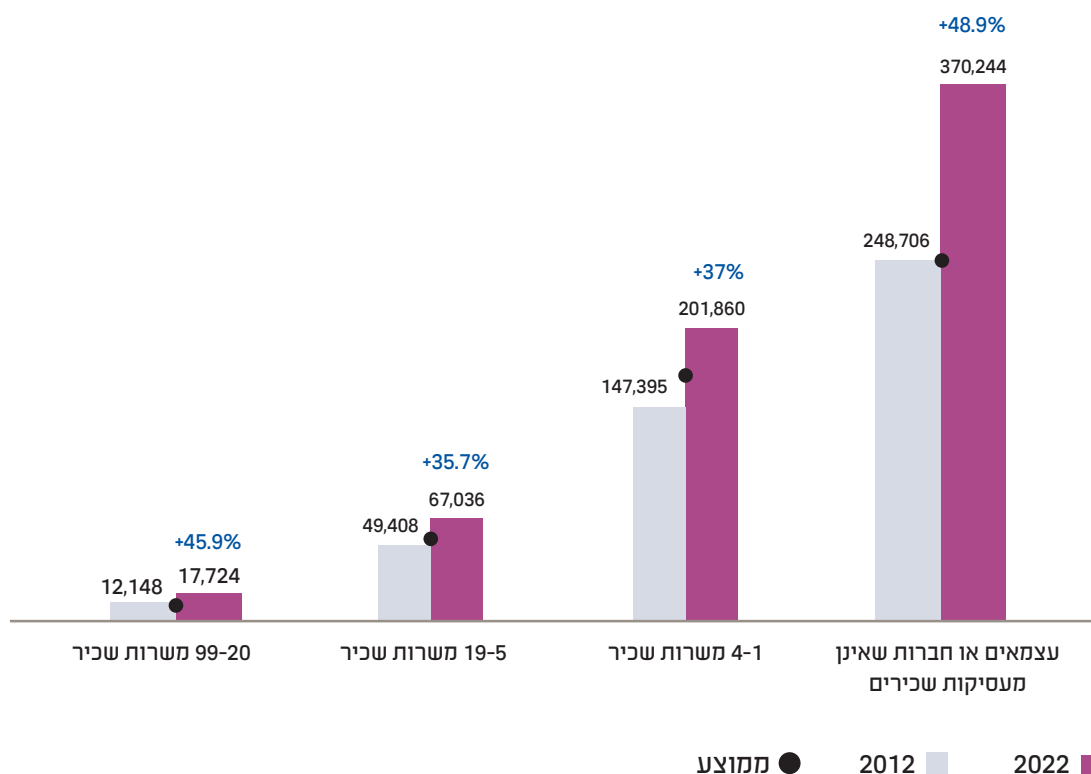
4. מגמות בהתפתחות מגזר העסקים הקטנים והבינוניים

ניתן לבחון את השינויים במגזר העסקי מכמה היבטים: שינוי במספר העסקים, שינוי במספר המועסקים בעסקים אלה, גידול בתוצר של העסקים וגידול במחזור שלהם. להלן יוצגו השינויים לפי פרמטרים אלה במהלך השנים האחרונות.

4.1 התפתחות מספר העסקים

בשנים האחרונות חל גידול במספר העסקים נטו בכל קבוצות הגודל של העסקים במגזר העסקי, כמפורט בתרשים שלהלן.

תרשים 4.1 ההבדלים במספר העסקים במגזר העסקי לפי קבוצות גודל, 2012 לעומת 2022

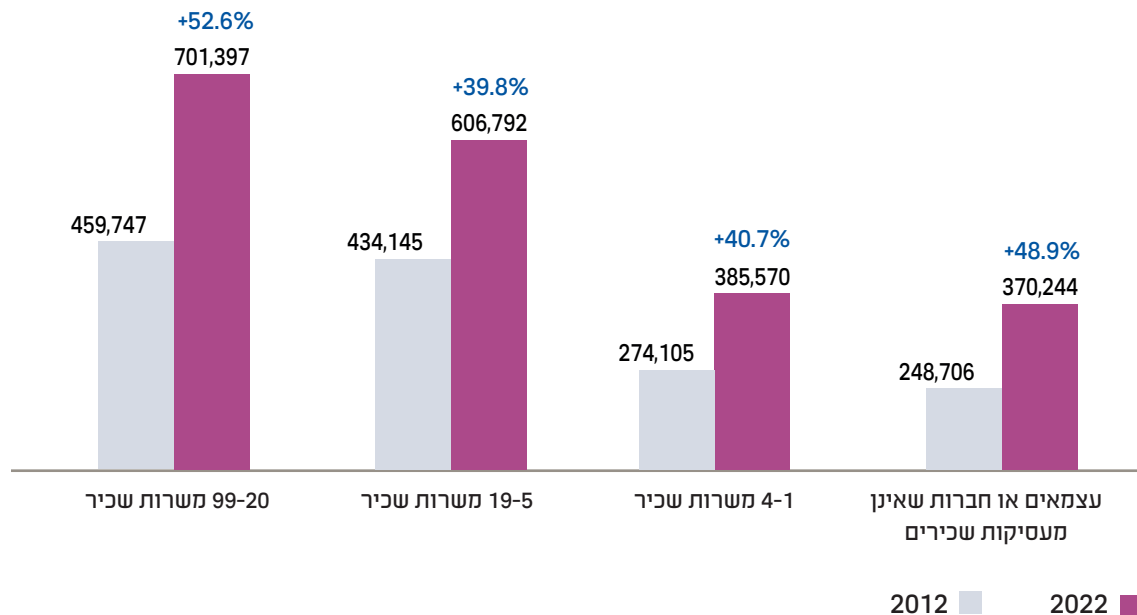
מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

משנת 2012 ועד 2022 גדל המגזר העסקי מ-458 אלף עסקים לכ-660 אלף עסקים - גידול של כ-202 אלף עסקים; כלומר, גידול ממוצע של כ-20 אלף עסקים בשנה.

4.2. התפתחות מספר המועסקים

בשנים האחרונות גדל מספר המועסקים במגזר העסקי, בעיקר במגזר העסקים הקטנים והזעירים, כמתואר בתרשים להלן.

תרשים 4.2 ההבדלים במספר המשרות בעסקים קטנים ובינוניים לפי קבוצות גודל, 2012 לעומת 2022

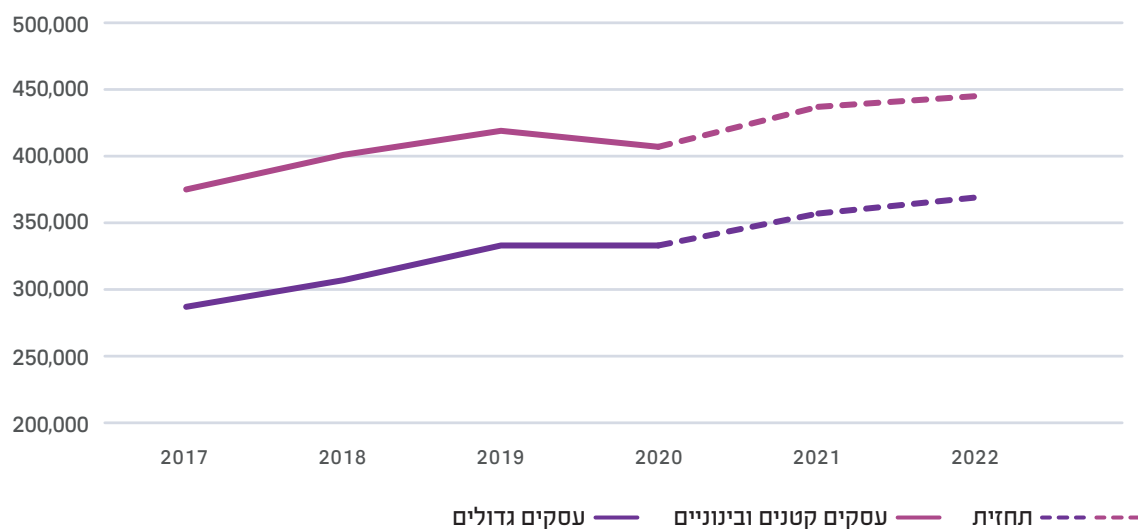
מקור: עיבודים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

ניתוח של המשרות במגזר העסקי מראה כי בין 2012 ל-2022 חל גידול במספר העובדים במגזר העסקים הקטנים והבינוניים. משמעות הממצאים לעיל היא כי חלה ירידה בגודל העסק הממוצע במהלך התקופה וקצב גידול העסקים גדול מקצב גידול המועסקים. כך למשל, גודל העסק הזעיר הממוצע (שמעסיק 4-1 מועסקים) עלה מ-1.86 מועסקים ל-1.91 מועסקים, גודל העסק הקטן הממוצע (שמעסיק 5-19 מועסקים) על מ-8.8 מועסקים ל-9.05 מועסקים, וגודל העסק הבינוני הממוצע (שמעסיק 20-99 מועסקים) עלה מ-37.9 מועסקים ל-39.6 מועסקים.

4.3. התפתחות התוצר העסקי

ניתוח ההתפתחות של התוצר העסקי בעסקים הקטנים והבינוניים בהשוואה לתוצר העסקי של העסקים הגדולים, מעלה את הממצאים המפורטים להלן.¹³

תרשים 4.3 התוצר הריאלי של העסקים לשנים 2017-2022 (במיליוני שקלים, במחירי 2022)

מקור: עיבוד של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתונים מסקרי עסקים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. נתוני 2020-2022 הם תחזית המבוססת על שינוי בשכר במגזר העסקי מתוך נתוני המוסד לביטוח לאומי ומע"מ.

כפי שניתן לראות בתרשים, בכל התקופה מ-2017 ואילך החלק של העסקים הקטנים והבינוניים בתוצר גבוה מחלקם של העסקים הגדולים (+100), ובמהלך רוב התקופה שיעור הגידול הממוצע בתוצר בקרב העסקים הקטנים והבינוניים זהה לזה של העסקים הגדולים.

13 כמוזכר לעיל, תחזית לשנים 2020-2022 של התוצר העסקי חושבה בעזרת נתונים על שינויי שכר שנלקחו מהמוסד לביטוח לאומי וסקרים של ענפי כלכלה של הלמ"ס, התוצר העסקי מוגדר באופן שונה ביחס להגדרה של הלמ"ס, מכיוון שהוא כולל רק תוצר של עסקים השייכים למגזר העסקי.

5. דמוגרפיה של עסקים

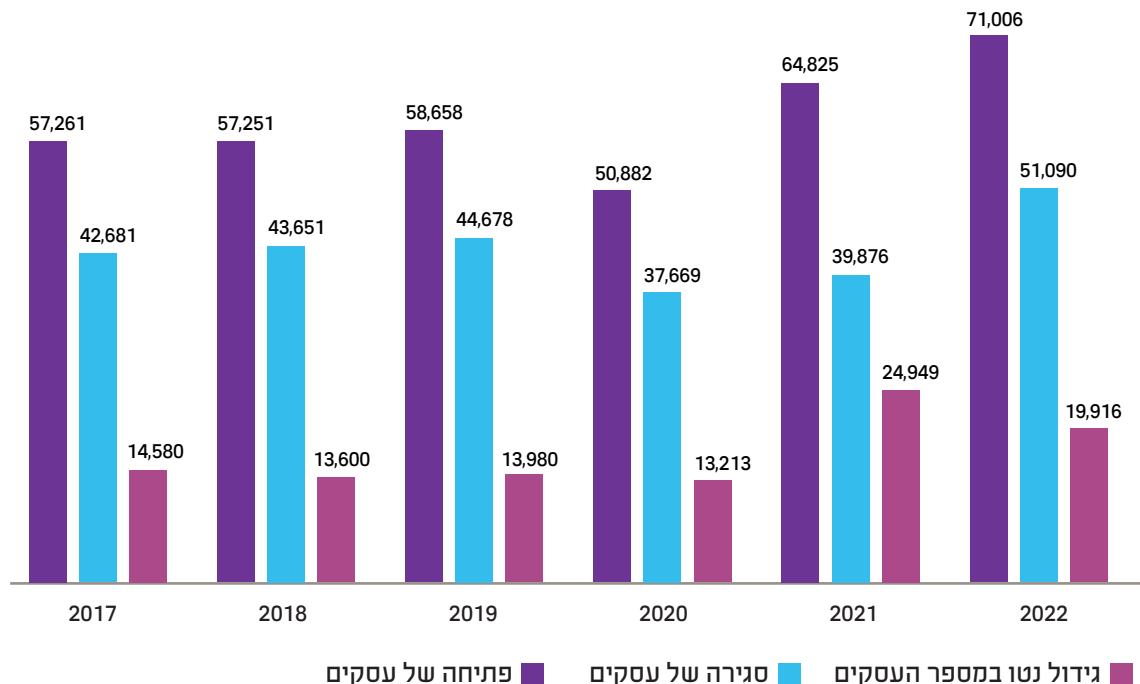
כאמור, בשנים האחרונות חלה צמיחה בתוצר העסקי של העסקים הקטנים והבינוניים ובשיעור תרומתם לתוצר. עם זאת, חשוב להתבונן על תמהיל התנועות המרכיב צמיחה זו בעסקים (המכונה "דינמיות עסקית"), והוא כולל:

- התרחבות והצטמצמות של עסקים קיימים
- ילודה של עסקים חדשים
- תמותה של עסקים קיימים

לדינמיות העסקית יש תפקיד חשוב במשק בריא, צומח וחדשני, מכיוון שהיא מעידה על הצטמצמות וסגירה של עסקים שאינם מתאימים לסביבתם העסקית ומאפשרת לעסקים יעילים וחדשניים יותר לצמוח במקומם. עם זאת, התהליך הדינמי מלווה בקשיים שעמים היזמים מתמודדים ויכול להעיד על "דינמיות יתר"; דהיינו, על ליקויים בתרבות הניהולית ובקבלת החלטות הפוגעת ביעילות המשקית. בסעיף זה נסקור את מאפייני הדינמיות העסקית.

5.1. הקמה וסגירה של עסקים

תרשים 5.1 פתיחה וסגירה של עסקים, 2015-2022

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מרשם העסקים

ישראל מתאפיינת בשנים האחרונות בגידול נטו בכמות העסקים; דהיינו כמות העסקים החדשים שנפתחים בשנה גבוה בהשוואה לסגירות של עסקים קיימים. שיעור של פתיחת עסקים לעומת סגירת עסקים בישראל בשנת 2022 עמד על כ-1.39, והוא מהווה ירידה לעומת שיעור של 1.61 בשנה הקודמת.¹⁴ בשנת 2022 נפתחו כ-71 אלף עסקים, לעומת ממוצע של 56 אלף עסקים שנפתחו בשנים שקדמו למגפת הקורונה. באשר לסגירת העסקים, ב-2022 נסגרו כ-51 אלף עסקים, מספר עסקים גבוה בהרבה מן הממוצע בתקופת קדם-הקורונה. מספר העסקים הכולל במשק גדל אפוא ב-2022 בכ-19 אלף עסקים.

5.2. לידות של עסקים - חלוקה גיאוגרפית

טבלה 5.2 לידות עסקים בחלוקה לאזורים גיאוגרפיים, 2022¹⁵

מחוז	לידות עסקים	מספר לידות עסקים לכל 1,000 נפשות	מספר עסקים ל-1,000 נפשות	אוכלוסייה באלפי איש ע"פ מפקד אוכלוסין	סך עסקים רשומים ¹⁶
הדרום	6,544	4.2	43.0	1,556.72	66,877
תל אביב	11,941	7.0	95.0	1,703.47	161,794
המרכז	14,981	5.9	71.6	2,525.36	180,718
חיפה	6,754	5.5	59.8	1,229.17	73,451
יהודה ושומרון	1,898	3.7	39.4	514.26	20,261
הצפון	9,758	5.9	59.3	1,664.03	98,642
ירושלים	5,866	4.4	43.3	1,347.36	58,334
סך כולל	57,742	5.5	62.6	10,540.4	660,078

מקור: עיבוד של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

לידה של עסק נספרת כאשר עסק מתחיל בפעילות כלכלית (דיווח מע"מ או העסקה), ללא קשר למועד הרישום של העסק. כפי שניתן לראות בטבלה לעיל, בישראל יש 63 עסקים לכל אלף נפשות, ובשנת 2022 "נולדו" בממוצע 5.5 עסקים חדשים לאלף תושבים (שיעור גבוה יותר מזה של 2021 שבה נולדו 5.3 עסקים לאלף תושבים). מהניתוח עולה כי מחוז תל אביב חריג מבחינת היחס בין כמות העסקים למספר התושבים (95 עסקים לאלף תושבים), ויחס זה גבוה משמעותית בהשוואה ליתר המחוזות. בחינה של מספר לידות של עסקים לכל אלף תושבים מעלה תמונה דומה: מספר העסקים שנולדו במחוז תל אביב (שבעה עסקים לאלף תושבים) גבוה משמעותית משאר המחוזות, וביהודה ושומרון, בירושלים ובדרום מספר לידות העסקים נמוך משמעותית מהממוצע (3.7, 4.4 ו-4.2 לאלף תושבים, בהתאמה).

14 עלייה בשיעור העסקים שנפתחו ב-2021 בהשוואה לשנים קודמות היה גבוה כתוצאה משינויים במשק עקב סיום משבר הקורונה.
 15 מיקומו הגיאוגרפי של עסק נקבע על סמך כתובת העסק המדווחת לרשויות המס ולמוסד לביטוח לאומי. לרוב היא מייצגת את כתובת ההנהלה ולכן יכולה להיות שונה ממיקום הפעילות של העסק. הדבר נכון במיוחד לעסקים שיש להם כמה סניפים או מוקדי פעילות
 16 מבוסס על אומדן של הסוכנות לכמות העסקים.

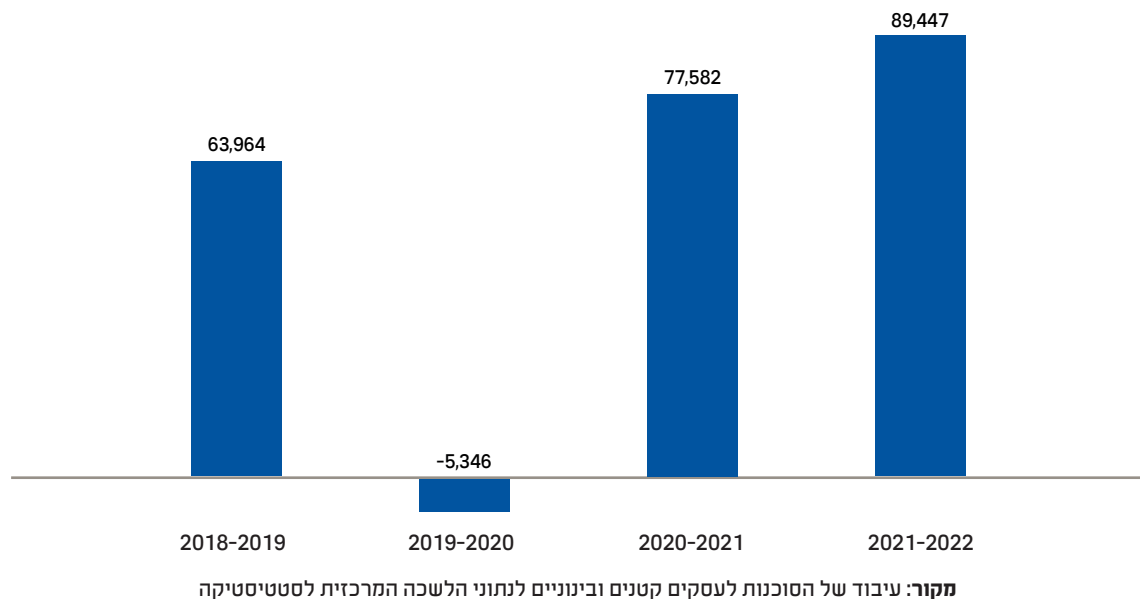
5.3. תרומת עסקים צעירים לשוק התעסוקה

בשנים האחרונות נערכו מחקרים רבים שהראו כי התרומה העיקרית לתעסוקה בארצות המפותחות היא תרומה של עסקים חדשים. בפרק זה נציג בחינה של תרומת העסקים הקטנים והבינוניים לתעסוקה בישראל. לצורך ניתוח זה עסקים חדשים מוגדרים כעסקים שטרם עברו חמש שנים מיום לידתם. הנתונים בפרק זה נלקחו מעיבוד מיוחד של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עבור הסוכנות. בעיבוד זה מופיעים נתוני שרידות של עסקים לפי שנת הקמה. העיבוד מתייחס ללידת עסקים לפי הופעתם לראשונה בדיווחים על העסקת שכירים ו/או בנתוני פדיון חיוביים ממע"מ.

תוספת משרות מעסקים שנולדו בשנתון מסוים:

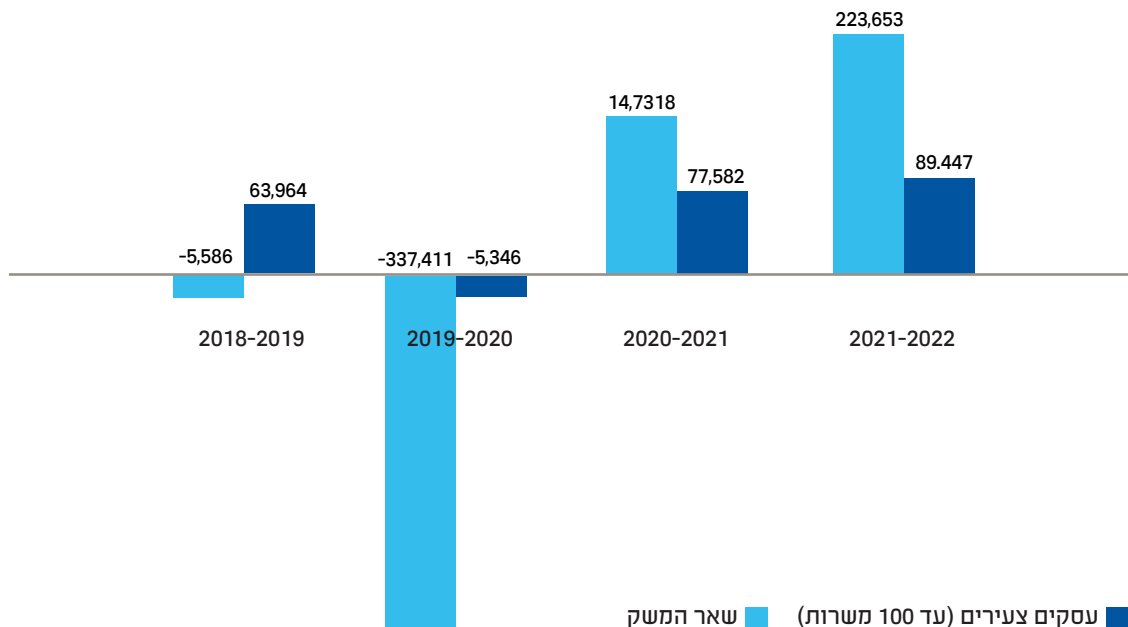
בכל שנה מתווספות בישראל כ-75 אלף משרות בגין עסקים קטנים ובינוניים שנולדים באותה השנה. בעסקים ששרדו לאחר השנה הראשונה ניכרת עלייה בכמות המשרות, אולם עלייה זו ממותנת על ידי עסקים שנסגרו ופיטרו את המועסקים בהם, נוסף על עסקים שצמצמו את מספר המועסקים. מגמת השינוי במשרות אלו עדיין חיובית (יותר מועסקים נקלטים בשוק העבודה ממועסקים שנפלטים משוק העבודה). מצב זה מתואר באיורים הבאים המציגים מעקב אחר השינוי במשרות נטו של עסקים חדשים לפי שנתונים

תרשים 5.3 תרומת העסקים הצעירים לשוק התעסוקה מדי שנה (במספר מועסקים חדשים)

למעט בשנה של משבר הקורונה התרומה השנתית לתעסוקה של עסקים קטנים ובינוניים צעירים מסתכמת בכ-75 אלף משרות חדשות.

תרשים 5.4 שינוי בכמות המשרות שמקורן בעסקים צעירים (עד מאה משרות) בהשוואה לשאר המשק

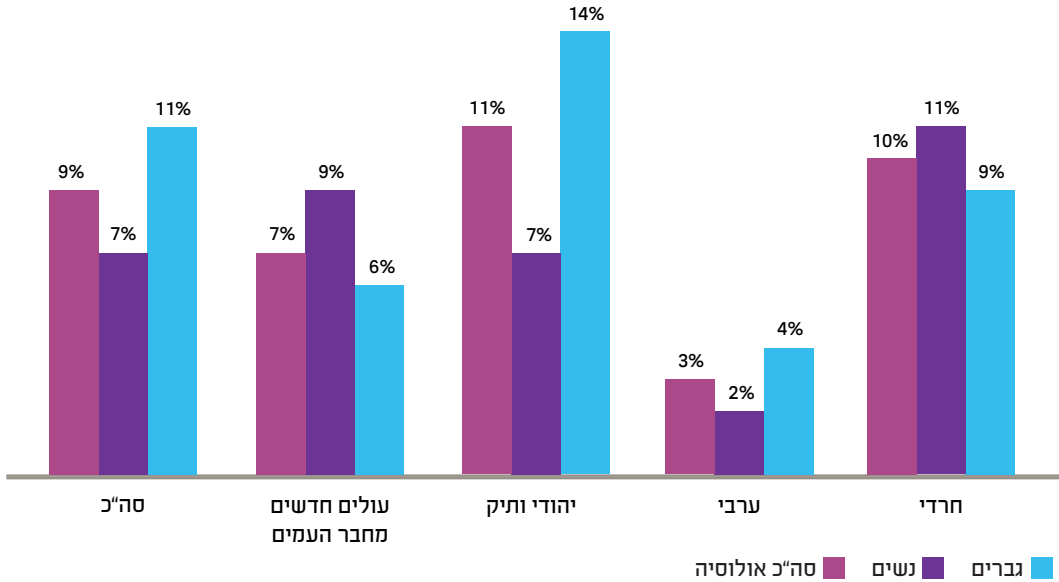

מקור: עיבוד של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

5.4 יזמות בפתיחת עסקים חדשים

מדד TEA של דוח מחקר היזמות הגלובלית מציין את הסיכוי שאדם עובד (בטווח הגילים 18 עד 64) ינסה לפתוח עסק חדש או לנהל עסק קיים, שגילו נמוך משלוש וחצי שנים.

תרשים 5.5 יזמי TEA לפי מגזר ומגדר, 2022

מקור: עיקרי הממצאים מתוך GEM ישראל 2023/2, אוניברסיטת בן גוריון

תרשים 5.6 מדד יזמות TEA בהשוואה בין-לאומית

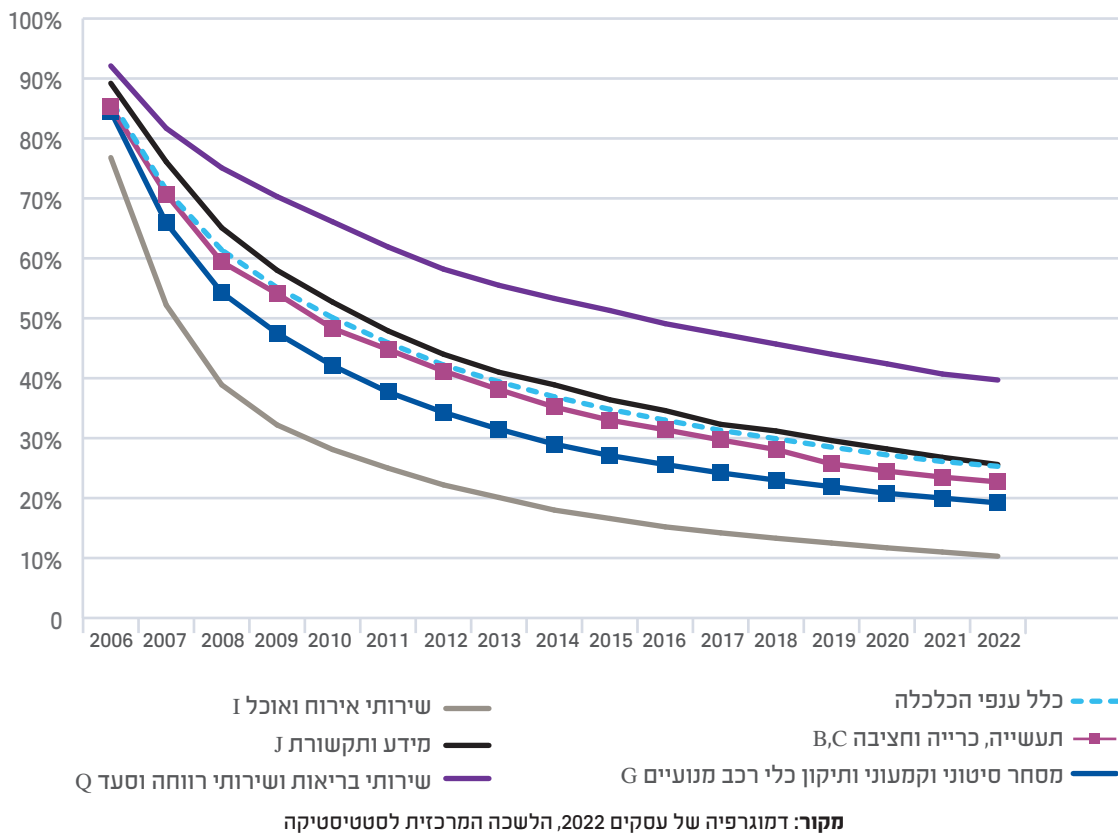
מקור: עיקרי הממצאים מתוך GEM ישראל 2023/2, אוניברסיטת בן גוריון

כפי שעולה מהתרשים, מדד היזמות TEA בישראל נע סביב הממוצע בקרב המדינות המפותחות. בהשוואה לתוצאות הדוח הקודם חלה בישראל ירידה בשיעור היזמות העסקית לעומת עלייה בשיעור זה בארצות הברית ובגרמניה, למשל. סביר שהפערים הגדולים בשיעור TEA בין המדינות המפותחות קשורים בצורות ההתמודדות השונות עם משבר הקורונה ובהנעת המגזר העסקי באותה תקופה.

5.5. שרידות של עסקים

מאפיין חשוב של הדינמיות העסקית הנו שיעור השרידות של העסקים - דהיינו, משך הזמן שבו עסק שורד מפתיחתו ועד סגירתו. שיעור השרידות של עסקים משתנה מענף לענף. בתרשים להלן מוצגים עסקים שהוקמו ב-2005, וכמה מהם שרדו בכל שנה (באחוזים) עד שנת 2022 בחלוקה לפי ענפים:¹⁷

תרשים 5.7 שרידות של עסקים שנולדו ב-2005 בחלוקה ענפית, 2006-2022

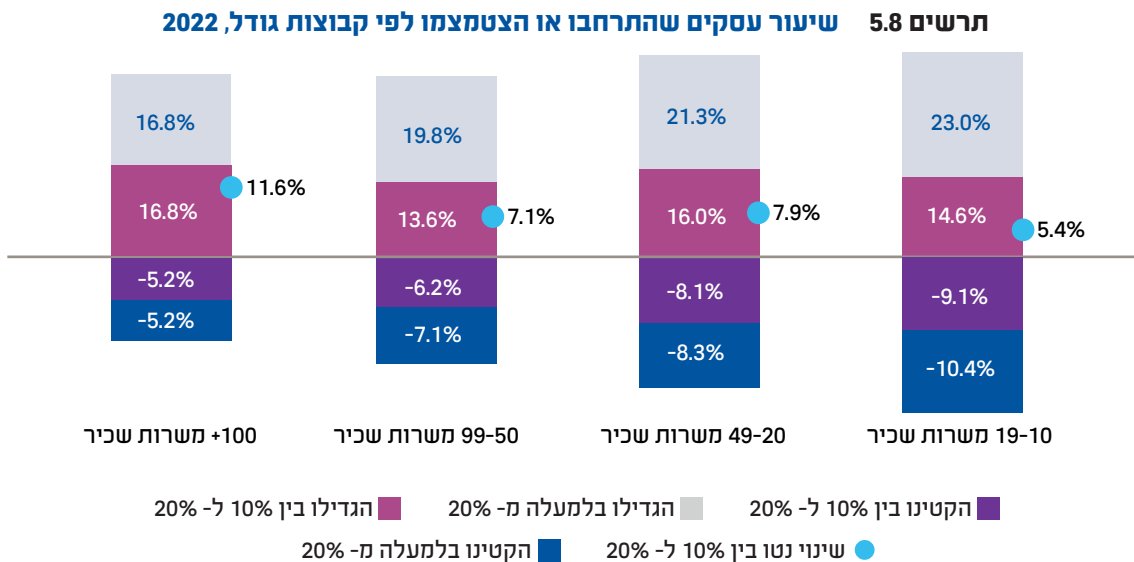
17 מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מרשם עסקים. לחישוב השרידות מובאים בחשבון כל העסקים שהתחילו פעילות כלכלית (פעילות כלכלית כוללת דיווח על העסקה של עובדים או על מחזור עסקי) בשנתון מסוים, ונבדק כמה מהם שורדים בכל שנה.

כפי שעולה מהתרשים, שיעור העסקים ששורדים לאחר 16 שנים הוא בממוצע כ-25%, וקצב ההישרדות שלהם משתנה. שיעור העסקים ששורדים לאחר חמש שנים הנו בממוצע כ-50%, ומעבר לחמש השנים האלה רמת השרידות משתפרת.

מניתוח ענפים שמעסקים שכירים עולה שהענף עם אחוזי השרידות הגבוהים ביותר הוא ענף שירותי הבריאות, הרווחה והסעד, ושיעור השרידות בו במשך 16 שנים הוא כ-40%. הענף בעל שיעור השרידות הנמוך ביותר הוא ענף האירוח והאוכל, ושיעור השרידות בו במשך 16 שנים הוא 10% בלבד.

5.6 דינמיות של עסקים

השינויים במגזר העסקים אינם מסתכמים רק בילודה ובתמותה של עסקים, אלא גם בהתרחבות והצטמצמות שלהם. כדי לבדוק היבט זה של שינוי פיתחה הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים מדד לדינמיות עסקית. מדד זה מציג עסקים שמעסקים מעל עשרה מועסקים, אשר הרחיבו או צמצמו את מספר המועסקים בהם בהיקף של מעל 10% ובהיקף של מעל 20%.

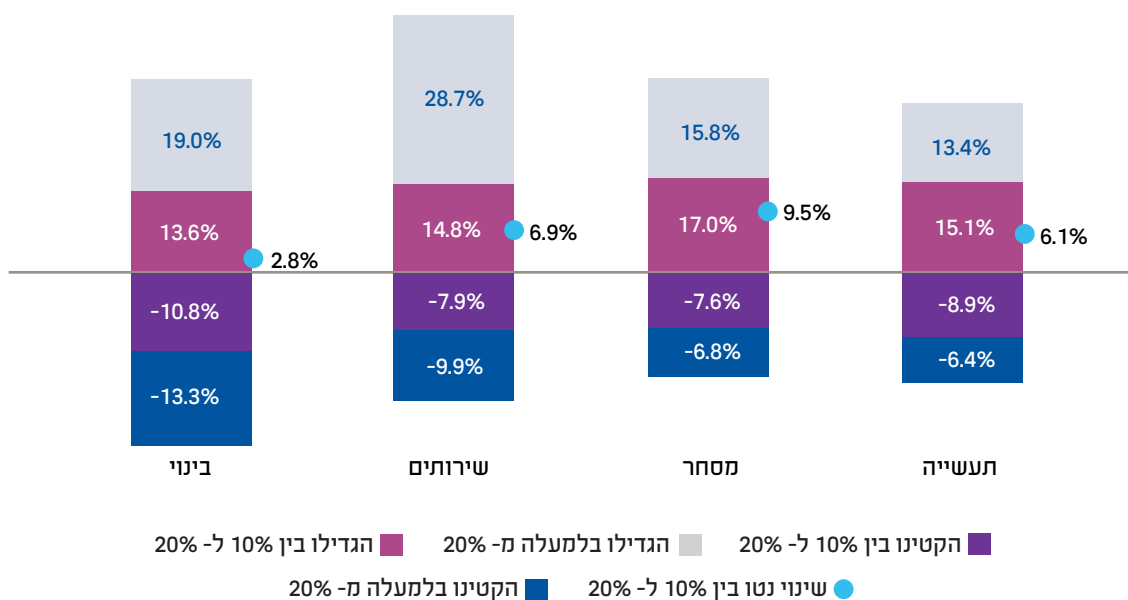
מקור: עיבוד של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

תרשים 5.8 מציג את התוצאות של מדד הדינמיות מחולקות לפי קבוצות גודל של עסקים. כל קבוצת גודל מתוארת בעמודה נפרדת. החלק העליון בכל עמודה מייצג עסקים שהרחיבו מספר מועסקים בשיעור שמעל 20%, והמקטע שמתחתיו מייצג עסקים שהרחיבו מספר מועסקים בשיעור נמוך יותר שבין 10% ל-20%. המקטע התחתון ביותר בכל עמודה מייצג עסקים שצמצמו מספר מועסקים ביותר מ-20%, ומעליו עסקים שצמצמו מספר מועסקים בשיעור נמוך יותר שבין 10% ל-20%. הנקודה במרכז העמודה מייצגת את שיעור השינוי (נטו) בעסקים, שהרחיבו או צמצמו בין 10% ל-20% ממספר המועסקים שלהם.

תוצאות הבחינה מראות שככל שהעסק קטן יותר, קיימת בו תנודתיות גדולה יותר בגידול או בקיטון העסק. התנודתיות הגדולה ביותר נמדדה בקבוצת הגודל הקטנה ביותר שנבדקה - עסקים המעסיקים 10-19 שכירים. בקבוצה זו 33% מהעסקים חוו שינויים בשיעור של מעל 10% במספר המועסקים, 23% מהעסקים הגדילו את מספר המועסקים ביותר מ-20% ו-10.4% מהעסקים צמצמו מספר מועסקים ביותר מ-20%.

כאמור, הנקודה הסגולה מייצגת את סך כל השינוי (נטו) בעסקים שבהם חל שינוי בשיעור שבין 10% ל-20%. ככל שעולים בקבוצות הגודל של העסקים, השינוי נטו גבוה יותר. פירוש הדבר שבקרב העסקים הגדולים ב-2021 מספר רב יותר של עסקים התרחבו מעסקים שהצטמצמו.

תרשים 5.9 שיעור עסקים שהתרחבו או הצטמצמו לפי ענף, 2022

מקור: עיבוד של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

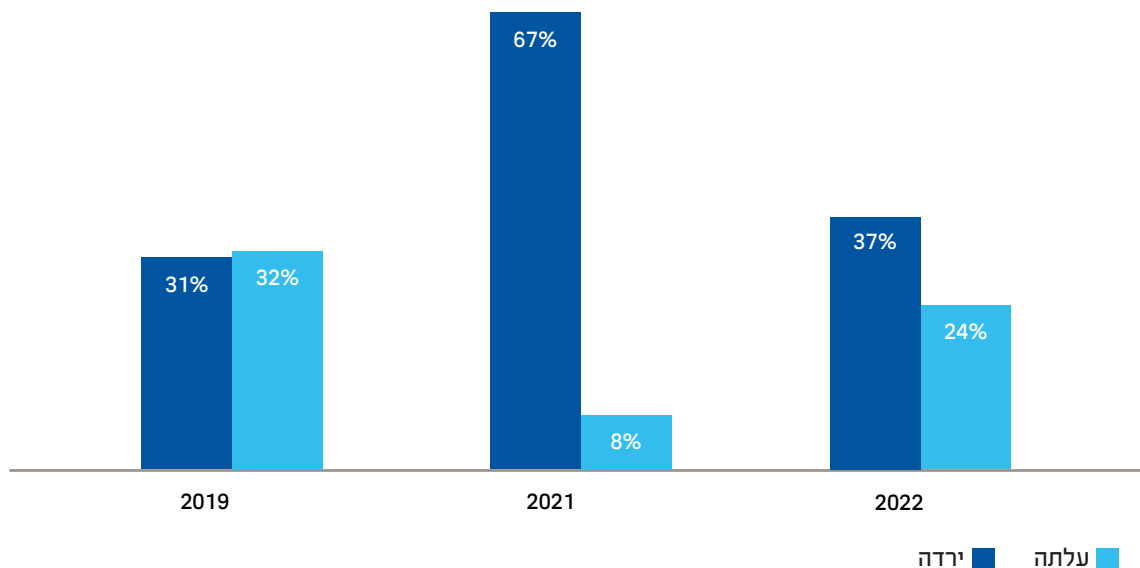
בחינה דומה של דינמיות עסקים בחלוקה לפי ענפי פעילות מעלה כי ענף השירותים חווה את התנודתיות הגדולה ביותר; 39% מהעסקים בענף צמצמו או הגדילו מספר מועסקים בלמעלה מ-20%. בענף הבינוי 32% מהעסקים צמצמו או הגדילו מספר מועסקים בלמעלה מ-20%. ענף התעשייה הנו הענף היציב ביותר בהיבט זה.

6. חסמים והזדמנויות לעסקים קטנים ובינוניים

6.1 שינוי ברווחיות של העסקים

השוואה דומה להשוואה של מספר המועסקים נעשית גם בנוגע לדיווחים של העסקים על שינוי ברווחיות שלהם, וזו מושווית לדיווחים של הסקר משנה קודמת. גם בנושא זה יותר עסקים מדווחים ב-2022 על עלייה ברווחיות, ופחות עסקים מדווחים על ירידה ברווחיות. מכיוון שלעסקים נדרש זמן רב יותר עד לקבלה של תמונת מצב על הרווחיות, הדיווחים של העסקים השנה (2022) מתייחסים לרוב לרווחיות של העסקים בשנת 2021, והדיווחים שלהם בשנה שעברה מתייחסים לרוב לרווחיות בשנת 2020. בתרשים 6.1, אנחנו משווים את הדיווחים הללו גם לדיווחים של העסקים בסקר משנת 2019 שנערך לפני פרוץ מגפת הקורונה. בסקר משנת 2019 31% מהעסקים דיווחו על ירידה ברווחיות העסק ביחס לשנה קודמת, ואילו בסקר של 2021 (שנת הקורונה) שיעור העסקים שדיווחו על ירידה ברווחיות עלה משמעותית והגיע ל-67%. בסקר השנה (2022) ניכרת התאוששות, ושיעור העסקים שדיווחו על ירידה ברווחיות ירד ל-37%.

תרשים 6.1 שינוי בדיווח העסקים על רווחיות, 2022-2019

מקור: סקרי חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2022-2019

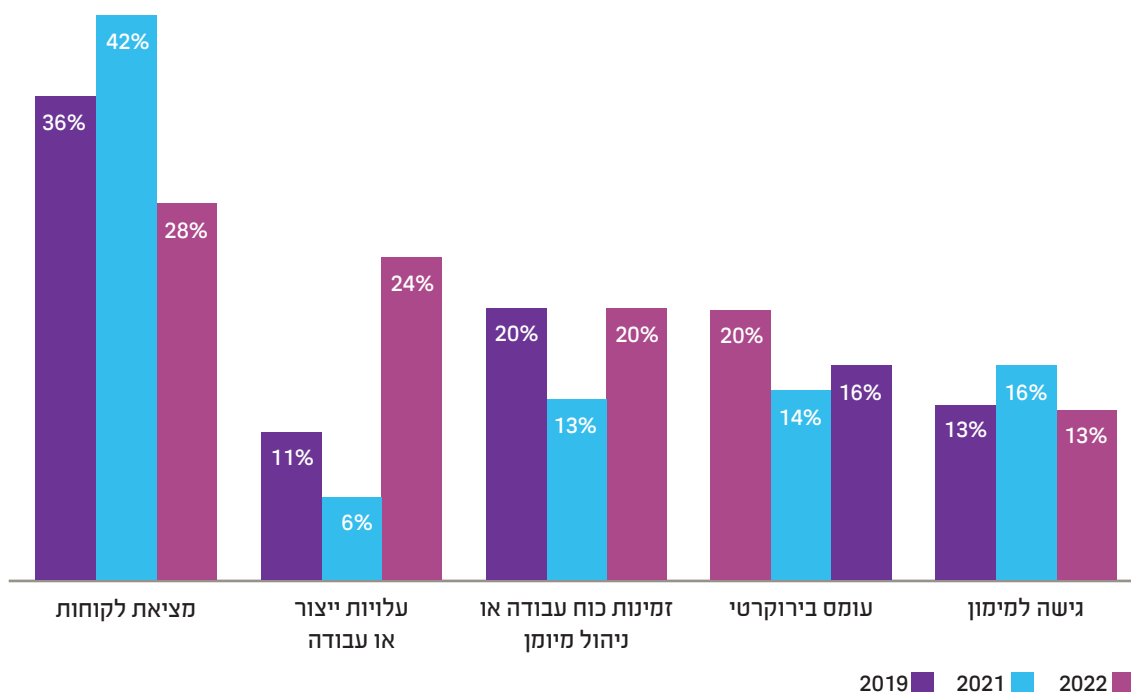
בפילוח לפי גודל העסק, 37% מבין העצמאים ללא מועסקים דיווחו על ירידה ברווחיות, בדומה ל-39% מבין העסקים הבינוניים (שבהם יותר מ-20 מועסקים) שדיווחו על ירידה ברווחיות.

6.2 חסמים המקשים על התפתחות עסקים ועל הקמת עסקים

בסקר העסקים שערכה הסוכנות בשנת 2022, נשאלו בעלי העסקים על אודות החסם העיקרי המקשה על התפתחות העסק שלהם.¹⁸ בסקר עלו מספר ממצאים המפורטים להלן.

החסם השכיח ביותר (28% מהמשיבים) הוא מציאת לקוחות בתקופה זו. יצוין כי זה היה החסם העיקרי גם בשנים קודמות.

תרשים 6.2 השוואת חסם עיקרי בין 2019 ל-2022

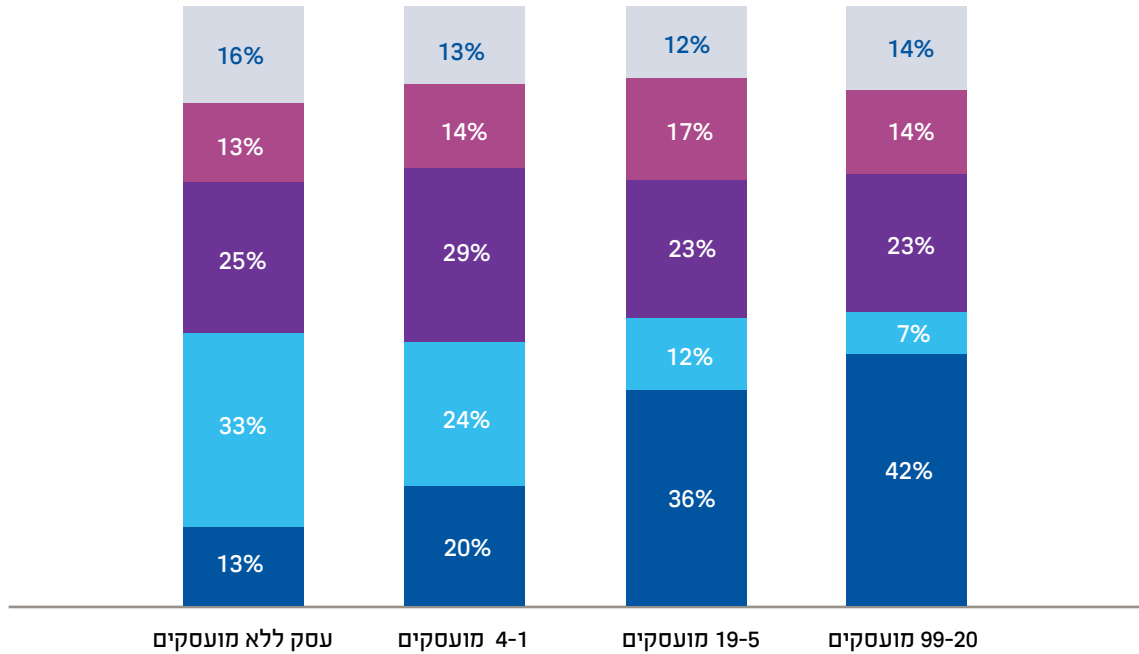

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2022

בסקר זה נבדקה שכיחות החסמים העיקריים הניצבים בפני הצלחת עסק גם לפי קבוצות גודל.

18 משיבי הסקר התקשו לציין חסם אחד בלבד, וחלקם ציינו מספר חסמים.

תרשים 6.3 פילוח חסם עיקרי (לפי קבוצות גודל)

גישה למימון ■ עומס בירוקרטי ■ עלויות ייצור, חומרי גלם או סחורות

מציאת לקוחות ■ זמינות כוח עבודה או ניהול מיומן

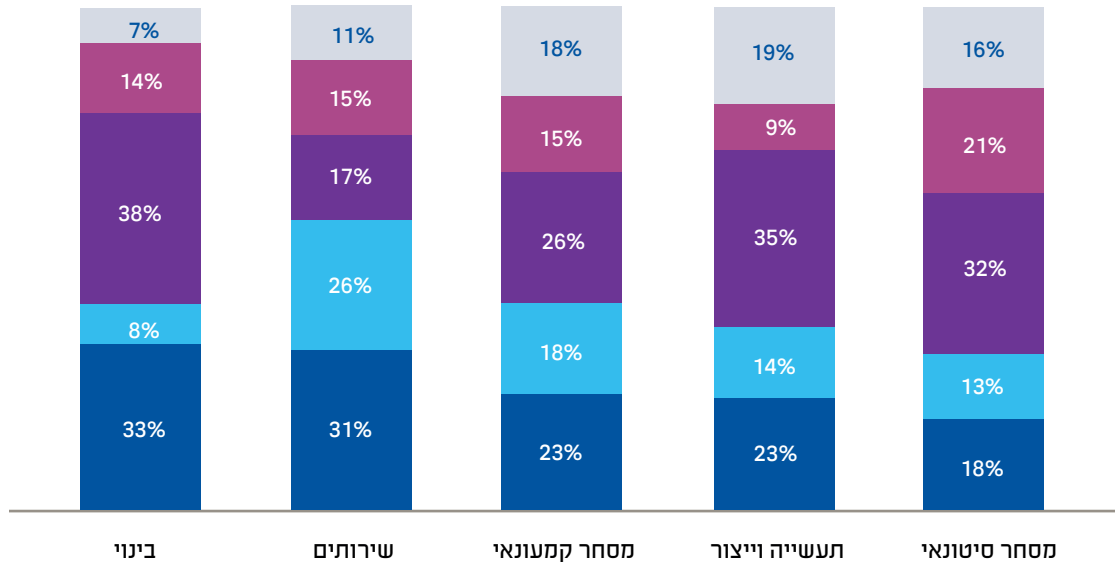
מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2022

מהתרשים עולים שני ממצאים עיקריים:

- החסם בנוגע למציאת לקוחות משמעותי יותר, ככל שהעסק קטן יותר. עבור 32% מהעצמאים הוא מהווה חסם עיקרי, והשיעור הולך ויורד עד 7% בקרב עסקים בינוניים (שבהם מעל 20 עובדים).
- בחסם "זמינות כוח עבודה או ניהול מיומן" מתקיימת מגמה הפוכה. זהו חסם עיקרי בקרב 42% מהעסקים הבינוניים (מעל 20 עובדים) בהשוואה ל-20% בלבד בקרב עסקים זעירים (4-1 מועסקים) ו-13% בקרב עצמאים.

בסקר זה נבדקה שכיחות החסמים העיקריים הניצבים בפני הצלחת עסק גם לפי ענף.

תרשים 6.4 פילוח חסם עיקרי (לפי ענף עיקרי)

■ גישה למימון ■ עומס בירוקרטי ■ עלויות ייצור, חומרי גלם או סחורות
■ מציאת לקוחות ■ זמינות כוח עבודה או ניהול מיומן

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2022

מהתרשים עולה כי עלויות ייצור וחומרי גלם הם חסם עיקרי בקרב מרבית הענפים.¹⁹ בענפי הבינוי והשירותים שמקבלים קהל החסמים של זמינות כוח עבודה וגישה למימון מהווים חסמים משמעותיים.

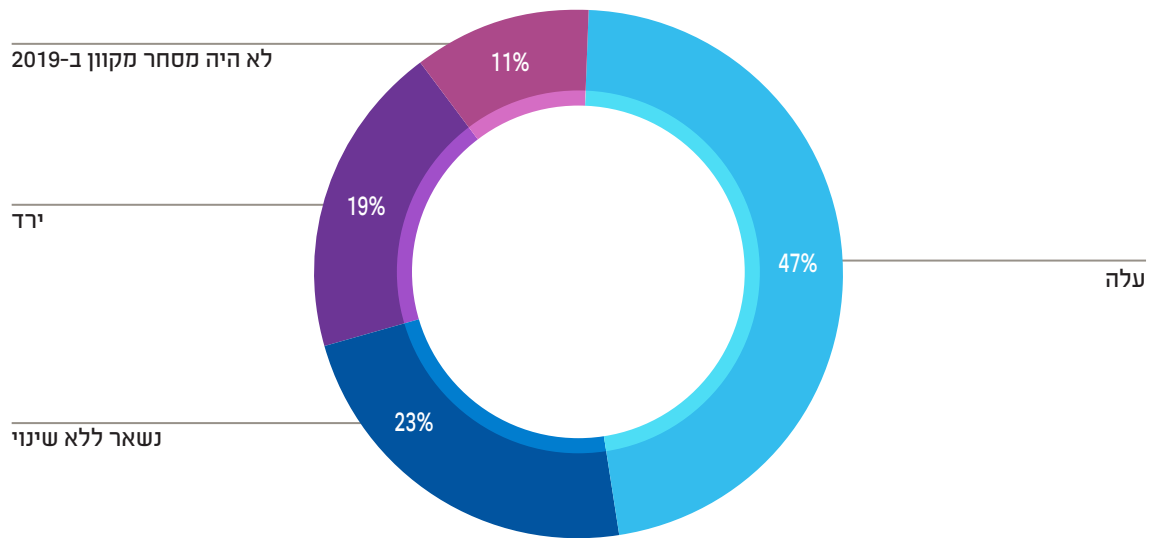
6.3 שימוש במסחר מקוון

פעילות שיווקית ומסחר מקוון מאפשרים לעסקים קטנים ובינוניים להיכנס לשווקים מקומיים ובין-לאומיים ולפעול בהם, אפשרויות שהיו עד לאחרונה בעיקר נחלתם של העסקים הגדולים. בסקר התקופתי שנערך ב-2022 נשאלו העסקים אם היה שינוי במסחר המקוון שלהם בהשוואה לשנת 2019 (עקב משבר הקורונה ניתן לצפות לעלייה בשיעור המסחר המקוון).

על פי הסקר הנוכחי, 16% מהעסקים דיווחו על הפעלת חנות מקוונת. לעומת זאת, בסקר דומה שנערך בשנת 2019, רק 9% מהעסקים דיווחו על הפעלת חנות מקוונת או פלטפורמת מכירה מקוונת.

19 למעט ענף השירותים המקבלים קהל.

תרשים 6.5 שינוי במסחר המקוון בשנת 2022 בהשוואה ל-2019

מקור: סקרי חסמים בעסקים 2019-2022, הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

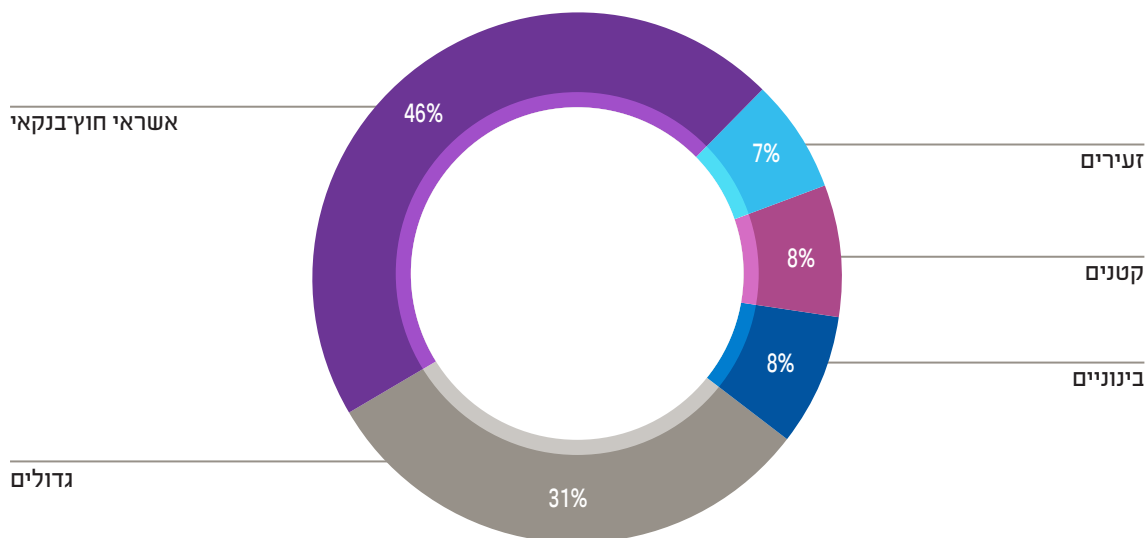
כפי שעולה מהתרשים, 11% מהעסקים ציינו שהחלו מסחר מקוון רק אחרי תחילת 2020 ועוד 47% דיווחו על עלייה בהיקפי המסחר המקוון. לעומת זאת, כ-19% מהעסקים ציינו שחוו ירידה במסחר המקוון לעומת שנת 2019. בניתוח הממצאים נמצא קשר חיובי בין ירידה במסחר המקוון לירידה ברווחיות העסק, ועל כן ייתכן שעסקים שחוו ירידה במסחר המקוון, חוו ירידה אף גדולה יותר במסחר הרגיל.

7. מימון לעסקים

מרבית העסקים זקוקים למימון לצורך הקמה, צמיחה, השקעה והון חוזר.²⁰ מימון זה מבוסס בעיקר על אשראי. עסקים קטנים ובינוניים מקבלים את האשראי שלהם כמעט באופן בלעדי מהבנקים המסחריים, ולכן הם חשופים למקורות אשראי מעטים יותר מעסקים גדולים. על כן סך האשראי לעסקים קטנים ובינוניים נמוך יותר מסך האשראי לעסקים גדולים, ומחירי האשראי עבורם גבוהים יותר.

לפי נתוני בנק ישראל הנכונים למחצית שנת 2022, סך האשראי העסקי בישראל עמד על כ-1.3 טריליון שקלים.²¹ כמחצית ממנו מגיעה ממקורות חוץ-בנקאיים (בעיקר אג"ח) וניתנת בעיקר לעסקים גדולים, וכמחצית מהסכום ניתנת לעסקים על ידי המערכת הבנקאית.

תרשים 7.1 התפלגות האשראי העסקי ב-2022 (במיליוני שקלים)

מקור: נתוני בנק ישראל על התפתחות החוב במגזר הפרטי, 2022

מנתונים אלה עולה כי היקף האשראי לעסקים קטנים ובינוניים עומד על כ-22% מהאשראי העסקי במשק - כ-8% לעסקים בינוניים, כ-8% לעסקים קטנים וכ-6% לעסקים זעירים (אף שתרומתם הכוללת של עסקים הקטנים והבינוניים לתוצר היא כ-56% מהתוצר העסקי).

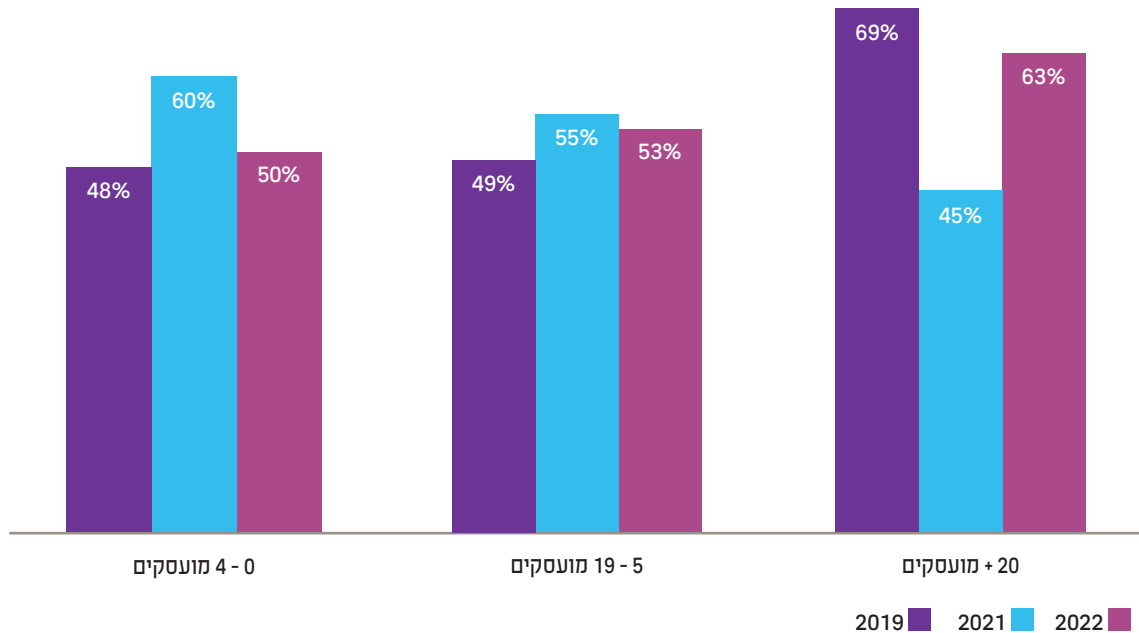
20 הנתונים המוצגים בפרק זה נלקחו ממקורות שונים: הן מסקרי עסקים שביצעה הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, הן מניתוח דוחות של המערכת הבנקאית והן מנתונים של הקרן להלוואות בערבות מדינה.

21 מנתוני הפיקוח על הבנקים לגבי אשראי בנקאי בחלוקה לגודל עסקים (מגזרי פעילות פיקוחיים) עולה שהאשראי לעסקים עומד על 697 מיליארד שקל (ללא גופים מוסדיים). ואולם נתונים אלו כוללים גם את האשראי לרשויות המקומיות, למלכ"רים ציבוריים ופרטיים, לחברות כרטיסי האשראי ולקבוצות רכישה. בפרסום "התפתחות החוב של המגזר הפרטי הלא פיננסי" בנק ישראל ניכה קבוצות אלו, שאינן שייכות למגזר העסקי, מנתוני האשראי הבנקאי, ולפיכך היקף האשראי העסקי מהבנקים עמד על 664 מיליארד שקל. ניתוח הנתונים לפי גודל עסק נעשה לפי נתונים על מגזרי פעילות פיקוחיים של הפיקוח על הבנקים, המסתכמים ב-697 מיליארד שקל.

7.1. הביקוש של עסקים לאשראי

מנתוני סקר מימון שערכה הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים בשנת 2022 עולה כי 55% מכלל העסקים הקטנים והבינוניים נזקקו לאשראי בשנה האחרונה.

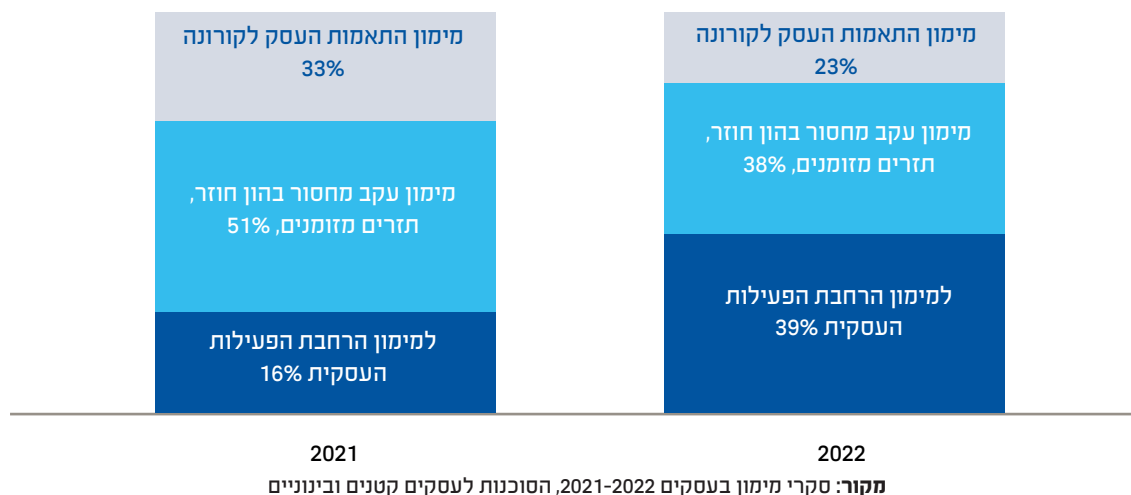
תרשים 7.2 שיעור העסקים שצריכים מימון (לפי קבוצות גודל)

מקור: סקרי מימון בעסקים 2019-2022, הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

כפי שניתן לראות בתרשים, חלה ירידה בביקוש למימון בעסקים הזעירים (מ-60% מהעסקים ב-2021 ל-50% ב-2022) ובעסקים הקטנים (מ-55% מהעסקים ב-2021 ל-53% ב-2022). לעומתם, בקרב העסקים הבינוניים חלה עלייה בביקוש למימון (מ-45% מהעסקים ב-2021 לכ-63% ב-2022). במסגרת הסקר נבחנו גם הסיבות לצורך במימון.

תרשים 7.3 השוואה בין הסיבות לצורך בהלוואה, 2022-2021

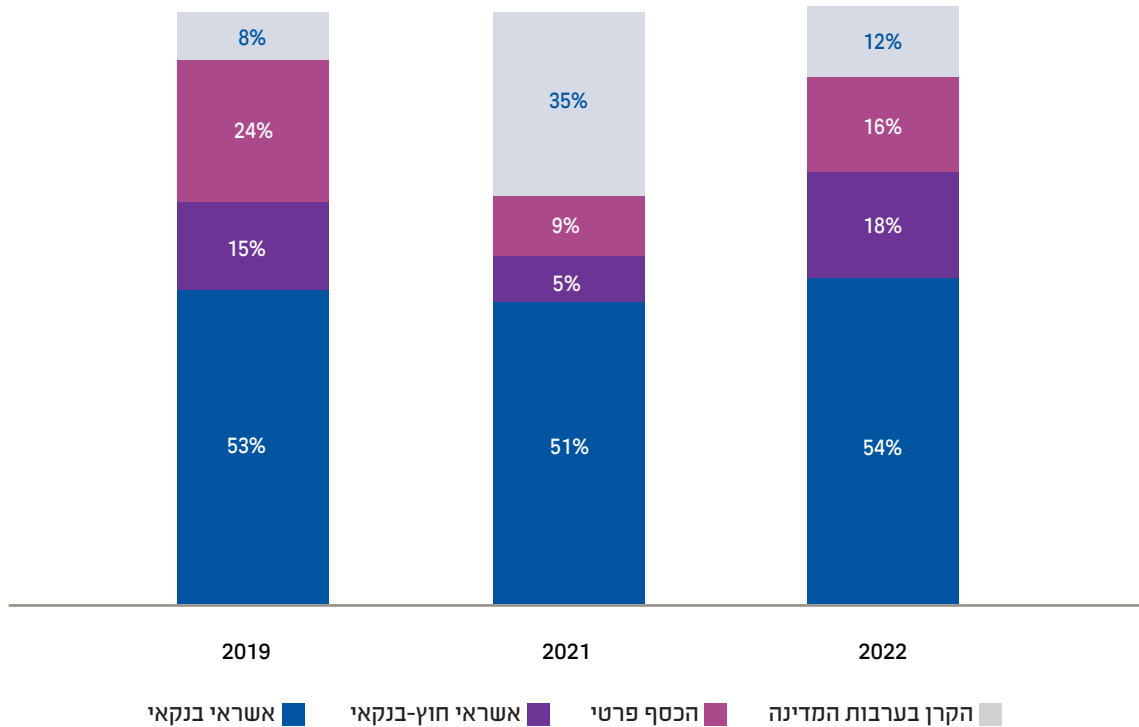

כפי שניתן לראות בתרשים 7.3, חל שינוי בסיבות לצורך במימון בין שנת 2021 ל-2022. ב-2021 הסיבה העיקרית לצורך זה הייתה מימון מחסור בהון חוזר או בעיה בתזרים המזומנים, ואילו בתחילת שנת 2022 הצורך העיקרי היה מימון להרחבת הפעילות העסקית. כמו כן בין השנים הללו הצטמצם הצורך במימון להתאמות העסק למגפת הקורונה.

7.2 מקורות האשראי של עסקים קטנים ובינוניים

במסגרת סקר המימון שהסוכנות עורכת מבוצעים ניתוחים שונים על מקורות המימון ועל זמינות המימון לעסקים קטנים ובינוניים.

תרשים 7.4 השוואת מקור המימון להלוואה בין 2019 ל-2022

מקור: סקרי מימון בעסקים 2019-2022, הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

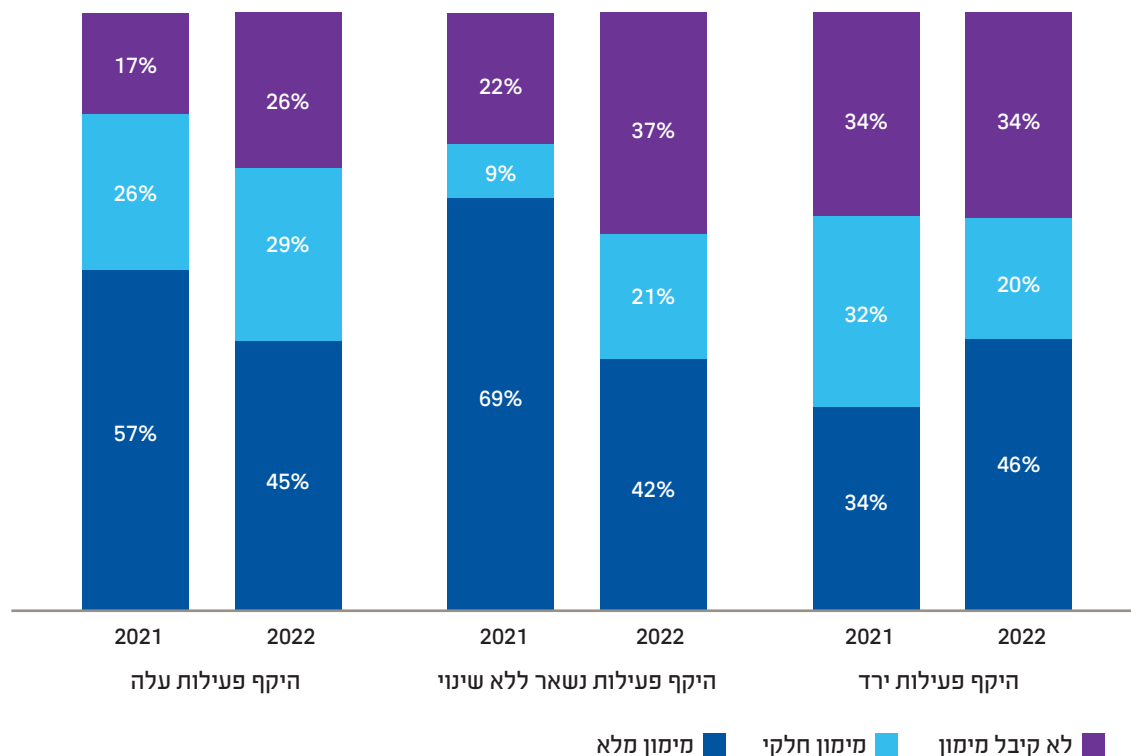
כפי שעולה מהתרשים, בשנת 2022 חלו שינויים במקורות המימון של העסקים הקטנים והבינוניים:

- בשנת 2022 מרבית העסקים פונים למקורות מימון במסגרת הבנקים. 67% מהפניות הן לאשראי בנקאי (שחלקו נלקח באמצעות הקרן בערבות מדינה) בהשוואה ל-86% בשנת 2021. המשמעות: השימוש במקורות חוץ-בנקאיים (אשראי חוץ-בנקאי וכסף פרטי) עלה במהלך השנה האחרונה.
- חלה ירידה משמעותית בחלק היחסי של הלוואות הניתנות באמצעות הקרן בערבות מדינה בתמהיל האשראי הבנקאי. ב-2021 היוו הלוואות דרך הקרן כ-41% ממקורות האשראי הבנקאי לעסקים, אך בשנת 2022 ירד חלקן במקורות המימון הבנקאיים לכ-18%. נראה שירידה זו קשורה לסיום פעולתה של קרן קורונה לערבות מדינה באפריל 2022.
- לא נמצאו הבדלים מובהקים בבחירה של מקורות המימון בין עסקים בגדלים שונים או בין הענפים השונים.

7.3. התאמה של היצע האשראי לצורכי העסקים

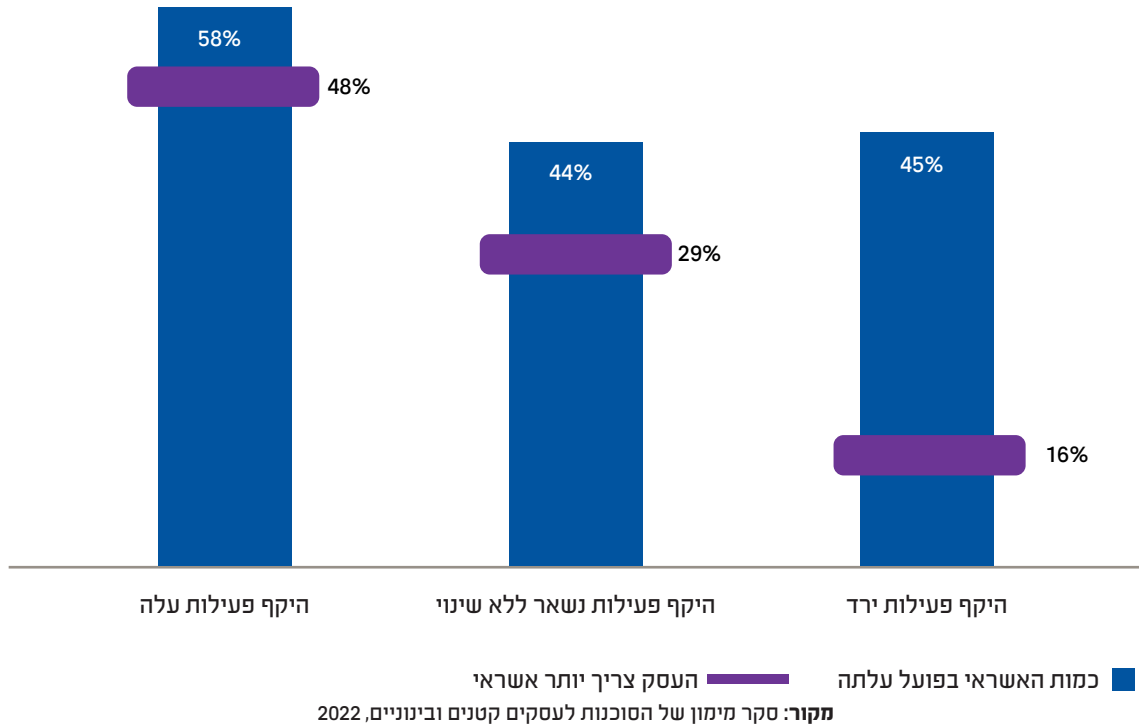
מתוך ממצאי הסקר נותחה יכולתם של עסקים לקבל אשראי מהגופים המממנים. בתרשים 7.5 מתואר היקף המימון שקיבלו עסקים מתוך כלל המימון שביקשו. העסקים חולקו על פי עסקים שהיקף הפעילות בהם עלה, נשאר או ירד בשנה האחרונה.

תרשים 7.5 היצע האשראי לעסקים שנזקקו להלוואות, 2021-2022

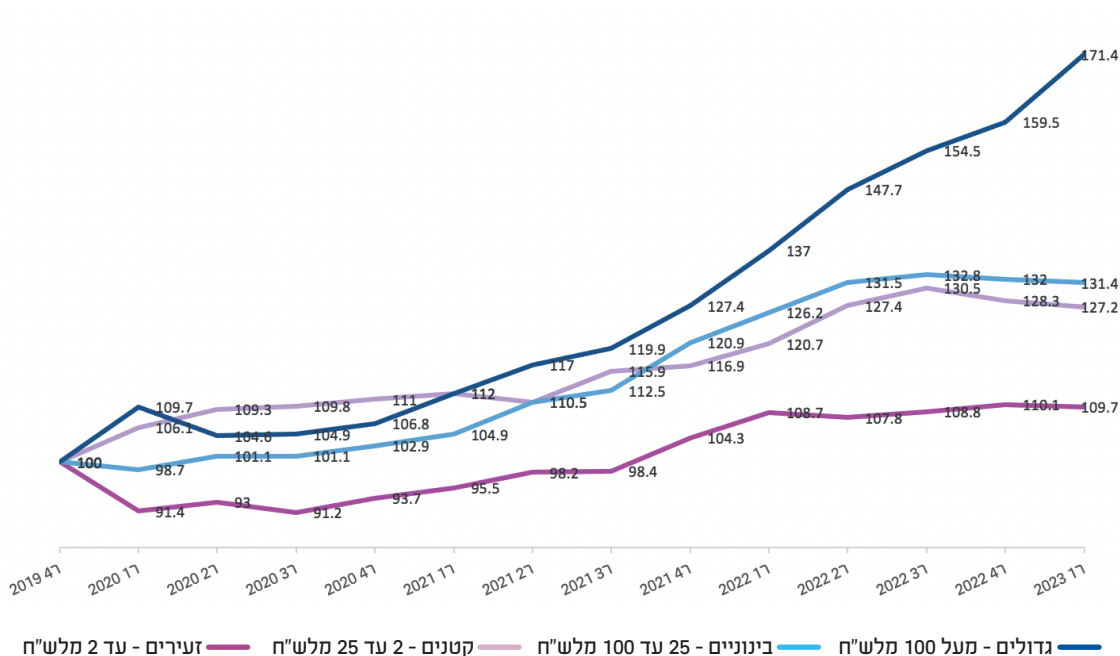
מקור: סקרי מימון בעסקים 2021-2022, הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

תרשים 7.6 שינוי באשראי של עסקים על פי היקף הפעילות שלהם ביחס לשנה קודמת

כאשר היקף הפעילות של העסקים עולה, יש סיכוי גבוה יותר שהם יגדילו את כמות האשראי בפועל, וכשהיקף הפעילות יורד, האפשרות שלהם לקבל מימון לרוב יורדת, והסיכון למחנק אשראי גדל.

7.7 תרשים שינויים רבעוניים בהיקף האשראי הבנקאי לפי גודל עסק (בהשוואה לרבעון רביעי של 2019)

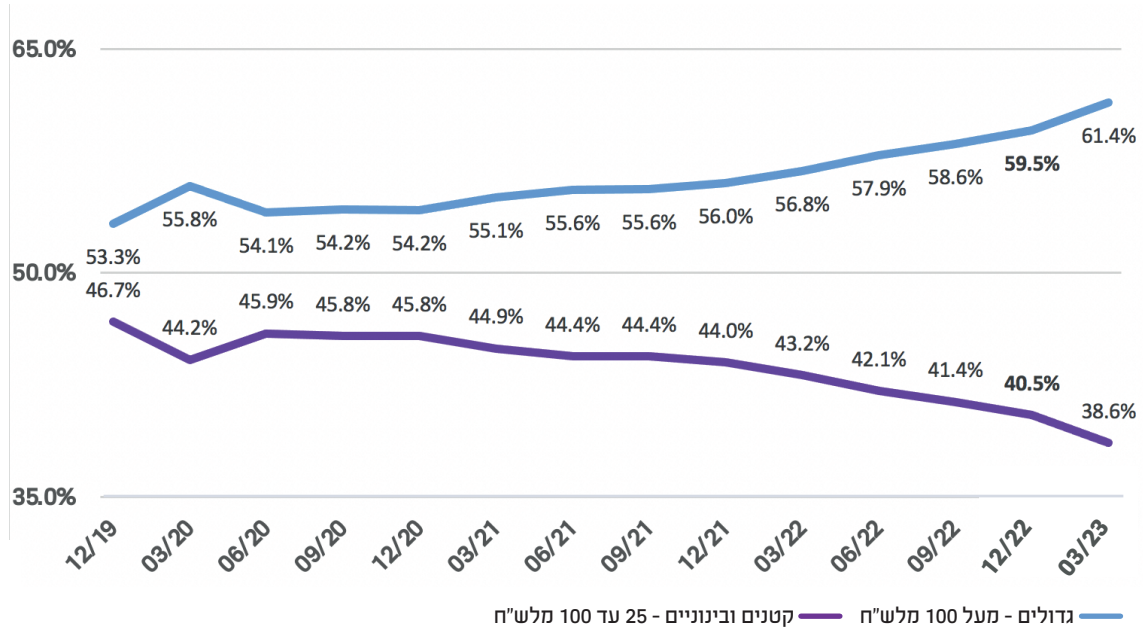

מקור: סקירת אשראי של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לשנת 2022, עיבודי הסוכנות לנתוני בנק ישראל

כפי שעולה מהתרשים, עסקים מכלל קבוצות הגודל חוו שיפור בהיקף האשראי הבנקאי שניתן להם בשנה האחרונה. ככל שהעסק גדול יותר, היקף האשראי הניתן לו גבוה יותר בהשוואה לרבעון הבסיס. העסקים הזעירים חוו את העלייה הקטנה ביותר באשראי במהלך שנת 2022, ומסוף שנת 2019 על סוף שנת 2022 שיעור האשראי שלהם עלה בכ-10% בלבד. ברבעון הראשון של 2023 אף נרשמה ירידה באשראי שקיבלו. לעומת זאת, שיעור האשראי לעסקים גדולים עלה בתקופה זו בשיעור של כ-60%, ועד סוף הרבעון של 2023 הוא עלה בלמעלה מ-70%. מגמה זו של גידול מתון יותר באשראי לעסקים הזעירים והבינוניים יכולה להצביע על מחנק אשראי שיש בקבוצות עסקים אלו.

גידול מתון באשראי לעסקים קטנים ובינוניים בשנת 2022 ואף ירידה באשראי ברבעון הראשון של 2023, לצד גידול בהיקף האשראי לעסקים גדולים, הביאו לצמצום משמעותי בחלקם של העסקים הקטנים והבינוניים מסך האשראי הבנקאי. בעוד בסוף שנת 2019 חלקם באשראי העסקי הניתן במערכת הבנקאית עמד על 46.7%, בסוף הרבעון הראשון של 2023 ירד חלקם ל-38.6%.

תרשים 7.8 התפלגות אשראי עסקי במערכת הבנקאית

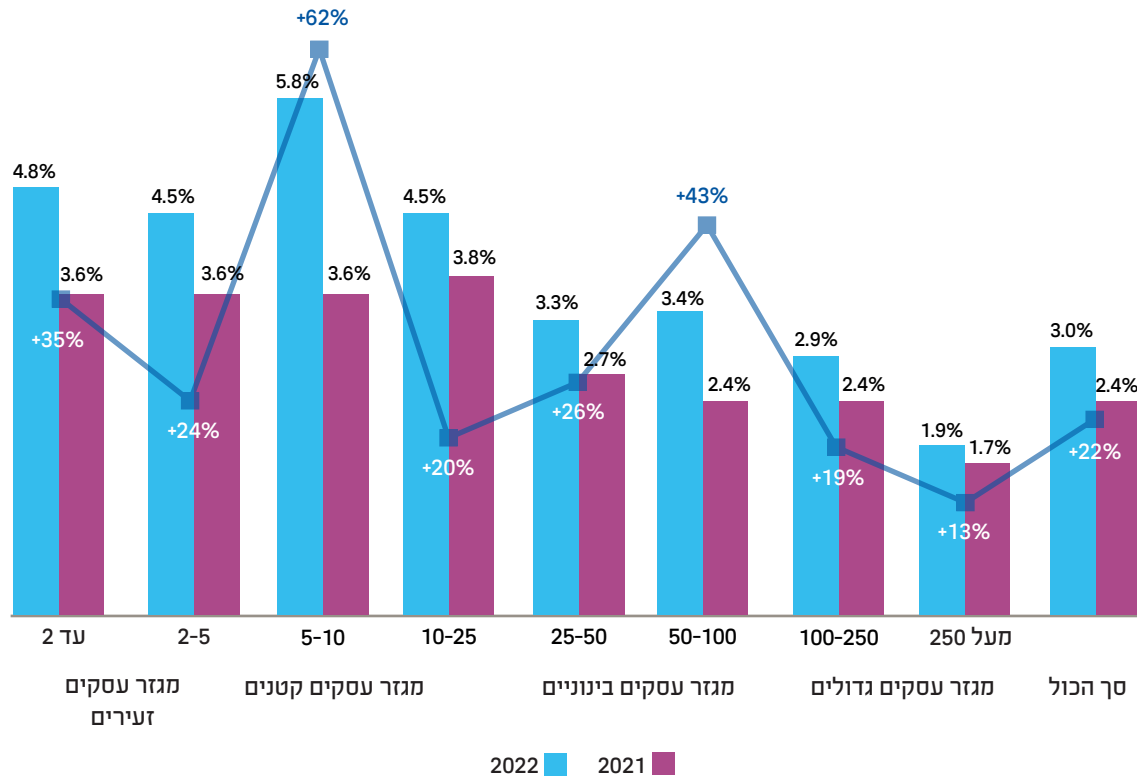

מקור: סקירת אשראי של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים בשנת 2022, עיבודי הסוכנות לנתוני בנק ישראל

החל מחודש אפריל 2022 עלתה ריבית בנק ישראל משיעור של 0.1% לשיעור של 3.75% עד סוף שנת 2022 ולשיעור של 4.75% החל ממאי 2023. לפיכך שיעור ריבית הפריים המשמשת כייחוס לריביות לעסקים קטנים ובינוניים עלה מ-1.6% ל-6.25% במשך תקופה של קצת יותר משנה. עליית הריבית באה לידי ביטוי גם בהלוואות שעסקים כבר לקחו, כיוון שמרבית ההלוואות מוצמדות לריבית הפריים. בהתאם לכך עלה גובה ההחזר של העסקים על הלוואות קיימות והביא להפחתת ביקושים להלוואות חדשות (לצד צמצום בהיצע כאמור לעיל).

עם זאת, לא לגבי כל העסקים הריביות עלו בשיעור דומה. בפילוח העסקים לפי גודל ניתן לראות שעסקים קטנים עם מחזור של 5-10 מיליון שקל חוו את העלייה הגדולה ביותר בעלויות הריבית בשיעור של 62% תוך שנה. לעומת זאת, עסקים גדולים עם מחזור של מעל 250 מיליון שקל חוו עלייה של כ-13%.

תרשים 7.9 הכנסות ריבית ביחס ליתרת האשראי, 2022-2021

מקור: סקירת אשראי של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לשנת 2022, עיבודי הסוכנות לנתוני בנק ישראל

הקרן להלוואות בערבות מדינה

קרן קורונה (להלוואות בערבות מדינה) המשיכה לפעול עד סוף חודש אפריל 2022. עם זאת, מרבית ההלוואות בשנת 2022 ניתנו במסגרת הקרן הרגילה - קרן 2016. בדצמבר 2022 הוקמה הקרן בערבות מדינה במתכונת חדשה, ובוצעו שינויים משמעותיים באופן פעילותה:

- ערבות מדינה כמוצר מדף - בעבר האפשרות לתת אשראי בערבות מדינה הייתה כפופה לזכייה במכרז שפרסם החשב הכללי. כעת האפשרות להשתתף בקרן פתוחה לכל גוף נותן אשראי העומד בתנאי הסף. החשב הכללי פרסם את התנאים להשתתפות בקרן ואת התנאים להעמדת ערבות המדינה, וכל גוף המעוניין יכול להשתתף בקרן בערבות מדינה.
- הפחתת בטוחות - הגופים הנותנים אשראי בקרן רשאים לבקש בטוחות של עד 15% מגובה ההלוואה לעומת בטוחות של עד 25% שנדרשו בקרן 2016.

- הגדלת השיעור של ערבות מדינה – שיעור ערבות המדינה במסלול הכללי גדל ל-75% לעומת 70% בקרן 2016.

בעקבות שינויים אלו גדל מספר הגופים שנותנים אשראי בקרן ל-11 גופים (לעומת ארבעה בקרן 2016), מהם שבעה בנקים: לאומי, הפועלים, מזרחי-טפחות, דיסקונט, מרכזתל, וכן בנק ירושלים ובנק יהב שנכנסו לראשונה לפעילות בקרן. כמו כן נכנסו ארבעה גופים חוץ-בנקאיים: חברות כרטיסי האשראי מקס וכאל, וכן גמא ו-BTB. כאמור, הקרן אינה סגורה כפי שהייתה בעבר, כאשר הגופים נבחרו במכרז, ועל כן במהלך הפעילות ייתכן שיצטרפו גופים נוספים.

הרחבת מספר הגופים המשתתפים בקרן הביאה להגברת ההיצע של הקרן, והתחרות באה לידי ביטוי בעיקר בתחום הבטוחות; דהיינו, חלק מנותני האשראי מוותרים באופן גורף על בטוחות להלוואה עד 500 אלף שקל, וגופים אחרים גמישים במידה רבה יותר מבעבר בנוגע לדרישות הנוגעות לבטוחות. המשמעות של הפחתת הבטוחות והוויתור על בטוחות במקרים רבים היא הוזלה אפקטיבית של ההלוואות לעסקים. היקף האשראי שהועמד במסגרת הקרן בערבות מדינה (למעט קרן קורונה) עמד בשנת 2022 על סך של 919 מיליון שקל.

להרחבה על היצע האשראי לעסקים ראו בדוח סקירת אשראי של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים לשנת 2022.²²

חלק ג'

מחקרים שונים
הנוגעים לעסקים קטנים ובינוניים

8. מדד הידירות של הבנקים לעסקים קטנים ובינוניים 2022

כדי לעודד את המודעות והתחרותיות בתחום האשראי לעסקים קטנים ובינוניים בנתה הסוכנות מדד המגדיר את רמת הידירות לעסקים קטנים ובינוניים של ששת הבנקים העיקריים בישראל. המדד מסתמך על הנתונים הפיננסיים המפורסמים על ידי הבנקים, וכן על סקרי משוב שנעשו בקרב עסקים ובקרב מומחים לשירותים של הבנקים. המדד משקלל מספר תת-מדדים המדרגים את הבנקים:

- א. שיעור האשראי של הבנק לעסקים קטנים ובינוניים מסך האשראי העסקי של הבנק. שיעור גדול יותר משמעותו דירוג גבוה יותר במדד (משקלו במדד 20%).
- ב. יחס הריבית לסיכון האשראי שעסקים קטנים ובינוניים מקבלים מהבנק - שיעור הכנסות מריבית מעסקים קטנים ובינוניים ביחס לשיעור הפסדי האשראי של המגזר. שיעור גדול יותר משמעותו דירוג נמוך יותר במדד. מרכיב זה נועד לבחון את המחיר שהבנקים גובים על האשראי ביחס לסיכון בפועל (משקלו במדד 20%).
- ג. שיעור הרווחיות של הבנק מהכנסות שאינן ריבית (עמלות שונות) - רכיב זה בודק את סך ההכנסות שאינן מריבית ביחס לסך הנכסים (אשראי ופיקדונות). הוא נועד לבחון את העלויות הנוספות שהבנקים גובים ביחס להיקף הפעילות (משקלו במדד 20%).
- ד. סקר משוב יועצים פיננסיים על הבנקים (משקלו במדד 20%).
- ה. סקר שביעות רצון של עסקים מהבנקים (משקלו במדד 20%).

תוצאות המדד ל-2022 מפורטות להלן.²³

טבלה 8.1 דירוג סופי של מדד הבנקים, 2022

דירוג	בנק	ציון מדד
1	מרכנתיל	97.0
2	מזרחי	91.4
3	דיסקונט	77.5
4	לאומי	76.4
5	הבינלאומי	75.8
6	הפועלים	74.0

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

על פי הדירוג הסופי, בנק מרכנתיל מדורג במקום הראשון בדומה לדירוג מדד 2021, שבה חלק את ההובלה עם בנק מזרחי טפחות.

23 ציון גבוה משמעו ידירות גבוהה יותר של הבנק לעסקים קטנים ובינוניים.

8.1. ציון לפי מרכיבי המדד

המדד משקלל כמה תת-מדדים, שכל אחד מהם בודק היבט אחר של השירותים הניתנים על ידי הבנקים. טבלה 9.2 מציגה את ציוני הבנקים בכל אחד מתת-המדדים שמרכיבים את המדד הראשי של הבנקים.

טבלה 8.2 מרכיבי מדד ידירותיות הבנקים

ציון מדד	משוב יועצים פיננסיים סקר עסקים	סקר עסקים	נטל תפעולי הכנסות שאינן מריבית ביחס לאשראי ופיקדונות	שיעור הכנסות מריבית ביחס לסיכון	שיעור האשראי לעסקים קטנים	בנק
97.0	100	96	89	100	100	מרכנתיל
91.4	93	95	87	99	83	מזרחי
77.5	96	98	76	64	53	דיסקונט
76.4	94	96	100	40	52	לאומי
75.8	88	100	67	57	66	הבינלאומי
74.0	94	89	87	46	53	הפועלים

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

8.2. פירוט מרכיבי המדד

שיעור האשראי (והעמלות) לעסקים קטנים²⁴

24 הנתונים מבוססים על הדוחות הכספיים של הבנקים לסוף לשנת 2021.

תרשים 8.1 שיעור האשראי לעסקים קטנים, 2022

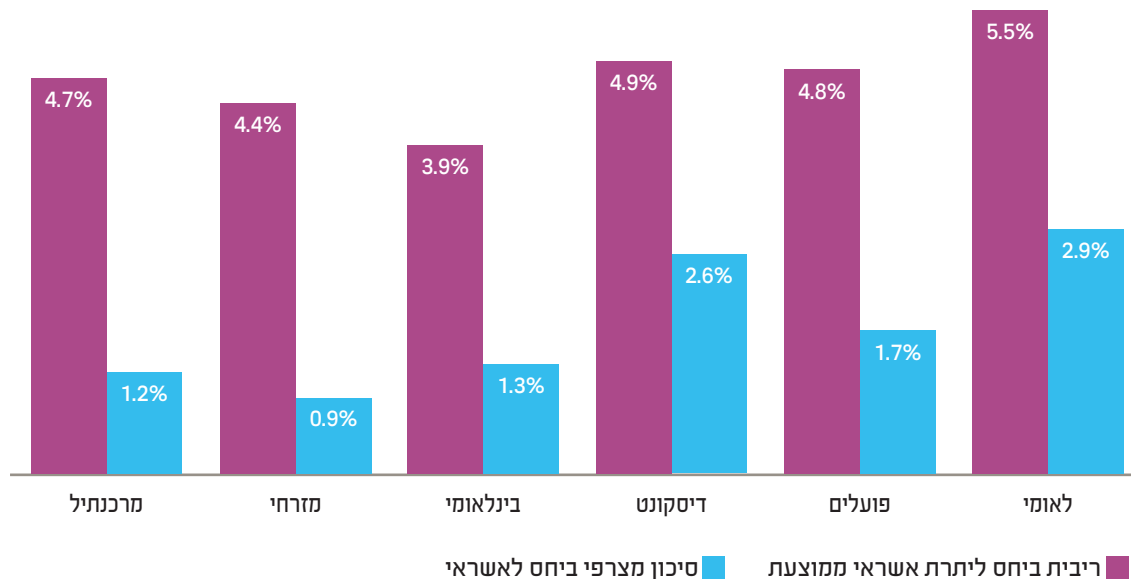

יצוין כי בהשוואה ל-2021 שיעור האשראי של רוב הבנקים הצטמצם בכשלוש נקודות האחוז בממוצע. צמצום האשראי של הבנק הבינלאומי הנו הגבוה ביותר עם ירידה של 4.1 נקודות האחוז. בנק מזרחי ובנק מרכנתיל לא צמצמו אשראי בהשוואה ל-2021.

שיעור האשראי (והעמלות) לעסקים קטנים²⁵

25 הנתונים מבוססים על הדוחות הכספיים של הבנקים לשנת 2022.

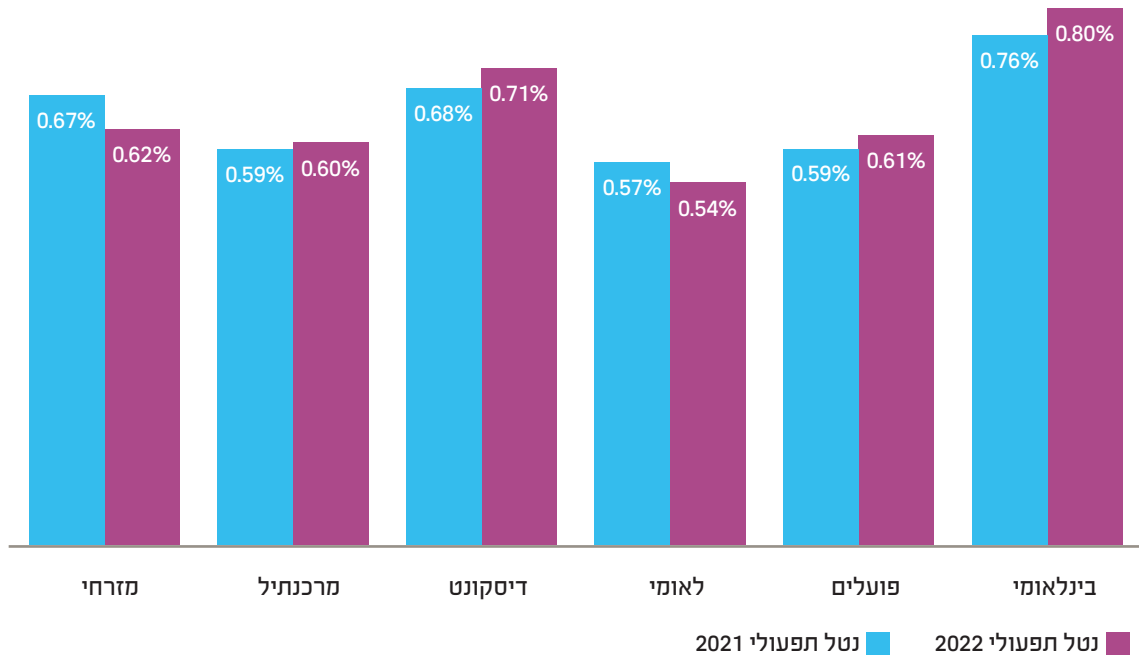
תרשים 8.2 שיעור הכנסות מריבית ושיעור הסיכון במגזר העסקים הקטנים, השוואה בין 2021 ל-2022

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

מחיר האשראי נבדק ביחס לסיכון, והסיכון מבוסס על הפסדי אשראי (ממוצע של שלוש שנים), על חובות לא צוברים ועל חובות מעל 90 יום. יחס גדול בין מרכיב הסיכון לריבית פירושו שהרווח של הבנק גדול יותר על חשבון העסקים ביחס לסיכון, ולכן הוא מוביל לדירוג נמוך יותר במדד. ניתן להצביע על שונות בין הבנקים ביחס בין מחיר האשראי לבין הסיכון.

תרשים 8.3 שיעור הכנסות שאינן מריבית (עמלות וכדומה), 2022-2021

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

רכיב זה בודק את סך ההכנסות שאינן מריבית ביחס לסך הנכסים (אשראי ופיקדונות). הוא נועד לבחון את העלויות הנוספות שהבנקים גובים ביחס להיקף הפעילות. נראה כי אין הבדלים משמעותיים בנטל התפעולי בין השנים השונות.

סקר שביעות רצון של העסקים מהבנקים

רכיב זה של המדד מתבסס על סקר שביעות רצון שביצעה הסוכנות בקרב עסקים קטנים ובינוניים שפנו לבנקים בבקשות לקבל אשראי. הסקר בדק ארבעה תחומים, כפי שמוצג בטבלה 8.4.²⁶

26 המתודולוגיה של הסקר מובאת בדוח המלא של מדד הבנקים, הנמצא באתר האינטרנט של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים.

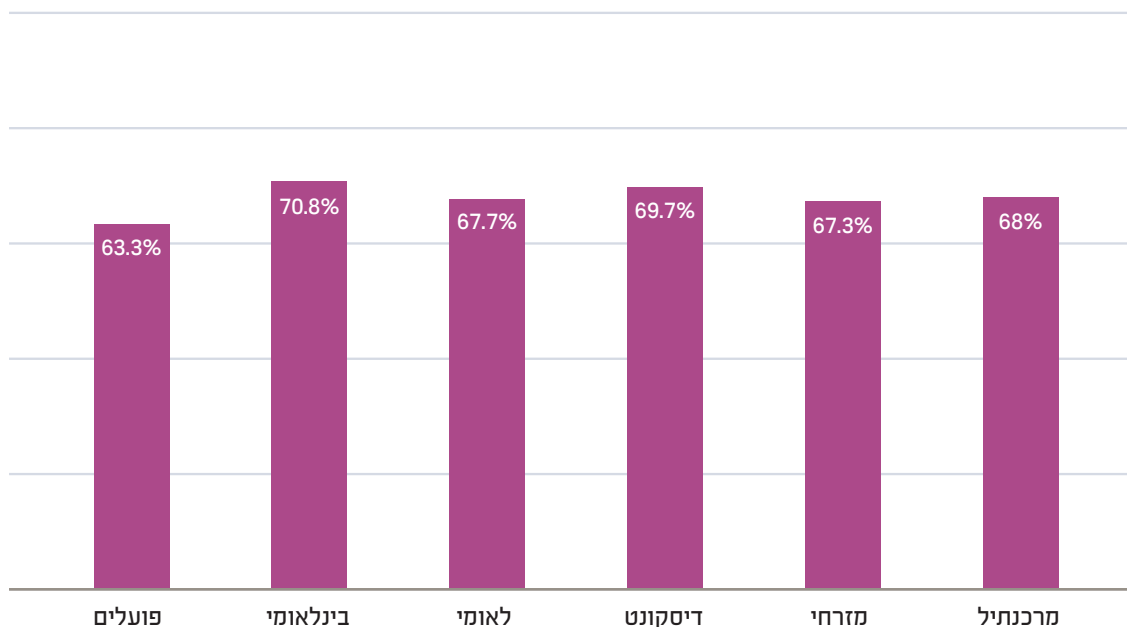
טבלה 8.4 מרכיבי ציון בסקר העסקים

הבנק המוביל	תחום
הבינלאומי	שיעור העסקים שקיבלו הלוואה או מסגרת אשראי (מלוא הבקשה או רובה)
הבינלאומי	מידת הקשב של הבנק לצורכי העסק
מרכזית	שביעות רצון מהשימוש באפליקציה או באתר הבנק
מזרחי	זמינות הבנק

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

כלל התחומים שוקללו לציון כולל של שביעות הרצון של העסקים מהבנקים.

טבלה 8.5 מדד ידידותיות הבנקים מתוך סקר עסקים

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

משוב יועצים פיננסיים

רכיב זה של המדד מתבסס על סקר משוב שביצעה הסוכנות בקרב יועצים פיננסיים העובדים עם המעוף ובקרב יועצי מס העובדים עם עסקים קטנים ובינוניים. הסקר בדק תשעה תחומים, כפי שמוצג בטבלה 8.6.

טבלה 8.6 מרכיבי ציון בסקר היועצים הפיננסיים

תחום	בנק מוביל
תעריפי ריבית	מרכנתיל
תעריפי עמלות	מרכנתיל
רמת הטיפול הכולל	מרכנתיל
רמת הקשב לבקשות שונות	לאומי
רמת המקצועיות	לאומי
נוחות השימוש במערכות המחשב והאפליקציות ופתרון בעיות טכניות	פועלים
ההליכים הפרוצדורליים (בירוקרטיה)	מרכנתיל
נגישות לפקידים בעלי סמכות (טלפונים אישיים, כתובות דוא"ל)	מרכנתיל
זמינות של כוח אדם, המתנה בתורים	מרכנתיל
איכות המענה למסמכים המוגשים	מרכנתיל

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

8.3 חישוב המדד הכולל

תת-המדדים המתוארים לעיל שוקללו למדד אחד של ידידותיות הבנקים המוצג בטבלה הבאה. טבלה 8.7, מפרטת את החישובים ששימשו להכנת המדד המשוקלל.

טבלה 8.7 שקלול המדד

משוב יועצים פיננסיים (ציון בין 1 ל-5)	סקר עסקים (ציון מתוך 100)	נטל תפעולי הכנסות שאינן מריבית ביחס לאשראי ופיקדונות	שיעור הכנסות מריבית ביחס לסיכון שיעור הפסדי אשראי + חובות מעל 90 יום + לא צוברים	שיעור האשראי לעסקים קטנים מתוך כלל האשראי לעסקים	בנק
3.31	68.0	0.60%	182.0%	55.0%	מרכנתיל
3.08	67.3	0.62%	183.6%	45.7%	מזרחי
3.18	69.7	0.71%	286.3%	29.3%	דיסקונט
3.12	67.7	0.54%	449.6%	28.4%	לאומי
2.92	70.8	0.80%	318.1%	36.5%	הבינלאומי
3.12	63.3	0.61%	399.8%	29.4%	הפועלים

מקור: מדד הבנקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים 2023

9. ממצאי מחקר - צרכים של יזמים ועסקים קטנים

ובינוניים בחברה הערבית

החברה הערבית בישראל מונה כשני מיליון נפש ומהווה כ-21% מכלל האוכלוסייה במדינה. לפי נתוני 2022, שיעורי התעסוקה של גברים ערבים נמוכים משל גברים יהודים לא-חרדים בכ-14 נקודות אחוז, ובקרב נשים ערביות פערי התעסוקה גבוהים במיוחד ועומדים על כ-40% בהשוואה לנשים יהודיות לא-חרדיות. פערים אלה נותרו גבוהים למרות עלייה מתמשכת בשיעורי התעסוקה של נשים ערביות בשנים האחרונות. יזמות עסקית היא אפיק השתלבות בשוק העבודה המהווה חלופה לתעסוקה במשרת שכיר/ה.

חלקם של העסקים בבעלות ערבים מכלל העסקים עמד בשנת 2019 על כ-17%, שיעור הנמוך מחלקה של החברה הערבית באוכלוסייה. עם זאת, 24.5% מהעסקים ש"נולדו" בשנה זו היו בבעלות ערבים, שיעור הגבוה מחלקה של האוכלוסייה הערבית באוכלוסייה, והוא יכול להצביע על מגמת צמצום בפער. העצמאים בחברה הערבית מתאפיינים בשיעור גבוה של גברים (83% בהשוואה לכ-62% בחברה היהודית) ובשיעור גבוה של בעלי השכלה לא-אקדמית (כ-75% בהשוואה ל-60% בחברה היהודית). שיעור העסקים המעסיקים עובדים בחברה הערבית גבוה ביחס לאוכלוסייה היהודית; כ-53% מהעסקים בבעלות ערבים מעסיקים עובדים בהשוואה ל-29% בקרב עסקים בבעלות יהודים. כ-2% בלבד מהיזמים הערבים היו שכירים במקום העבודה ופנו ליזמות בחיפוש אחר הזדמנות תעסוקתית טובה יותר, בהשוואה לשיעור של כ-14% מהיזמים בחברה היהודית-לא-חרדית. על פי נתון זה, בקרב האוכלוסייה הערבית פחות יזמים נוטלים סיכון תוך יתור על מקום עבודתם.

התפלגות השכר של שכירים ועצמאים ערבים מראה שהשכר של עצמאים גבוה יותר בהשוואה לשכירים: בעוד רק 12% מהשכירים הערבים מרוויחים בין 10,000 ל-14,000 שקל ו-7% מהשכירים מרוויחים מעל 14,000 שקל, בקרב העצמאים שיעורים אלה עומדים על 14% ו-25%, בהתאמה. עוד עולה מנתוני הסקר החברתי כי עצמאים נוהגים לעבוד קרוב יותר למקום המגורים. שיעורי המועסקים הערבים העובדים ביישוב המגורים שלהם גבוהים באופן ניכר בקרב עצמאים בהשוואה לשכירים, הן בקרב גברים והן בקרב נשים.

צורכי היזמים מהחברה הערבית חולקו לשני סוגים: (א) **צרכים ברמת המאקרו** - צרכים הנוגעים לסוגיות רחבות, כמו תשתיות וסביבה תומכת יזמות, כחלק מפיתוח כלכלי כולל בחברה הערבית. צרכים אלו כוללים בעיקר את חיזוק היכולות של הרשויות המקומיות הערביות להוביל פיתוח כלכלי, פיתוח אזורי תעשייה ומסחר ביישובים ערבים, שיפור היצע האשראי ליזמים ולעסקים ערביים והנגשה טובה יותר של השירותים הציבוריים ליזמים ולעסקים ערביים. (ב) **צרכים ברמת המיקרו** - צרכים של היזם או היזמת ברמת העסק היחיד. הצרכים שזוהו כוללים בעיקר סיוע להשגת מימון, סיוע בשיפור הידע והיכולות היזמיות וסיוע להגדלה של קהל הלקוחות של העסק.

מעוף הנו מערך השטח של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים במשרד הכלכלה, והוא מספק מענה לצרכים הפרטניים של יזמים ובעלי עסקים קטנים ובינוניים בישראל, לרבות במגזר הערבי. במסגרת השירותים השונים שניתנים במעוף למגזר הערבי: 42% מלקוחות מעוף מהמגזר קיבלו שירותי הדרכה, 41% קיבלו מיפוי פרטני של העסק שלהם, 35% קיבלו סוג כלשהו של ייעוץ, 28% קיבלו שירותים מהתוכנית "יזמים עסק" ו-14% קיבלו ליווי למימון.

בשנת 2022, לדוגמה, העבירה הסוכנות 876 קורסים ליזמים ובעלי עסקים בחברה הערבית. 361 מהמשתתפים בקורסים הללו היו גברים ו-515 מהם היו נשים. כמו כן, הסוכנות סבסדה בשנה זו 4,378 פרויקטים של ייעוץ לעסקים וליזמים בחברה הערבית, מהם 3,147 גברים ו-1,231 נשים. בנוסף לכך, הסוכנות סייעה ל-225 עסקים ויזמים להכין תוכניות עסקיות לצורך בקשת מימון מבנקים וקרנות אשראי. כמו כן 174 יזמים השתתפו בפרויקט אינטנסיבי להקמת עסק חדש במסגרת מסלול "יזמים עסק" של הסוכנות.

לצד שביעות הרצון הגבוהה שיזמים ועסקים שפנו לשירותי מעוף מביעים, רמת ההיכרות בקרב כלל היזמים הערבים עם מעוף נמוכה יחסית: 36% מבעלי העסקים הערבים לא מכירים את מעוף כלל, 32% מכירים היכרות חלקית בלבד ול-32% נוספים יש היכרות טובה עם מעוף. מבין עסקים שלא השתמשו בשירותי מעוף, רק 32% מאמינים כי השירותים שלו יכולים לסייע להם, לעומת 52% מבעלי עסקים שהסתייעו בשירותי מעוף. מתוך הראיונות שהתקיימו עם מנהלי מעוף עולה כי במקרים רבים היקף הסיוע ליזמים ולבעלי העסקים אינו מספק את הצורך שלהם. למשל, במסגרת תוכנית "יזמים עסק" יזם זכאי ל-15 שעות ייעוץ, אשר מנוצלים תוך זמן קצר, בעוד היזם הערבי זקוק לסיוע נוסף.

המלצות המחקר כוללות שיפור של האוריינות הפיננסית של יזמים ובעלי עסקים ערבים, יתר חשיפה של עסקים לרגולציה רלוונטית, שיפור הנגישות למכרזים ציבוריים, הרחבת הפעילות של מעוף בחברה הערבית, סיוע להגדלה של קהל הלקוחות (יזמים ועסקים) של מעוף, מתן מענה רציף ליזמים, סיוע לשיפור של רמת היזמות בקרב נשים, שיפור המענה של הרשויות המקומיות לעסקים והגברת האמון של יזמים ועסקים במוסדות הממשלתיים.

המחקר המלא מפורסם באתר האינטרנט של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים בחלק העוסק במחקרים ובסקירות.

10. חסמים ועיכובים בהטמעת דיגיטציה

בעסקים קטנים ובינוניים

המחקר בוחן את החסמים והקשיים העומדים בפני עסקים בינוניים וקטנים בהטמעת אמצעים דיגיטליים ואת הדרכים שבאמצעותן הממשלה יכולה לסייע לעסקים להתמודד עימם. המחקר מבוסס על סקירת ספרות בין-לאומית; על ראיונות עומק עם מנהלי מעוף ויועצי דיגיטציה בעסקים; על סקר איכותני של יועצים להטמעה של מערכות מידע בעסקים; על יועצים שעובדים באמצעות במעוף (21 יועצים); על סקר עסקים שביצעו בסיוע מעוף פרויקטים להטמעת דיגיטציה (156 עסקים) ועל ניתוח משמעותי ברמת העלויות והתועלות לעסק ולמשק מביצוע דיגיטציה.

נמצא שמה שהביא את בעלי העסקים בעיקר להטמיע כלים טכנולוגיים הוא צורך בהתייעלות תפעולית (30%), ואחריו מתפלגים באופן יחסית שווה הצורך בתקשורת ובתיאום בתוך העסק (18%), מניעה של אובדן מידע (17%), הגדלת מכירות (16%) ושמירת קשר עם לקוחות (16%).

המחקר בדק את השפעתם של מספר חסמים על הטמעת דיגיטציה בעסקים קטנים ובינוניים. החסמים שנבדקו במחקר נבחרו על בסיס החסמים העיקריים שנמצאו בסקירת הספרות: (א) הון אנושי, (ב) תקציב, (ג) טכנולוגיה ו-(ד) אסטרטגיה דיגיטלית. הן היועצים והן העסקים הגדירו את החסמים בתחום התקציב כחסמים המקשים ביותר על אימוץ דיגיטציה. אחריהם דורגו מחסור בהון אנושי מיומן, הצורך להשתמש במגוון כלים במקום בפתרון אחד, הקושי לארגן תוכנית מסודרת להטמעת כלים דיגיטליים, היעדר מודעות לטכנולוגיה ולתועלות והקושי בהתאמת הטכנולוגיה לטכנולוגיות קיימות בעסק. חוסר בהבנה טכנולוגית, התנגדויות פנימיות לשינוי ומבנה ארגוני לא מתאים הוגדרו על ידי היועצים כחסמים משמעותיים בפני הטמעה דיגיטלית, אף שהעסקים עצמם לא רואים בהם גורמים מעכבים משמעותיים.

הפרויקטים שבדק המחקר בעסקים חולקו לכמה רבדים בהתאם למאפיינים שלהם. **ברובד האסטרטגי** (רובד התכנון) נתנו היועצים העסקיים משקל גבוה לנושא "ליווי בהיבטים של אינטגרציה ושילוב בין טכנולוגיות שונות". **ברובד המתקדם** של דיגיטציה הצורך העיקרי של עסקים מתבטא בדרישה לפתרונות בתחום "מחשוב הענף" ו-"Big Data & Analytics". **ברובד הביניים** של הטכנולוגיה עיקר הצורך מיוחס ליישומים של "חשבונת דיגיטלית" ו"מסחר מקוון", "חתימה דיגיטלית" ופתרונות המשלבים "מדיה חברתית". **ברובד הנמוך** של הטכנולוגיה עיקר הצורך הוא ביישומים של "CRM" (ניהול קשרי לקוחות) וביישומים ל"ניהול ספקים / לקוחות", "ניהול הזמנות או פרויקטים", "כלים לתכנון משאבים ERP" ו"אפליקציות לנייד".

כ-57% מהעסקים ציינו כי היה צורך בהשקעה מהותית בתשתית פיזית או בתשתית מחשוב ותקשורת על מנת להטמיע את הטכנולוגיה, בעוד יתר העסקים ציינו כי הצורך בהשקעה זו היה זניח או שלא היה כלל צורך בהשקעה בתשתיות. (בעסקים עם 11-20 עובדים היחס היה בדיוק הפוך ביחס לממוצע הדירוג – 17 מתוך 29 עסקים ציינו כי לא היה צורך בהשקעה בתשתיות לעומת 12 שציינו כי היה צורך בהשקעה משמעותית בתשתיות).

רוב העסקים ביצעו את ההטמעה במשך חצי שנה עד שנה, ושיעור הולך ופוחת – במשך מעל לשנה. משך ההטמעה הארוך יותר (מעל לשנה) היה אופייני יותר לעסקים שבהם יותר מ-20 עובדים.

בקרב עסקים שהפסיקו את תהליך ההטמעה של כלי טכנולוגי (או שנמנעו מהתחלת הטמעה), הסיבה השכיחה ביותר לכך היא "עלות מצטברת גבוהה - חוסר בתקציב" (52%). לאחר סיבה זו נמנו הסיבות האלה: "קושי מצד עובדי החברה להסתגל למערכות החדשות" (17%), "תקלות נשנות בהטמעת המערכת על בסיס התשתית הטכנולוגית הקיימת" (15%) ו"חוסר שכנוע ביעילות וברלוונטיות המערכת המוצעת לעסק" (12%)

בכל הנוגע לתועלות המעשיות ממימוש ומהטמעה של דיגיטציה בעסק, הממוצע של תוספת המכירות לעסק הוא 147 אלף שקל (הערכת עסקים אחרי נרמול). הממוצע של הרווח התפעולי לעסק הנובע מכך הוא 90 אלף שקל. הן העסקים והן היועצים העריכו שהתועלת הרבה ביותר לעסק מתקבלת בעקבות התייעלות תפעולית (העסקים העריכו התייעלות בשיעור 10.6%, והיועצים העריכו התייעלות בשיעור 19.6%). אשר לתועלת של גידול במכירות, העסקים העריכו את שיעור השיפור במכירות ב-4.75%, בשעה שהיועצים העריכו תועלת גבוהה יותר עקב עלייה במכירות - 12.1%. לפי העסקים, הגידול ברווח התפעולי הוא 4.12%, בשעה שהיועצים העריכו גידול של 13.9% ברווחיות התפעולית וגידול של 11.7% ברווחיות הגולמית.

הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים מסייעת לעסקים באמצעות סבסוד ייעוץ להטמעת מחשב. מדובר בסכומים של כ-40 אלף שקל לעסק. הביקוש הגבוה ביותר של עסקים לסיוע בשדרוג ובהטמעת דיגיטציות ניכר בענפי הייצור, ונראה שבענפים אלו המודעות לחשיבות של שדרוג דיגיטלי היא הרבה ביותר.

בהערכה שמרנית נמצא שבעסקים שמבצעים שדרוג טכנולוגי, על כל שקל תמיכה מתקבלת תוספת ממוצעת של 3.6 שקלים להכנסת העסק (לפי הערכות העסקים. הערכות היועצים גבוהות יותר). בחישוב של התועלות הישירות למדינה ממיסוי העסקים נמצא כי התוספת מגביית מיסים מעסק שקיבל ייעוץ בתחום הדיגיטציה (בניכוי העלות למדינה) מסתכמת בכ-50 אלף שקל לשנה.

מסקר היועצים עלה כי דחייה של שנה בהטמעת הדיגיטציה מאפיינת עסק קטן ובינוני. על כן הנזק הנגרם מדחייה כזו הנו שווה ערך בקירוב לתועלות המחושבות לעיל מגביית המיסים (תועלות המחושבות במונחים שנתיים). זו גם תהיה התרומה הישירה למדינה, אם הסיוע הממשלתי יאפשר לעסקים לקצר את זמן הדחייה של הטמעת הטכנולוגיות הדיגיטליות בשנה.

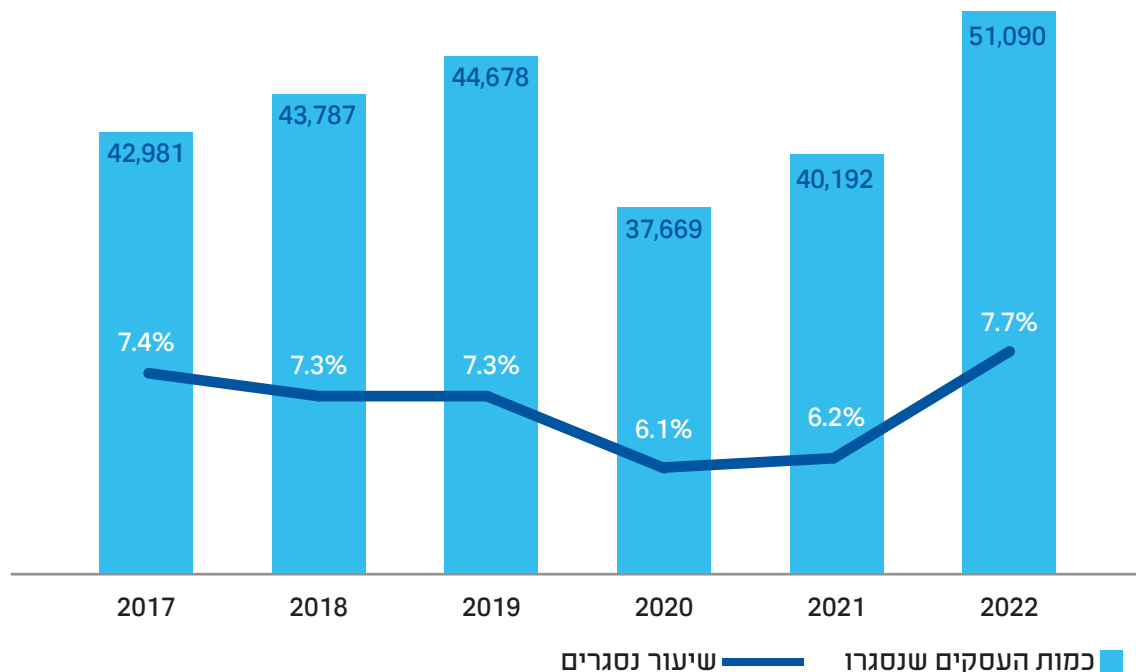
המחקר המלא מפורסם באתר האינטרנט של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, בחלק העוסק במחקרים וסקירות.

11. סיבות לסגירת עסקים

11.1. רקע

החלטה לסגור עסק קטן אינה קלה לבעל עסק, אולם מדי שנה נסגרים מעל ארבעים אלף עסקים (תרשים 11.1). חלקם נסגרים מאוחר מדי אחרי שנגרם נזק כלכלי לבעלים שלהם. בחלק מהמקרים הסיבות לסגירת העסק קשורות להיבטים אישיים של בעל העסק, אולם במקרים רבים ההחלטה מושפעת גם מגורמים הנוגעים לסביבה העסקית שבה העסק פועל.

תרשים 11.1 מספר העסקים שנסגרים בכל שנה ושיעורם מתוך כלל העסקים הפעילים, 2017-2022

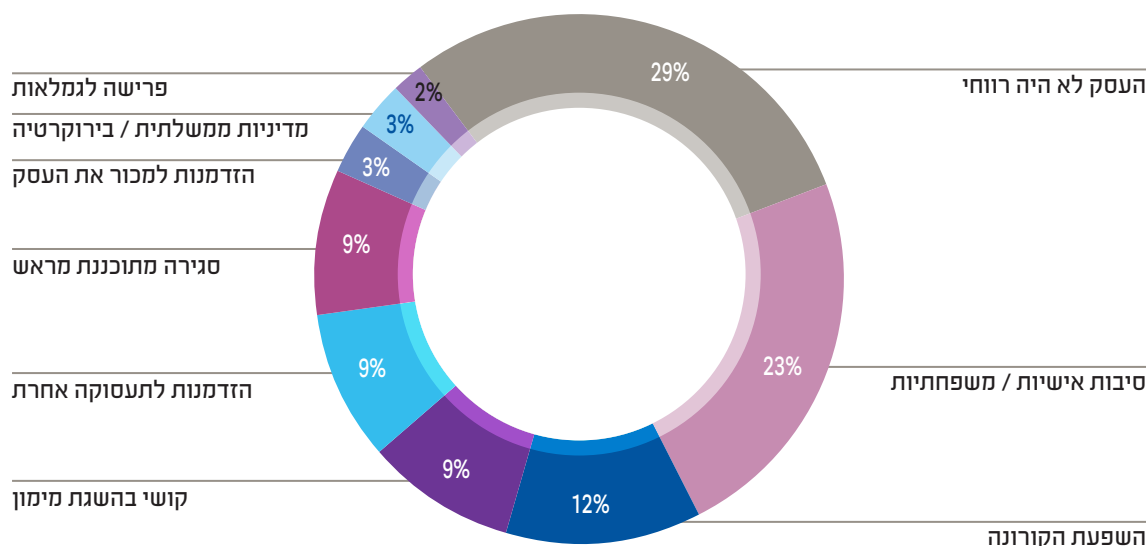
מקור: נתוני למ"ס - פתיחות וסגירות עסקים בשנים 2017-2022 לפי ענף כלכלי (הסיווג האחדיד 2011) מתוך מרשם העסקים

במחקר שביצעה הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים (הסוכנות) בשיתוף עם אוניברסיטת בן גוריון נשאלו בעלי עסקים שסגרו את העסקים שלהם לסיבות לסגירת העסק.²⁷ ההחלטה לסגור עסק נובעת לעתים משילוב של סיבות; חלקן אישיות, חלקן עסקיות וחלקן קשורות לסביבה העסקית שבה העסק פועל. הסיבות לסגירה של העסקים מוצגות בתרשים 11.2. במחקר נמצא שהגורם השכיח ביותר לסגירת עסק בשנת 2022 היה - עסק לא רווחי (29%). אחריו מופיעים הגורמים האלה: סיבות אישיות / משפחתיות (23%), השפעת

27 GEM (Global Entrepreneurship Monitor) הנו פרויקט מחקר בין-לאומי שבו אוניברסיטת בן גוריון היא הגוף הישראלי המבצע את המחקר בישראל. המחקר מתבסס על סקר שנערך בקרב אוכלוסייה אקראית של תושבי ישראל. הסקר בודק את מאפייני היזמות של הנבדקים, לרבות אם הם בעלים של עסק קיים או אם היו בעלים של עסק בעבר. אם יזם עונה שהיה בעל עסק בעבר, המראיינים בסקר מבררים איתו אם סגר את העסק, ואם כן, מה היו הסיבות לסגירה.

הקורונה (12%), קושי בהשגת מימון (9%), הזדמנות לתעסוקה אחרת (9%), סגירה מתוכננת מראש (9%), הזדמנות לסגור את העסק (3%), מדיניות ממשלתית / בירוקרטיה (3%) ופרישה לגמלאות (2%).

תרשים 11.2 הסיבות לסגירת עסקים על ידי יזמים בישראל 2022

מקור: פרויקט המחקר GEM (Global Entrepreneurship Monitor), 2023

כדי להעריך את הסיכון שנשקף לבעלי עסקים בנוגע לסגירת העסק, הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים ביצעה מחקר נוסף, ובו שאלה בעלי עסקים אם שקלו בשנה האחרונה לסגור את העסק לצמיתות (= כוונת סגירה). התשובות לשאלה זו הוצלבו עם נתונים אחרים שקשורים לעסק, והדבר אפשר לעורכי המחקר לקבל תמונה של הגורמים העיקריים המשפיעים על סגירת עסקים. מחקר נוסף מתבסס על שני סקרים שביצעה הסוכנות בשנת 2022: (א) סקר תקופתי שבודק חסמים בקרב עסקים, ו-(ב) סקר מימון שבודק ביקוש של עסקים לאשראי לעומת האשראי הזמין להם. בשני הסקרים הללו נשאלו סך הכול 1,400 בעלי עסקים אם שקלו לסגור את העסק לצמיתות בשנה האחרונה. שאלה זו מנותחת במחקר זה ביחס לחסמים, לקשיים עסקיים ולמאפיינים אחרים שנבדקו בסקר. בסקר התקופתי נבדקה הכוונה לסגור את העסק ביחס לגורמים, כגון גודל העסק, השינוי ברווחיות שלו, שינוי בפעילות הכלכלית שלו (העסקת עובדים ומחזור) וחסמים עסקיים שונים.²⁸

כדי לזהות את ההשפעות הנקיות של כל אחד מהגורמים שתוארו לעיל על הכוונה של בעלי עסקים לסגור את העסק, נבנה מודל סטטיסטי שבו נבדקו כלל המאפיינים.²⁹ היתרון של בדיקה של מודל סטטיסטי כזה - הוא מתחשב בהשפעות הצולבות בין המשתנים ומנקה אותן, ולפיכך נשארות רק ההשפעות הנקיות של כל גורם. כאמור, המודל הורץ על תוצאות של שני סקרי עסקים שביצעה הסוכנות בשנת 2022.

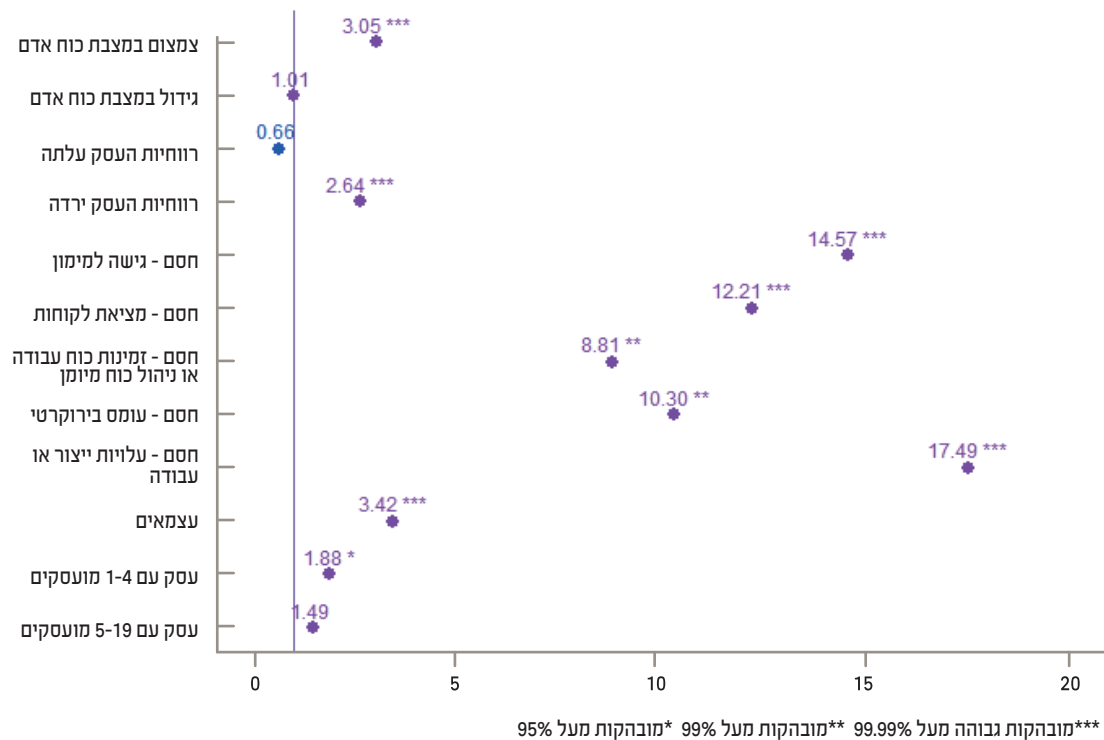
28 נבדקו החסמים של עלויות ייצור, חומרי גלם או סחורות, גישה למימון, מציאת לקוחות, עומס בירוקרטי, זמינות של כוח עבודה או ניהול מימון.

29 מודל רב-משתני של רגרסיה לוגיסטית.

11.2. הגורמים המשפיעים על כוונת סגירה של עסקים

תוצאות המודל הסטטיסטי של סקר העסקים התקופתי מוצגות בתרשים 11.3. הקו האנכי בתרשים (מסומן בצבע סגול) מעל הערך 1 הנוקו הייחוס. ככל שהפרמטר קרוב ל-1, המשמעות היא שאין הבדל בין הקטגוריה הנבדקת לבין קבוצת הייחוס שנלקחה להשוואה.³⁰ אם המקדם גבוה מ-1 (מימין לקו האנכי), המשמעות היא שהגורם מגדיל את ההסתברות שבעלי העסק ישקלו לסגור את העסק. אם המקדם קטן מ-1 (משמאל לקו האנכי), הגורם מקטין את ההסתברות לכך.³¹

תרשים 11.3 תוצאות הרגרסיה לבחינת הגורמים שהשפיעו על עסקים לשקול את סגירת העסק לצמיתות בשנה האחרונה בקרב כלל העסקים³²

מקור: הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, סקר עסקים תקופתי 2022

מהתוצאות עולה כי הסיבות שהשפעתן היא הגדולה ביותר על סגירת עסק הן: עלויות הייצור או העבודה וגישה למימון שמגדילים פי 17.49 ו-14.57, בהתאמה, את הסיכוי לשקול את סגירת העסק. חסמים נוספים

30 קבוצת הייחוס מזכירה בהקשר זה קבוצת ביקורת.

31 קבוצת הייחוס שנבחרה, שמיוצגת באמצעות הקו האנכי הסגול ושאליה מושווים שאר העסקים שהנתונים שלהם נבדקים, כוללת את המאפיינים הבאים של העסקים: (1) אין חסם להצלחת העסק, (2) לא היה שינוי במצבת כוח האדם של העסק, (3) לא היה שינוי ברווחיות העסק, (4) עסק של עצמאים ללא מועסקים.

32 המודל אינו כולל את המאפיינים הבאים: מגדר, שימוש בחשבונית דיגיטלית וענף כלכלי של העסק. זאת מאחר שאף אחד מהמשתתפים הללו לא נמצא מובהק סטטיסטית.

שמשפיעים על כוונת הסגירה הם עומס בירוקרטי, המגדיל את הסיכוי פי 10.3, וזמינות כוח עבודה או ניהול מיומן – המגדיל פי 8.8. מציאת לקוחות, אתגר שבשנים רגילות מרבית העסקים מגדירים כחסם העיקרי שעומד בפני העסק, מגדיל פי 12.2 את הסיכוי שבעל העסק ישקול לסגור אותו.

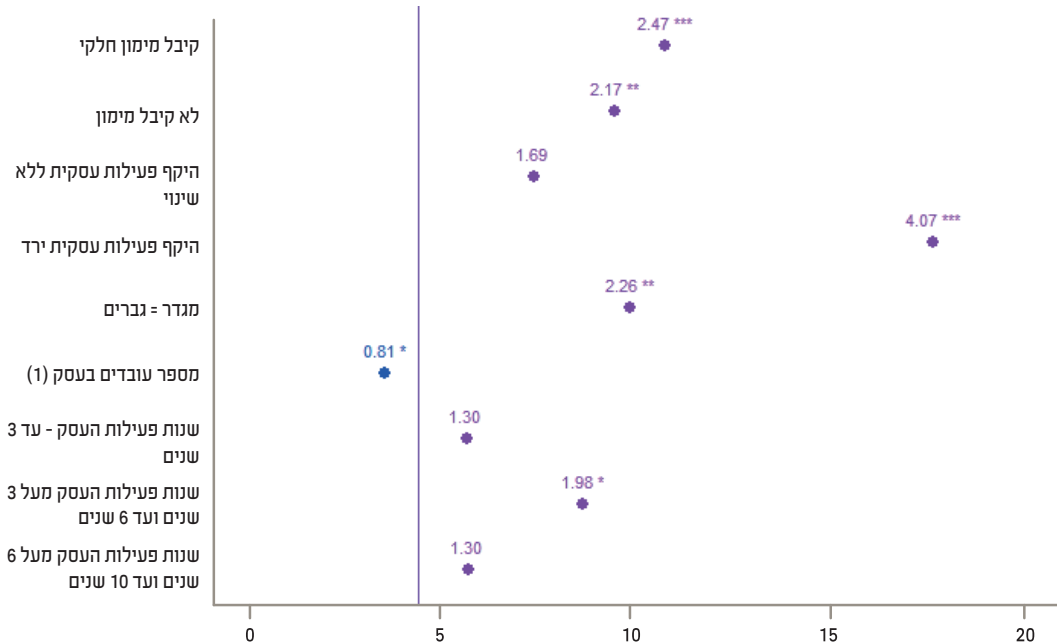
צמצום במצבת כוח האדם של העסק, בהשוואה לעסקים שלא עשו שינוי במצבת כוח האדם, מגדיל פי 3 את הסיכוי שבעלי העסקים ישקלו לסגור את העסק. בעסקים שבהם רווחיות העסק ירדה, בהשוואה לעסקים שבהם רווחיות העסק לא השתנתה, הסיכוי שבעלי העסק ישקלו לסגור אותו גדול פי 2.64. בבחינה של גודל העסק אנו רואים, בדומה לניתוחים אחרים, שככל שהעסק גדול יותר, יש סיכוי נמוך יותר שהבעלים שלו ישקלו לסגור אותו. בעלי עסקים ללא מועסקים שוקלים פי 3.4 יותר לסגור את העסק בהשוואה לעסקים בגודל בינוני (20–99 מועסקים), ועסקים זעירים (עם 1–4 מועסקים) שוקלים לסגור את העסק פי 1.88 יותר מעסקים בגודל בינוני.

בסקר המימון נבדקו עסקים שנזקקו למימון להפעלת העסק שלהם. סגירת עסקים כאלו עלולה להיות מלווה בהשפעות שליליות קשות יותר על בעלי העסקים, שעלולים למצוא את עצמם בחובות וללא עסקים שיכולים לממן אותם. בסקר זה נמצא שבעלי עסקים שקלו יותר לסגור את העסק, כאשר התקשו לקבל אשראי. גם כאשר קיבל רק חלק מסכום ההלוואה שביקש, בעל העסק שקל לסגור אותו באופן משמעותי יותר בהשוואה לעסק שקיבל את סכום ההלוואה המלא. גורמים נוספים שנמצאו בסקר המימון כמשפיעים על כוונת הסגירה של עסקים הם שינוי בהיקף הפעילות של העסק (ככל שהיקף הפעילות יורד יותר, כוונת הסגירה גדלה), מגדר (נשים שוקלות פחות לסגור את העסקים שלהן), גיל העסק (ככל שגיל העסק צעיר יותר, יש סיכון גדול יותר שבעלי העסק שוקלים לסגור אותו). בקבוצת העסקים שגילם 3–6 שנים, הסיכון בעלי העסק ישקלו לסגור אותו הוא הגבוה ביותר).

גם הנתונים של סקר זה נבדקו במודל סטטיסטי, שתוצאותיו מוצגות בתרשים 11.4. גם כאן מקדם גבוה מ-1 משמעותו היא- הגורם מגדיל את ההסתברות שבעלי העסק ישקלו לסגור את העסק, ואילו כאשר המקדם קטן מ-1, הגורם מקטין את ההסתברות לכך.³³

33 לצורך בניית המודל נבחרה קבוצת ייחוס, שאליה מושווים שאר העסקים שהנתונים שלהם נבדקים. קבוצת הייחוס כוללת עסקים עם המאפיינים האלה: (1) קיבלו את המימון שביקשו, (2) העסק לא צריך שינוי באשראי, (3) כמות האשראי של העסק בפועל לא השתנתה, (4) היקף הפעילות של העסק לא השתנה, (5) העסק מנוהל על ידי גבר ו- (6) העסק פעיל מעל 10 שנים.

תרשים 11.4 תוצאות הרגרסיה לבחינת הגורמים שהשפיעו על עסקים לשקול את סגירת העסק לצמיתות בשנה האחרונה בעסקים שנזקקו למימון

מקור: הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, סקר אשראי והלוואות 2022
 ***מובהקות גבוהה מעל 99.99% **מובהקות מעל 99% *מובהקות מעל 95% # מובהקות של 94.9%
 (1) מספר עובדים בעסק - מקובץ לקבוצות של 10 עובדים. גידול של 10 עובדים מקטין ב-19% את הסיכוי לסגירת עסק.
 מקור: הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, סקר אשראי והלוואות 2022

נמצא כי עסקים שקיבלו מימון חלקי, לעומת המימון שביקשו, שקלו לסגור את העסק פי 2.47 יותר ממי שקיבלו את מלוא המימון, ומי שלא קיבלו את המימון שביקשו, שקלו לסגור את העסק פי 2.17 יותר מעסקים שקיבלו את מלוא המימון. בנוסף לכך, ניתן לראות בתרשים 11.4 כי כאשר ירד היקף הפעילות של העסק או כאשר העסק היה צריך יותר אשראי, ההסתברות שבעלי העסק שקלו לסגור אותו גבוהה באופן מובהק ומשמעותי. כמו כן נמצא שככל שהעסק גדול יותר, בעליו שוקלים במידה פחותה לסגור אותו (כל תוספת של עשר עובדים למצבת העובדים מקטינה את ההסתברות שהבעלים ישקול לסגור את העסק ב-19%). נמצא גם שגברים שוקלים לסגור את העסק שלהם פי 2.26 יותר מנשים. כאשר בודקים את שנות הפעילות של העסק, בעסקים שקיימים בין שלוש לשש שנים, הבעלים שוקלים לסגור את העסק פי 1.98 יותר בהשוואה לעסקים שפועלים מעל עשר שנים.

הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים מפעילה מגוון של כלי סיוע מסובסדים לעסקים וליזמים. במחקר שעשתה הסוכנות על יזמים שהקימו עסקים, נמצא שיזמים שהסתייעו בתוכנית של הסוכנות שנקראת "יזמים עסק" שיפרו בעשר נקודות אחוז את הסיכוי של העסק לשרוד (לאחר שלוש שנים מיום ההקמה). השרידות של עסקים שהשתתפו בתוכנית הייתה 75% לעומת 65% שרידות שנמצאה בקרב עסקים חדשים שלא השתתפו בתוכנית.

המחקר המלא מפורסם באתר האינטרנט של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים בחלק העוסק מחקרים וסקירות.

12. תקיפות סייבר על עסקים קטנים

ובינוניים ואופני התגוננות

הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים במשרד הכלכלה עורכת מדי שנה סקר כללי על מצבם של עסקים קטנים ובינוניים במטרה לדייק את המדיניות בנוגע למגזר העסקים הקטנים והבינוניים בישראל. מדובר בסקר טלפוני שנערך בחודשים יוני-יולי 2023 בקרב 902 עסקים בגודל של עד מאה מועסקים. ב-2023 נשאלו העסקים, בין השאר, האם העסק נחשף למתקפת סייבר בשנה האחרונה, מה הייתה עוצמת הפגיעה ומהם אופני ההתגוננות של עסקים בפני מתקפות כאלו?

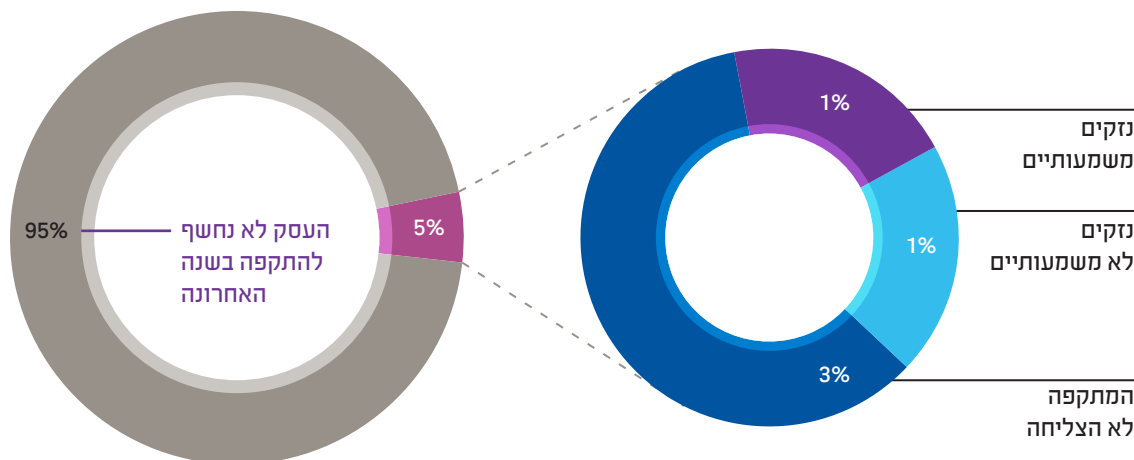
12.1. שיעור העסקים שנחשפו למתקפת סייבר בשנה האחרונה

ומידת הנזק שנגרם

המשיבים בסקר נשאלו אם העסק נחשף למתקפת סייבר בשנה האחרונה, ו-5% מכלל העסקים השיבו בחיוב. עסקים שהשיבו בחיוב נשאלו עד כמה הזיקה התקיפה להמשך פעילות העסק. 5% מהעסקים ענו שהותקפו, וחמישית מהם (20%) דיווחו שהתקיפה גרמה להם לנזקים משמעותיים.

חשוב להבין שבשנת 2023 פועלים כ-650 אלף עסקים במגזר העסקי, ומשמעות הנתון (20%) היא שכ-33 אלף עסקים עברו תקיפת סייבר בשנה האחרונה וכשבעת אלפים עסקים נפגעו פגיעה משמעותית.

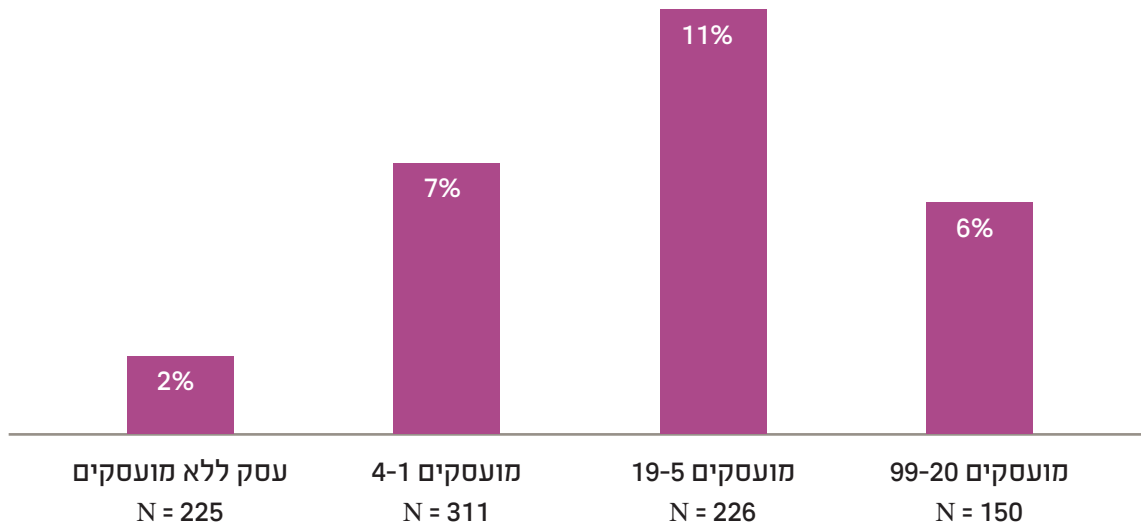
תרשים 12.1 שיעור העסקים שנחשפו למתקפת סייבר בשנה האחרונה

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

העסקים שנחשפים בשכיחות הגבוהה ביותר למתקפות סייבר הם עסקים עם 5-19 מועסקים (11% דיווחו על פגיעה), ועסקים עם שיעורי החשיפה הנמוכים ביותר למתקפות סייבר הם עסקים ללא מועסקים (2% נפגעים)

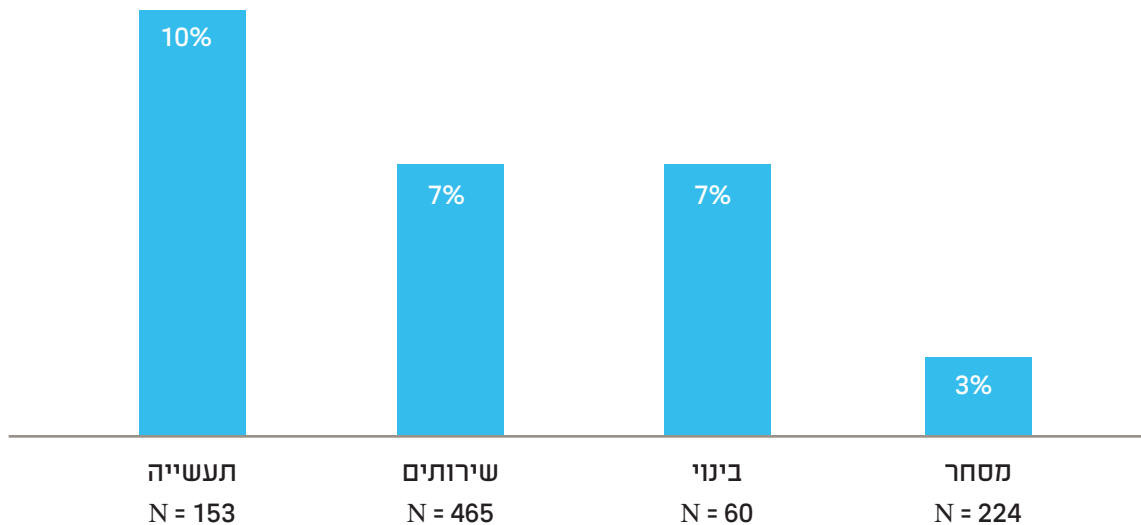
תרשים 12.2 שיעור העסקים שנחשפו למתקפת סייבר בשנה אחרונה, לפי גודל עסק

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

עסקים בתחומי התעשייה נחשפים בשיעור הגבוה ביותר למתקפות סייבר (10%), ואילו שיעורי התקיפה של עסקים בתחום המסחר הם הנמוכים ביותר (3%).

תרשים 12.3 שיעור העסקים שנחשפו למתקפת סייבר בשנה אחרונה, לפי ענף

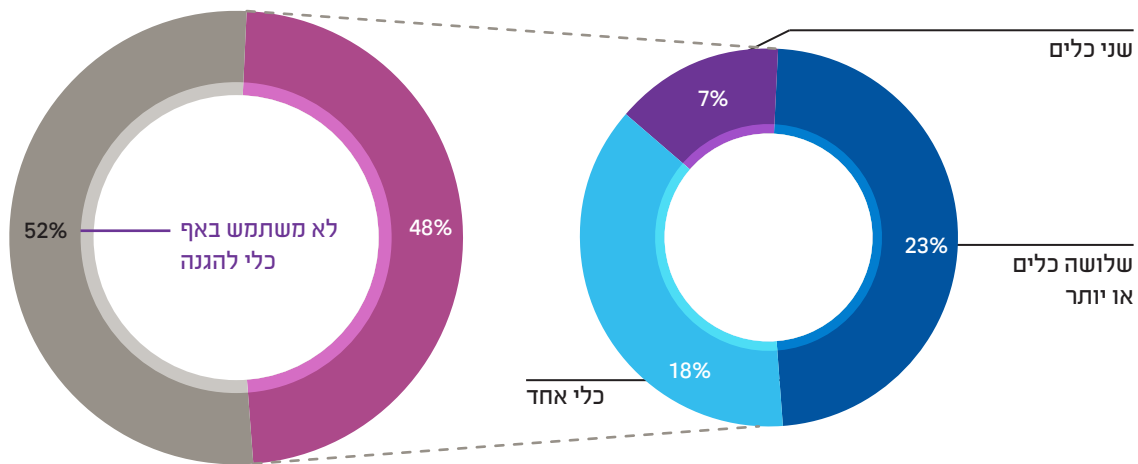

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

12.2. האמצעים שעסקים נוקטים כדי להתמודד עם מתקפות סייבר

עסקים נשאלו באילו אמצעים הם נוקטים כדי להתגונן בפני מתקפות סייבר מבין תשע קבוצות של אמצעי התגוננות. כפי שניתן לראות בתרשים 12.4, 52% מהעסקים ציינו שאינם משתמשים באף אחד מהאמצעים המפורטים כדי להתגונן בפני מתקפות סייבר, 18% ציינו אחד מהאמצעים בלבד, 7% ציינו שני אמצעים ו-23% ציינו שלושה אמצעים או יותר.

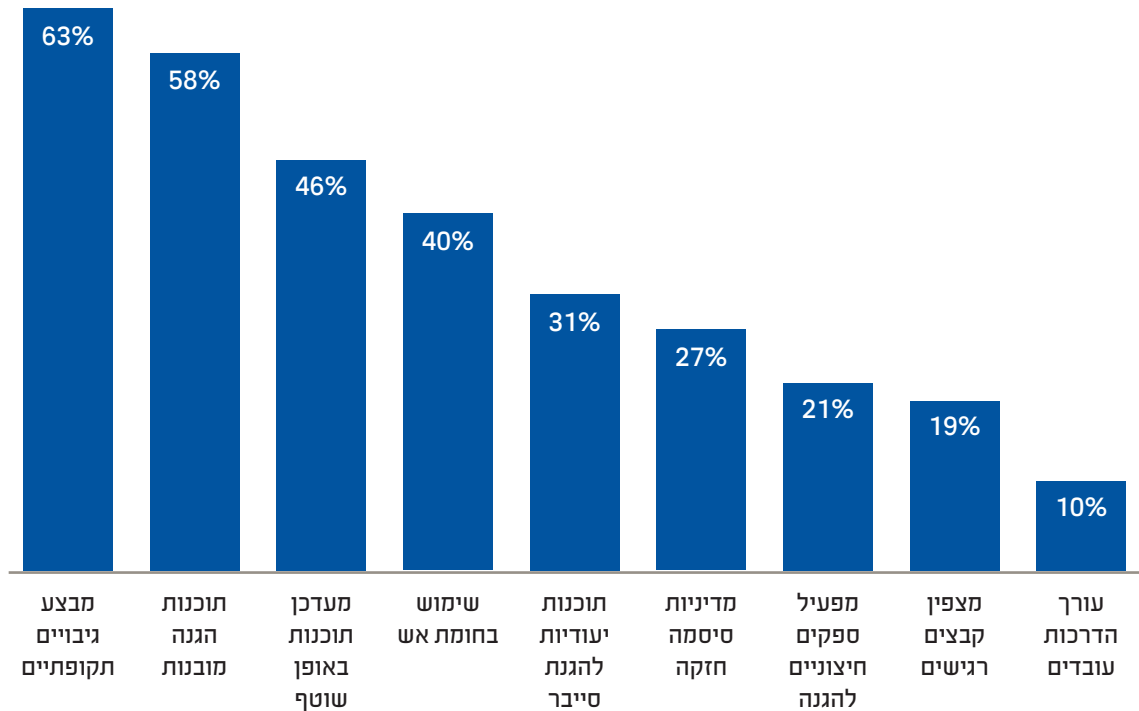
תרשים 12.4 מספר האמצעים שעסקים נוקטים כדי להתגונן בפני מתקפות סייבר

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

מבין העסקים שמשתמשים באמצעי אחד לפחות להגנה בפני מתקפות סייבר, האמצעי השכיח ביותר הוא ביצוע גיבויים תקופתיים במטרה לאפשר שחזור מידע, במקרה שמסיבה כלשהי המידע ייחסם או יימחק (63% מהמשתמשים דיווחו על שימוש בו). אמצעי נוסף הוא שימוש בתוכנות הגנה מובנות (58%). בין האמצעים השכיחים עט פחות: עדכון תוכנות באופן שוטף (46%) ושימוש בחומת אש (40%).

תרשים 12.5 אחוז השימוש באמצעים שונים להגנה בפני מתקפות סייבר

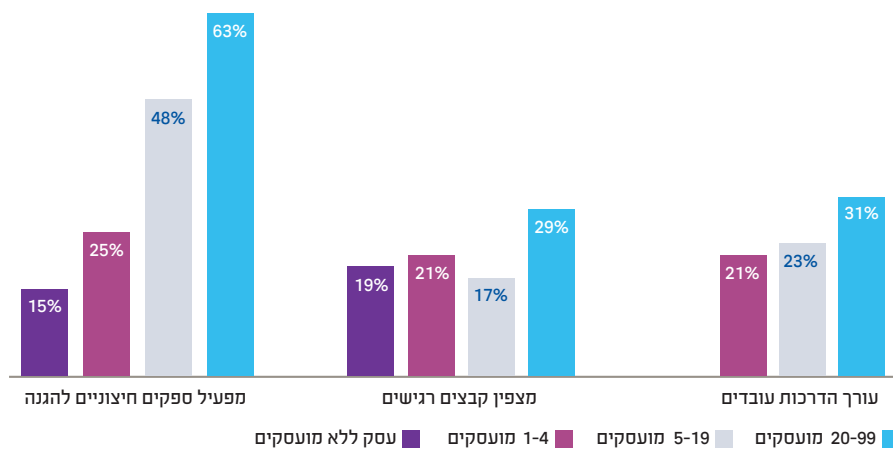
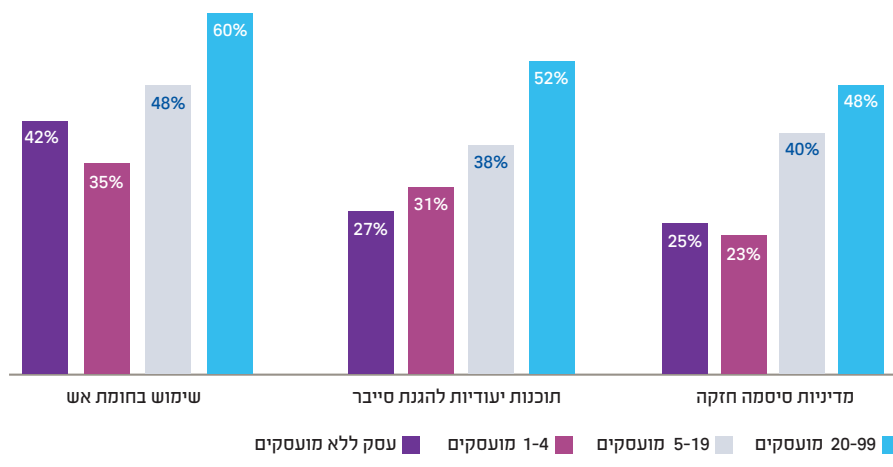
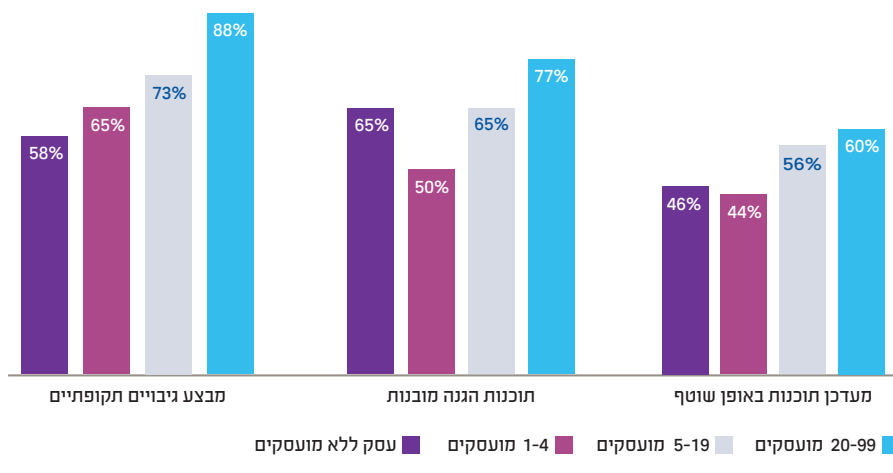
מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

12.3. האמצעים שעסקים נוקטים כדי להתמודד עם מתקפות סייבר

לפי גודל עסק

כאמור, מבין העסקים שמתמשים באמצעי אחד לפחות להגנה בפני מתקפות סייבר, האמצעי השכיח ביותר שצוין הוא ביצוע גיבויים תקופתיים. יש קשר חיובי בין גודל העסק לבין שיעור העסקים שמבצעים גיבויים תקופתיים. שימוש בחומת אש ובתוכניות יעודיות להגנת סייבר והפעלת ספקים חיצוניים להגנה הם בין האמצעים, שעסקים שמעסיקים עובדים רבים נוטים לעשות בהם שימוש.

תרשים 12.6 האמצעים שעסקים נוקטים בפילוח לפי גודל עסק

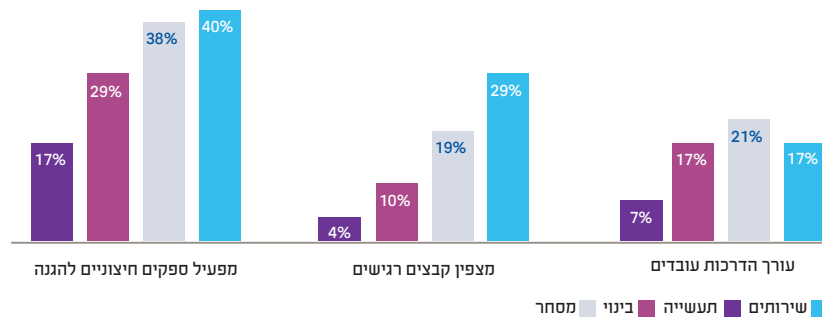
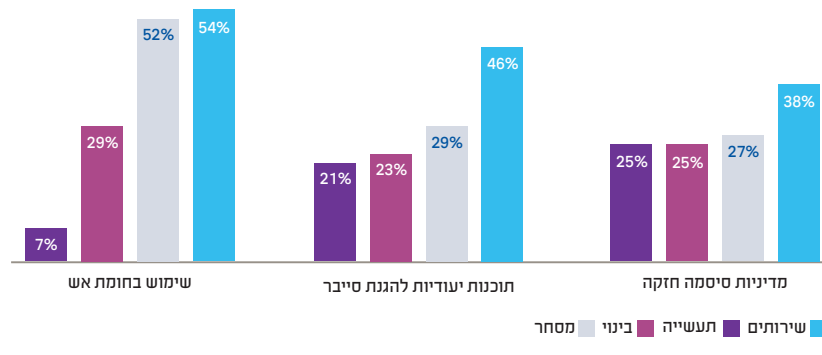
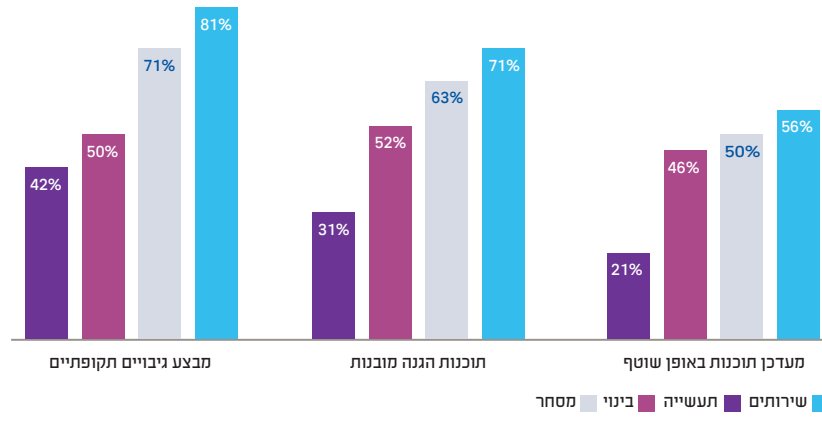

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

12.4. האמצעים שעסקים נוקטים כדי להתמודד עם מתקפות סייבר לפי ענף

ענף השירותים הנו הענף שבו שיעור השימוש בכל האמצעים הקיימים להתמודדות עם מתקפות הסייבר הוא הגבוה ביותר, בעוד בענף המסחר שיעור השימוש בהם הוא הנמוך ביותר.

תרשים 12.7 האמצעים שעסקים נוקטים בפילוח לפי ענף כלכלי

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

מערך הסייבר הלאומי פרסם שבעה כללי ברזל להגנת סייבר בעסקים קטנים ובינוניים (מערך הסייבר, 23 בנובמבר 2023). נראה ששיעור גבוה של עסקים קטנים ובינוניים לא מיישמים את מרבית ההמלצות הללו, ומצב זה חושף אותם לסיכונים של מתקפות סייבר.

12.5. מיפוי עסקים בהתאם לרמות ההתגוננות שלהם בפני מתקפות סייבר

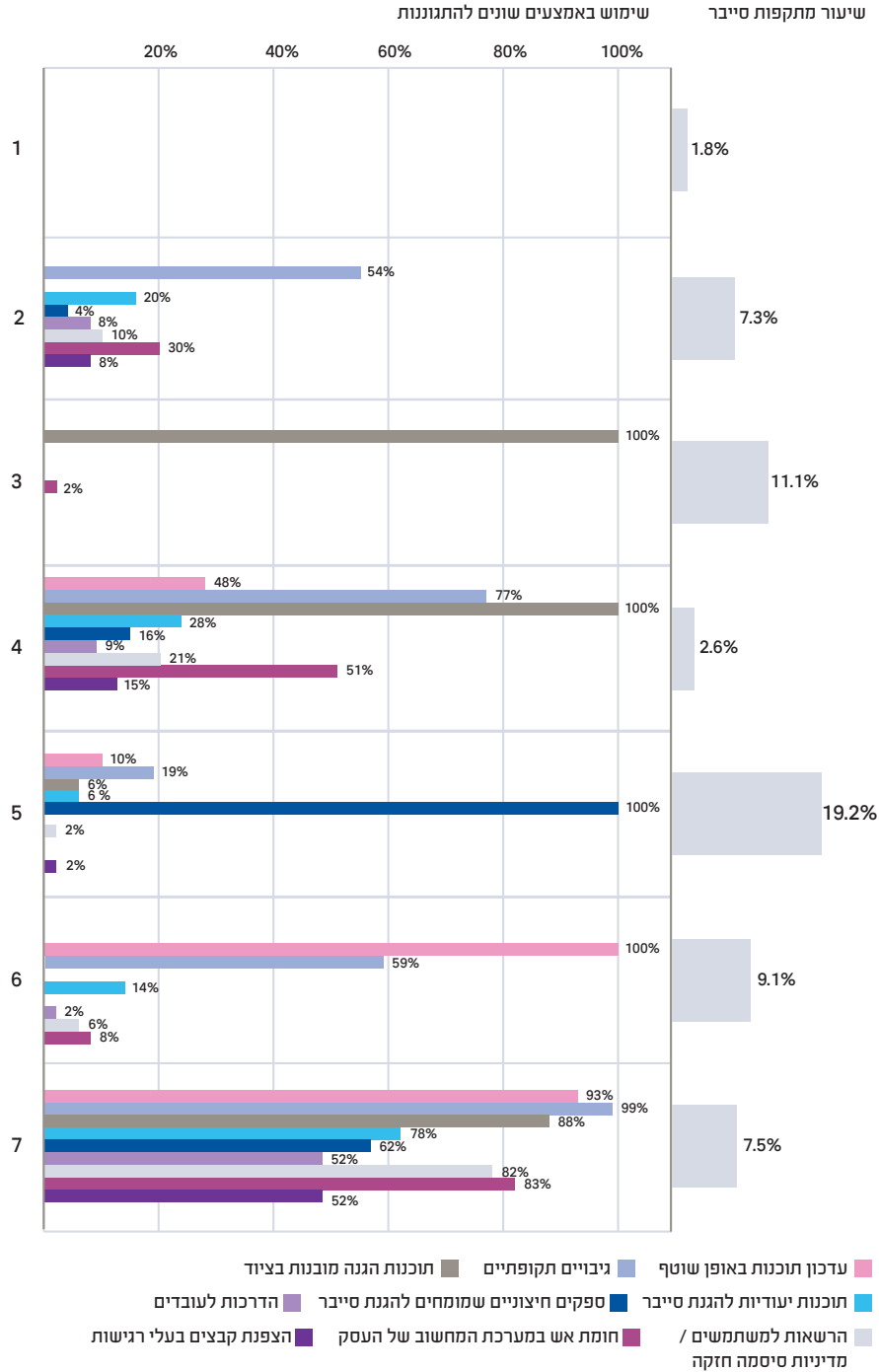
כדי לנסות למצוא מכנה משותף בין עסקים שונים בנוגע לבחינה של סוגי האמצעים שעסקים עושים בהם שימוש כדי להתגונן בפני מתקפות סייבר בוצע לתוצאות הסקר ניתוח אשכולות.³⁴ מטרת החלוקה לאשכולות הייתה למצוא דפוסים חבויים בנתוני העסקים ולבחון אם עסקים מסוימים נוהגים לפי דפוסים ספציפיים. התקבלו שבעה אשכולות בעלי מאפיינים שונים: אשכול 1 שבו כלל העסקים דיווחו שאינם עושים שימוש באף אמצעי להתגוננות בפני מתקפות סייבר, ומנגד אשכול 7 שבו מצויים עסקים שעושים שימוש במגוון אמצעים להתמודדות עם מתקפות סייבר (4-9 אמצעים שונים). בטווח הביניים מצויים עוד אשכולות עם מאפיינים שונים: באשכול 4 מופיעים עסקים שעושים שימוש ב-2-5 אמצעים להתגוננות; 100% מהם דיווחו על שימוש בתוכנות מובנות בציוד המחשוב. בנוסף לכך עסקים אלה בוחרים בעיקר בחלק מהאמצעים האלה: גיבויים תקופתיים, עדכון תוכנות שוטף וחומת אש. באשכול 6 100% מהעסקים מבצעים עדכון תוכנות באופן שוטף, ובאשכול 5 100% מהעסקים מעסיקים ספקים חיצוניים מומחים להגנת סייבר וכמעט שאינם פועלים בדרכים נוספות. באשכול 3 כלל העסקים משתמשים בתוכנות הגנה מובנות בלבד, ובאשכול 2 מופיעים עסקים שמתגוננים בעזרת אמצעי אחד בלבד. במחצית המקרים מדובר בשימוש בגיבויים תקופתיים, ובשאר המקרים הם משתמשים בעיקר בתוכנות הגנה מובנות או בחומת אש.

מתרשים 12.8 ניתן ללמוד שיש מנעד של פעולות שעסקים עושים בנוגע להגנה בפני מתקפות סייבר החל מעסקים שאינם עושים כל פעולה וכלה בעסקים שעושים מספר ניכר של פעולות במקביל. היקף פעולות ההגנה המבוצעות תלוי בסוג העסק, במידת הסיכון וברמת הנזק שעלול להיגרם לעסק ממתקפת סייבר.

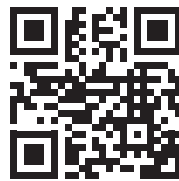
מעניין לציין שבאשכול 1 שבו עסקים אינם עושים כל פעולות הגנה, שיעור העסקים שנחשפו למתקפת סייבר בשנה האחרונה הוא הנמוך ביותר ועומד על פחות מ-2%. בקבוצת העסקים שעושה מספר רב ביותר של פעולות הגנה, שיעור המתקפות עמד על 7.5%, ואילו באשכול 4 שנמצא ברמה אחת פחות מאשכול 7 מבחינת כמות פעולות ההגנה, שיעור המתקפות עמד על 2.6%. השיעור הגבוה ביותר של עסקים שהותקפו נמצא באשכול 5 (19.2%), שבו אמצעי ההתגוננות הכמעט בלעדי הוא ספקים חיצוניים שמומחים להגנת סייבר. ייתכן שבאשכול זה יש עסקים רבים שעברו תקיפת סייבר ופנו לספקים חיצוניים עקב התקיפה.

חשוב לציין שמסקר זה אי-אפשר ללמוד על הקשר בין סוגי ההגנה לבין הסיכוי לתקיפת סייבר, מאחר שהשאלות לא נשאלו באופן שמאפשר ללמוד מה קדם למה (התקיפה לאופן ההגנה או להיפך).

תרשים 12.8 שיעור מתקפות סייבר בשנה האחרונה ושימוש באמצעים שונים להתגוננות

מקור: סקר חסמים בעסקים של הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים, 2023

משרד הכלכלה והתעשייה
הסוכנות לעסקים קטנים ובינוניים

www.sba.org.il